ئەختەم ئۆمەر

تۇنجى ئاخشام

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

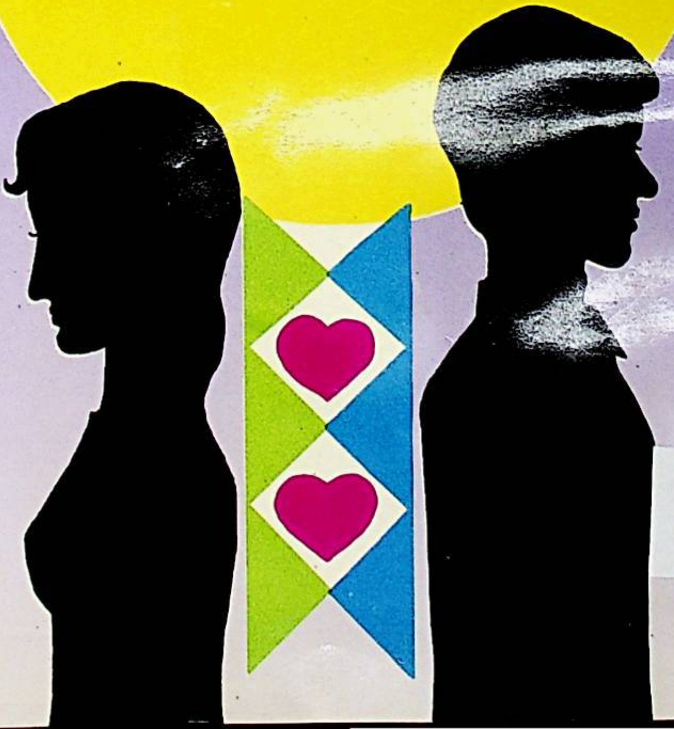

2

ئەختەم ئۆمەر

تۇنجى ئاخشام

(ھېكايىلەر)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: مەتتىمىن شىپە
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى: لىيۇ پېيچىن
مەسئۇل كوررېكتورى: خەيرىنىسا ئاسىم

تۇنجى ئاخشام

(ھېكايىلەر)

ئەختەم ئۆمەر

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشىر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جيەنجۇڭ كوچىسى №54)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 3 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1092 × 787 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 3 قىستۇرما ۋارىقى: 2
1992 - يىل 5 - ئاي 1 - نەشرى
1992 - يىل 5 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1 —— 6,150
ISBN 7—228—01949—0/I·656
باھاسى: 1.20 يۈەن

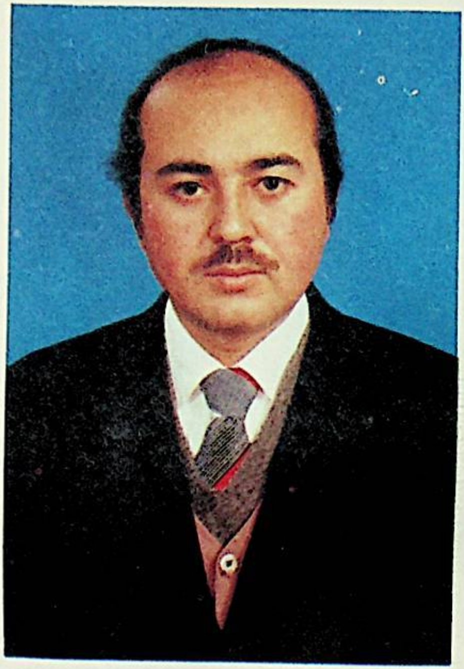

مۇندەرىجە

قىرى قىز 1
دوستۇمنىڭ چۆشى 14
تۇزكور 24
تاك ئالدىدا 29
چۆمبەللىك سەتەك 33
ياسىز ئوق 41
تۇنجى ئاخشام 47
تىرىلىش 55
توغاچ 64
تۆتەك ئارىسىدىكى ئاي 67

قىرى قىز

بوش ۋاقتىمىزدا ئۇيان - بۇياننىڭ كېپىنى قىلىپ پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇش مەھەللىمىزدىكى بىر توپ ياشلارنىڭ ئادىتى. پاراڭلىرىمىز بەزىدە ئورتاق كۆلكىگە، بەزىدەبەس - مۇنازىرىگە سەۋەبچى بولىدۇ. ئەمما، بەس - مۇنازىرە رەنجىشسىز ئۆتىدۇ. ھەممىمىز بىر مەھەللىدە تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان، خوي - پەيلىمىزنى ياخشى بىلىشىدىغان بولغىنىمىز ئۈچۈن بولسا كېرەك، رەنجىش، رەنجىتىشلەرگىمۇ ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمەيمىز - دە، كۆلكىدىنمۇ، بەس - مۇنازىرىدىنمۇ ئوخشاشلا ھوزۇرلىنىمىز.

ياشلار ئارىسىدا قانداق پاراڭلار بولمايدۇ دەيسىز. بەزىدە بىزگە تونۇش ئاشىق - مەشۇقلار توغرىسىدا پاراڭلاشساق، بەزىدە غەيۋەت قىلىشىمىز؛ گاھىدا پارىڭىمىز ئايالدىن قورقىدىغان ئەر توغرىسىدا بولسا، گاھىدا كۆنەشلىكى يامان ئەرنىڭ، قەھرى غەزەپلىك قىمارۋازنىڭ تاياق يەپ بىر تېرە، بىر سۆڭەك بولۇپ قالغان بىچارە ئايالى توغرىسىدا بولىدۇ.

ئارىمىزدا ئېقىم مەسىلىلىرىگە قىزىقىدىغان «سەۋىيىلىك» سۆزمەنلەردىنمۇ بىر نەچچىسى بار. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ۋىلايىتىمىزدىن، بەزىلىرى ئۈرۈمچىدىن نېرىغا ئۆتمىگەن بولۇشىغا قارىماي، گەپنى مەھەللىمىزدىن باشلىسا، ئۈرۈمچىدىن، بېيجىڭ، شاڭخەيلەردىن ئۆتۈپ، پارىژ، توكيو،

ياسىغىنىغا ياكى ئەر ئالمىدى ئۇنى، — دېدى ئۆچكە تۇمشۇق بىرەيلەن ئارىمىزدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ.

شۇنىڭ بىلەن «سەۋىيىلىك» سۆزەنلەرنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ كەتتى.

— بىر كىم ئالاي دېمىسە ئۆيىگە بېرىۋالارنىڭ ئورنى بارمىدى؟ — دېدى دىمىسىدىراق گەپ قىلىدىغان ئاداش، — ئۇ يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرۈپ كەلگىلى يەتتە يىل بولۇپ قالدى، قېنى ھېسابلاپ كۆرەيلى، — ئۇ كالتە، دىققىماق بارماقلىرىنى پۈكۈپ، قاپان بېشىنى تاتىلىغاچ ھېسابقا كىرىشىپ كەتتى، — مەسىلەن، ئۇنى ئىنستىتۇتنى پۈتتۈرگەن چاغدا يىگىرمە بەش ياشتا دېسەك، ئۇنىڭغا يەتتە يىلنى قوشقاندا ھازىر گەپ يوق ئوتتۇز ئىككى ياش دېگەن سۆز.

— گەپ يوق! مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان دەرىجىدە قېرى قىز، — دېدى ئۆچكە تۇمشۇق يىگىت.

— يا ھەزرەت بالىلار، بىر ئايالنىڭ ئوتتۇز ئىككى يىلغىچە ئەرگە تەگمەي قىز پېتى تۇرۇشىنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى خۇدا ئۆزى بىلمىسە بەندە بىلەلمەيدۇ. بۇنىڭدا چوقۇم بىر سىر بار، — دېدى يەنە بىرەيلەن ھەممىمىزگە سىرلىق قاراپ قويۇپ.

— ناھايىتى ئەخمەق سۆزلەيدىكەنسىلەر بالىلار، ئۇنى شۇنچە چىراي بىلەن ئەر ئالمامدۇ؟ ئالمىسا دەۋاتقىنىنى تېخى، — دېدى سەپكۈن يۈز بىرى.

— ئەمسە ئەر ئالسا قېرى قىز بولۇپ ھازىرغىچە ئولتۇراتتىمۇ؟ ئۇنداق بولسا، ساۋابى بولسا ساڭا بولسۇن، گۇناھى بولسا ماڭا، خوتۇنۇڭنى قويۇۋېتىپ، سەن بىر

ۋاشىنگتونلاردىكى غەلىتە ئىشلار توغرىسىدا سۆزلەپ كېتىدۇ. بەزىدە تېخى قايسىبىر دۆلەتنىڭ زۇڭتۇڭى، پادىشاھى خۇددى يېقىن تونۇشى، ھەتتا دوستىدەك، ئۇلارنىڭ سىرلىرى توغرىسىدىمۇ سۆزلەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئاغزى شۇنداق پالۋانكى، ئېچىلدىمۇ بولدى، گەپ دېگەن نودىن چۈشۈۋاتقان سۇدەك شارقىراپ ئاققىلى تۇرىدۇ.

بۈگۈنمۇ بىر نەچچىمىز ئىشتىن چۈشۈپلا مەھەللىمىزنىڭ دوقمۇشىغا توپلىشىپ قالدۇق. يەنە ھەر قاچانقىسىدەك دۇنيادىكى ئاجايىپ - غارايىپ ئىشلار توغرىسىدا پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق. ئەلۋەتتە گەپ باشتا مەھەللىمىزدىكى كىشىلەر، ئىشلار توغرىسىدا، كېيىن چەت ئەللەردىكى كىشىلەر، ئىشلار توغرىسىدا بولدى. سۆزلەپ - سۆزلەپ ئاخىر دەيدىغانغا گەپ قالمىغاندەك جىم بولۇپ قېلىشتۇق.

بۇ يازنىڭ ئۇزاق كۈنلىرى ئىدى. قۇياش تېخى ئولتۇرمىغان، ئەمما ھاۋا سالقىن بولۇپ قالغانىدى. تۇساتتىن ۋېلسىپىت مىنىپ كېلىۋاتقان بىر قىزغا كۆزىمىز چۈشتى. ئۇنىڭ «سۇمرۇغ» ماركىلىق ئايالچە ۋېلسىپىتىنىڭ ئارقىسىدا كېزىتكە ئورالغان گۆش بار ئىدى.

ئۇ قىزىل تار يوپكا، ئۇزۇن ئەترەڭ پايپاق، كۆك ۋە چاققانغىنە بەل پۇرمىلىك كاستۇم، ئىنچىكە پاشنىلىق ئاق توپلەي كىيگەن، ئېگىز ۋە سېمىزرەك كەلگەن قىز ئىدى. قاش، كۆز بارمۇ دېسە بار دېگۈچىلىكى بار، ئەلۋەتتە. قاراڭ، مايلاپ پارقىرىتىۋەتكەن چېچىنى، ئۆزىنى ئەجەب تۈزەيدۇ جۇمۇ بۇ قىز، بەش مېتىر دائىرىنى ئەتىر پۇرىتىپ ماڭىدۇ.

— قاراڭ، ما قېرى قىزنىڭ ھالىنى، شۇنچە ئۆزىنى

داق بولۇۋالغۇسى بار ئاغىنىلەر؟ ئۇ بىچارە ئاشۇنداق ياسىنىپ يۈرگىنى بىلەن، دەردى يامانكەن. ئۇنىڭ دەردىگە مۇشۇ ئولتۇرغىنىمىزنىڭ ھېچ قايسىمىزنىڭ دەردى يامان بولمىغۇدەك دەيمەن، — ھەممىمىز بويىنىمىزنى سوزۇشۇپ ئۇنىڭغا تىكىلدۇق. قاڭشار بورۇن سۆزىنى داۋام ئەتتى: — ئۇ بىچارىنىڭ ئەركەك ئالۋاستىسى بار ئىكەن!

— نېمە، ئەركەك ئالۋاستىسى؟

گازىر كۆزنىڭ كۆزى چەكچىيىپ، دىمىغىدا گەپ قىلىدىغان يىگىتنىڭ كۆزى ياغ سالغان چايدەك پارقىراپ كەتتى ...

— شۇنداق — دېدى قاڭشار بورۇن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — ئەركەك ئالۋاستى ئۇنى ئۆز قەۋمىگە ئېلىپ كەتكەندىن كېيىن ئەرگە تېگەلمەيدۇ.

بۇنىڭ كەينىگە تېگىشمىز سۈكۈت قىلىپ قاراپ تۇرۇشتۇق، بىر قىسمىمىز ئىشەندۇق. يەنە بىر قىسمىمىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق. شۇ ئارىدا سەپكۈن يۈز:

— ماڭاۋاي، نەدە مۇقامدا يوق گەپ بولسا سېنىڭ ئاغزىڭدىن چىقىدىكەن، ئالۋاستىنى سەن كۆرگەنمۇ؟ جىننى سەن كۆرگەنمۇ؟ بۇنداق گەپلەرگە ساڭا ئوخشاش سايىسىگە چوقۇنىدىغان نان قېپىلار ئىشىنىدۇ.

قاڭشار بورۇننىڭ تازا ئاچچىقى تۇتتى ۋە سەكرەپ تۇرۇپ:

— ئادەمنى نېمە ھاقارەتلەيسەن؟ — دەپ ھۆركىرىدى.

سەپكۈن يۈزمۇ سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ ھۆركىرىدى. ھىم، ئانا پىشتى، كۆرۈك ما تاماشىنى، ھېلى مۇشتلىشىدۇ ... ھەي، ھەي، گازىر كۆز بىلەن دورداي كالپۇك ئۇلارنى

ئېلىپ قويامسەن؟ ئۇنىڭ مائاشى يۇقىرى دېيىشىدۇ. بەگدەك ياشايسەن.

بۇ سۆزگە ھەممىمىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق. سەپكۈن يۈزمۇ زورغا ھىجىيىپ قويدى.

— ھەي باللار، سىلەر بىلمەيدىكەنسىلەر، بۇ يەر تېگىدە يىلان كۆشىگەننى بىلىدىغان ناھايىتى ياەان قېرى قىزمىش. كېچىسى ئۆيىدىن كۈدۈ - گۈدۈك گەپ ئۈزۈلمەي، چىرىغى ئۆچمەيمىش. ئۇ دېگەن ئەرگە تەگمىگەن بىلەن كىم بىلەن كۆڭلى خۇش بولسا، شۇنىڭ بىلەن ... ھىم ... مائاشى يۇقىرى ئوبدان كۈتىدۇ، — دېدى دورداي كالپۇك بىرەيلەن تىلىنى چىقىرىپ قويۇپ.

— شۇنداق بولسىمۇ زادى بىرەر كىم مۇشۇ ئايالغا لايىق بولۇپ چىقالمىغاندىمۇ؟ — دېدى بۇ غەيۋەتنى باشلىغان ھېلىقى ئۆچكە تۇمشۇق ياقىسىنى چىشلەپ.

— لايىق بولۇپ چىققانلارمۇ بولدى، — دېدى يوغان كۆز بىرەيلەن، — بۇ قېرى قىز ئىززىتىنى بىلمەيدىغان نېمىكەن، بىزنىڭ ھېلىقى يېڭىدىن سايلانغان ياش مۇئاۋىن ھاكىمنىڭ خوتۇنى تۇغۇتتا ئۆلۈپ كېتىپتىكەن، شۇ لايىق چىقىپ ئالاي دەپ كىشى قويسا ئۇنىڭ تەلىپىنى بىر مۇنچە شەرتلەر بىلەن رەت قىلىپتىمىش.

— راستىنلا ئىززىتىنى بىلمەيدىغان ئەقىلسىزكەن، راسا ئوبدان يەردىن لايىق چىقىپتىكەن، ھاكىم ئالاي دېسە دوپپىسىنى ئاسمانغا ئېتىپ جان بوۋىكام دەپ تەگمەي، قاراڭ ...

— ھەي خۇدانىڭ تەقدىرى شۇنداق - تە، — دېدى. قاڭشار بۇرۇن بىرى ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، — كىمنىڭ شۇن-

بۇ سۆز بىلەن ھەممىمىز ئۆزىمىزنى تۇتالماي، پىخىلدىشىپ كۈلۈشۈپ كەتتۇق. شۇئان ئۆي ئىچىدىن ھىلىقى غەلىتە ئاۋاز ئاڭلانماي قالدى ۋە ئىشىك تاراق قىلىپ ئېچىلىپ، قېرى قىز ئىشىكتە پەيدا بولدى. ھەممىمىز قېتىپلا تۇرۇپ قالدۇق.

— بۇ يەردە تۇرغىنىڭلار نېمىسى؟ قېنى، ئۆيگە كىرىڭلار! - دېدى قېرى قىز كۈلۈمسىرەپ.

بىز تولىمۇ ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانىدۇق، ئۇنچىقماي تۇرۇپ قېلىشتۇق. قايتىپ كېتىشكىمۇ، ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىشكىمۇ جۈرئەت قىلالمىدۇق. ئۇ بىزنى قايتا - قايتا ئۆيگە كىرىشكە تەكلىپ قىلغاندىن كېيىن خىجىللىق ئىچىدە بىر - بىرىمىزنى ئىتتىرىپ يۈرۈپ، ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىشكە مەجبۇر بولدۇق.

ھاي - ھاي، كۆرۈڭ ما كارامەتنى: ئىككى ئېغىز ئۆي چوڭ - كىچىك بوتۇلكىلار بىلەن تولغان بولۇپ، ئۇلارغا سۇ، قۇم، شور تۇپىلار قاچىلانغانىدى. دېرىزىنىڭ ئۇڭ - سول تەرىپىدە لىق كىتاب قاچىلانغان جازىلار، دېرىزە ئۇدۇلىدا بىر كەتتىر بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىدە بىر تېلېۋىزور ۋە بىر ئۈنئالغۇ تۇراتتى. ئىشىك كەينىدىكى بىر توك ئوچىقىغا كاستۇرۇلكا ئېسىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدىن گۆشنىڭ مەززىلىك پۇرىقى كېلەتتى.

ئۇ بىزنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. يۇمشاق كۆرپە ئۈستىگە يوڭ ئەدىيال يېپىلىپ، يوتقان بىر بۇلۇڭغا چىرايلىق تىزىپ قويۇلغان كارىۋاتنىڭ قىرىدا، ئورۇندۇقلاردا قىستىلىشىپ ئولتۇرۇشتۇق.

— مېنى يوقلاپ كىرگىنىڭلار ئۈچۈن رەھمەت، — دېدى قېرى قىز. بۇنداق قىزغىن مۇئامىلىدىن بىز تولىمۇ

توسۇپ قويدى ھەم گازىر كۆز بىر ئەقىل تاپقاندەك بول-
دى - دە، كۆرەڭلىك بىلەن ھەممىمىزگە قاراپ:
— ھەي بالىلار، — دېدى ئاۋازىنى پەسەيتىپ، —
ئۇنىمۇ، بۇنىمۇ دېدۇق، قىرى قىزنىڭ ئۆيىگە بىر كىرى-
چىقمايمىزمۇ، ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇپ، ھۇگدىشىپ چىقايلى.
شۇنداق قىلساق ئۇنىڭدىكى سىرنى بىلىشىمىزگە ئاسان
بولىدۇ.

بۇ گەپكە كۆپلىرىمىز قوشۇلدۇق ۋە ئورنىمىزدىن
تۇرۇپ، قىرى قىزنىڭ ئۆيىگە قاراپ يول ئالدۇق. ئارىمىز-
دىن بىرى ئۇنىڭ ئۆيىنى بىلىدىكەن، بىزنى شۇ باشلاپ
ماڭدى. كېتىۋېتىپ، قىرى قىزنىڭ ئۆيىگە نېمىدەپ
كىرىمىز ۋە نېمىلەر توغرىسىدا پاراڭلىشىمىز دېگەندەك
ئىشلار توغرىسىدا مەسلىھەتمۇ قىلىشىۋالدۇق.

بۇ قاراڭغۇ چۈشۈپ، كىنوغۇ باشلىنىپ بولغان چاغ
ئىدى. بىز دېھقانچىلىق ئىدارىسىنىڭ ئائىلىلىكلەر قورۇسىغا
كىرىپ، ئۇدۇل قىرى قىزنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدۇق. دې-
رىزىدىن چىراغ يورۇقى چۈشۈپ تۇراتتى. دېرىزىگە پەردە
تارتىلغانلىقتىن ئۆي ئىچىنى كۆرۈش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.
ھەممىمىز دېرىزە تۈۋىگە تىۋىشسىز كېلىپ، ئۆي ئىچىنى
تىڭشىدۇق. ئاز جىملىقتىن كېيىن ئۆي ئىچىدىن قىرى
قىزنىڭ غەلىتە سۆزلىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ئەنە ئالۋاستى بىلەن ھۇگدىشىۋاتىدۇ، — دېدى
قاڭشار بۇرۇن.

— ياق، بەك تىڭشاڭلار، بىرى بىلەن غىدىقلىشىۋاتىدۇ...
... — گۆشنىڭ مەززىلىك پۇرىقىنى سەزدىڭلارمۇ؟ ئاندى
بىلەن پاخلان گۆشىدە مېھمان قىلىپ، ئاندىن... ھە... ھە... ھە...

— ئەرزىمەيدۇ، — دېدى قېرى قىز كۈلۈپ تۇرۇپ ۋە گۆشنى پارچىلاپ قازانغا سالدى.

— بايا ... ھىم ئۆيىڭىزدىن ... — دەپ تـوختاپ قالدى دورداي كالپۇك.

— بايا ئۆيىڭىزدىن غەلىتە ئاۋاز چىقىۋېدى دېمەكچىمۇ سىز؟ — دېدى قېرى قىز دەرھال.

ئۇ نېمىدېگەن سەزگـۈر - ھـە! دورداي كـالپـۇك خىجىل بولدى بولغاي، ھىجايدى. قېرى قىز سـۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ئۇ سۆزلەۋاتقاندا ئالما يۈزى سەل قىـزارغاندەك بولدى.

— ھەر كۈنى كـەچتە ئىـنىگلىز تىلى ئۆگىنىمـەن، باياتىنمۇ ئۆگىنىش قىلىۋاتاتتىم، — بىز ھـەممىمىز بىر - بىرىمىزگە قارىشىپ قېتىپلا قالدۇق. ئۇ بىزگە كۈلۈمسىرەپ قاراپ چىققاندىن كېيىن. — ئۆيۈم تارچىلىق بولۇپ قالدى. ئەيىبلىمەسلىكىڭلارنى سورايمەن، — دېدى.

شۇ ئارىدا ئۆچكە تۇمشۇق ئورنىدىن تۇرۇپ:

— بىر ... بىر ئىشنى سورىسام كۆڭلىڭىزگە كېلەرمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— سوراڭ، خاتىرجەم سـوراۋېرىڭ، مەن ئۇنداق ئاسان تېرىكىپ قالىدىغانلاردىن ئەمەس، — دېدى قېرى قىز چىرايىنى قىلچە ئۆزگەرتمەستىن.

— ھە ... ھىم، — ئۆچكە تۇمشۇق دۇدۇقلاپ، گېلىنى قىرىشقا باشلىدى. شۇئـان سەپكـۈن يـۈز ئـۇنىڭغا مەدەت بېرىپ نوقۇپ، ھومىيىپ قويـدى، — ھە ئـەممـە سورىۋەتتىم: سىزنى جەمئىيەتتىكى بەزى كىشلەر...

— جەمئىيەتتىكى بەزى پىتنىخورلار مېنى ئەر ئـال-

خىجىل بولدۇق ۋە بىر - بىرىمىزگە قاراپ قويۇشتۇق.

— تاپقان پۇلىنىڭ ھەممىسىگە ساپلا بوتۇلكا بىلەن كىتاب ئاپتۇ بۇ خېنىم، قانداق دېگەن گەپ بۇ، ئۇلارنى كۆرۈپلا بېشىم قېيىپ كېتىۋاتىدۇ، — دېدى كارىۋاتتا، يېنىمدا ئولتۇرغان گازىر كۆز قۇلىقىمغا پىچىرلاپ.

— سىلەرنىڭ كىرىشىڭلارنى بىلگەن بولسام تۈزۈكرەك تاماق قىلىپ ئولتۇراركەنمەن، ئۆزۈم ئۈچۈن ئازغىنە شورپا قىلغانىدىم، بۇ ئازلىق قىلىدۇ، گۆشنىڭ ھەممىسىنى سالاي، بەش مىنۇتتا پىشىدۇ، — دېدى قېرى قىز.

ھەممىمىز بايىقى غەيۋەتلىرىمىزنى بۇ قىز ئاڭلاپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاۋاتقاندەك خۇدۇكسىنىپ ئولتۇراتتۇق ۋە گەپمۇ قىلالماي قالغانىدۇق. ئارىمىزدىن جۇرئەتلىكرەك بىرى ئېغىز ئاچالىدى:

— رەھمەت، ئاۋارە بولماڭ، بىز شۇنداقلا، ئۆزىمىزچىلا كىردۇق.

بۇ قىزنى كۆپ كۆرگەن بولساممۇ، ئانچە سەپسېلىپ قارىمىغانىكەنمەن. ئۇ ھەقىقەتەن گۈزەل قىز ئىدى. ئۇنى شۇنچە - گۈزەل قىلىپ كۆرسىتىۋاتقان، ئاۋۋال قاش تېشىدەك سۈزۈك ئۆڭى، ئۇنىڭدىن قالسا جىنەستىدەك نېپىز لەۋلىرى ۋە قاپقارا، بولاقتەك كۆزلىرى ئۈستىدىكى ئىنچىكە قېشى ئىدى.

قىز توك ئوچىقىدىكى كورىغا گۆشلەرنى پارچىلاپ سالغۇچە بولغان ئارىلىقتا ئارىمىزدا كۆڭۈلسىز ۋە كىشىنى ئوڭايسىزلاندۇرىدىغان جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. ئازدىن كېيىن دورداي كالپۇك كېلىنى قىرىپ قويۇپ:

— ئاۋارە قىلىۋەتتۇق، ئەستا، — دېدى بىزگە كۆز يۇمۇشلاپ قويۇپ.

دىم. بىراق مەن ئۇنداق ئويلىمايمەن. مەن ۋەتەن ئۈچۈن، خەلقىم ئۈچۈن ئازغىنە بولسىمۇ تۆھپە قوشسام، دېگەن غا-يە - ئارزۇ بىلەن ئوقۇغان. مەن ئەمدى شۇ غايەمنى ئىشقا ئاشۇرۇشۇم كېرەك.

مەن مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ بۇ يەرگە كەلگەندە، بۇ جاي دەل غايەمنى ئىشقا ئاشۇرىدىغان ماكان ئىكەنلىكىگە كۆزۈم يەتتى. بۇ يەرنىڭ تۇپرىقى ناچار، قۇۋۋەتسىز، مەھ-سۇلاتى تۆۋەن، قانداق قىلغاندا بۇ ناھىيىنىڭ تۇپرىقىنى ياخشىلىغىلى بولىدۇ، قانداق قىلغاندا مەھسۇلاتنى ئاشۇر-غىلى بولىدۇ؟ ... مەن كەلگەندىن بېرى شۇ مەسىلە ئۈس-تىدە ئويلاندىم، ئىزدەندىم. شەخسىي تۇرمۇشۇمنى ئويلىغۇ-دەك بوش ۋاقتىم بولمىدى، ياخشى نىيىتىمنى باشقىلار چۈشەنمەي ھەر خىل ئەيقاچتى گەپلەرنى تېپىشتى. ئۇلار نېمە ئۈچۈن شۇنداق پىتنە - پاسات تېرىيدىغاندۇ دەپ غەزەپلەندىم. ئاخىر بۇ ناھىيىنىڭ تۇپرىقىنى ياخشىلاش ۋە مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇشنىڭ ياخشى ئۇسۇلىنى تېپىپ چىقىپ، شۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ غەيۋەتكە ئامراق ئاغزىنى تۇۋاقلى-ماقچى بولىدۇم.

ئۇ بىر پەس جىم بولۇپ قالدى. بىزمۇ ئۈنچىقمىدۇق. چۈنكى ئۇنىڭ سۆزلىرى بىزنى تەسىرلەندۈرگەنىدى. ئۇ قانداق ياخشى نىيەتلىك قىز - ھە. بىز بولساق ئۇنىڭ توغرىسىدا قاملاشمىغان نەدىكى گەپلەرنى قىلىپ يۈرۈپتۇق...

— مەن ئوقۇش پۈتتۈرۈپ كېلىپ بىر يىلدىن كېيىن ئاتا - ئانام مېنى توي قىلىشقا قىستىدى، — دېدى ئۇ ئازدىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — ماڭا لايىق-مۇ تېپىپ قويغانىكەن. مەن چۈشەنمەيدىغان، سىرداشمىغان

ماس قېرى قىز دېيىشىدۇ. دېمەكچىمۇ سىز؟ شۇنداق، ئۇلارلا ئەمەس، ئاق - قارىنى پەرق ئېتەلەيدىغان بەزى خېلى مەدەنىيەتلىك ياشلارمۇ شۇنداق دېيىشىدۇ، — ئەمدى قېرى قىزنىڭ چىرايى بىر خىل مەنىستىمەسلىك تۈسكە كىردى، — شۇنداق دېسە نېمە بوپتۇ؟ ئۇلار نېمە دېسە دېيىشىۋەرسۇن، مەن راستىنلا قېرى قىز. بۇ يىل ئوتتۇز ئۈچ ياشقا كىردىم، سىزنىڭ سورىماقچى بولغىنىڭىز شۇغۇ دەيمەن.

— هە - ئە ئە، — ئۈچكە تۇمشۇق ئۆگۈپ، زۇۋانى تۇتۇلۇپ ئولتۇرۇپ قالدى. قېرى قىز سۆزىنى داۋام قىلدى:

— غايىلىك ئادەم هامان پەس ئارزۇ - هەۋەسلىك كىشىلەر تەرىپىدىن هۇجۇمغا ئۇچرايدۇ، قارىلىنىدۇ. پىتنە - پاساتقا قالىدۇ. بۇ هەممە يەردە بولۇپ تۇرىدىغان ئىش. مەن ياشاۋاتقان مۇهىت ماڭا قېرى قىز دېگەن ئۇنۋاننى بېرىشكە ئۈلگۈردى. هەر خىل ئىغۋالارنى توقۇدى. مەن ئۇنىڭغا پىسەنت قىلمىدىم. مەن ۋەتىنىمنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن مۇشۇ يۇرتتا يەتتە يىل جاپالىق تەتقىقات ئېلىپ باردىم. مۇشۇ تەتقىقاتىم مۇۋەپپەقىيەت قازانمىغۇچە توي قىلماسلىققا بەل باغلىغانمەن.

ئۇنىڭ هاياجاندىن ئاۋازى تىترەيتتى. هەر بىر سۆزنى دانە - دانە قىلىپ ئېيتاتتى ۋە ئۇلار يۈرىكىمىزگە تاش ئاتقاندەك تېگەتتى. ئۇنىڭ ئاۋازىدىن هەم غەزەپ هەم ئۆكۈنۈش بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— سىلەرنىڭ تىلىڭلار بويىچە ئېيتقاندا، مەنمۇ جەمئىيەتتىكى نۇرغۇن قىزلاردەك ياشلىقىمدا ياخشى جۈپتىن بىرنى تېپىپ بەختلىك بولمىدىم. ئۆمرۈمنى بىهۇدە ئۆتكۈز-

ھاكىم قولىدىكى كۆك تاشلىق كىتابنى مەلىكەگە بەردى. مەلىكە كىتابنى قولىغا ئېلىپ كۆرۈۋەتتى ۋە كۆزىدىن مۇنچاقتەك ئىككى تامچە ياش سىرغىپ چۈشتى. ئۇ كىتابقا بىر ھازا سىنچىلاپ قاراپ كەتتى.

— ئاخىر نەشىردىن چىقىپتۇ - دە! بۇ چۈشۈم ئەمەستۇ؟ — دېدى مەلىكە.

ئۇ كىتابنى كۆرۈپ بېقىڭلار دېگەندەك قىلىپ بىزگە سۇندى. كىتابنىڭ مۇقاۋىسىغا «تۇپراقشۇناسلىق ئىلمى ھەققىدە» دېگەن چوڭ خەتلەر بېسىلغانىدى.

— سىز يازغان كىتاب؟

ھەيران بولۇپ سوراشتۇق. ئۇ بېشىنى «ھەئە» مەنىسىدە لىڭشىتتى، ھاكىم مەلىكەگە يەنە بىر ۋاراق قەغەزنى سۇندى ۋە:

— ئەتىلا يولىغا چىقىشىڭىز كېرەك، سىزنى ۋىلايەتتە ئېچىلىدىغان تۇپراق ئىلمي تەتقىقات مۇھاكىمە يىغىنىغا تەكلىپ قىپتۇ، لېكسىيە سۆزلەيدىكەنسىز. — دېدى.

شۇ ھامان مەلىكەنىڭ جىنەستىدەك لەۋلىرى تىترەپ كەتتى. كۆلۈپ تۇرغان كۆزلىرىدىن يەنە ياش تۆكۈلدى. مەنمۇ نېمىشقىدۇر خۇشاللىق تۇيغۇسىغا چۆمۈلدۇم. بىز قېرى قىز دەپ كەمستىپ، يامان گېپىنى قىلىپ يۈرىدىغان مەلىكە ھاياجاندىن «خۇش خەۋەر ئاڭلاۋاتقىنىم راستمۇ؟...» دەپ سوراۋاتقاندەك بىردە بىزگە، بىردە مۇئاۋىن ھاكىمغا خۇشاللىق ياشلىرىنى تۆكۈپ تۇرۇپ تىكىلەتتى.

1983 - يىل 13 - ئۆكتەبر.

بىر يىگىت. مەن قەتئىي رەت قىلدىم. كېيىن بۇ ئىش يەنە تەكرارلاندى. ئۇلار مېنىڭ ماقۇللۇقىمنى ئالماي باش- قىلارنىڭ ئەلچىسىنى قوبۇل قىلدى، ماقۇل جاۋابىنى بەردى. مەن يەنە رەت قىلدىم. ماڭا ياخشى، يامان سۆزلەرنى قىلىپ ئۆتكۈزەلمىگەندىن كېيىن چىداش قىيىن بولغان بېسىملارنى ئىشلەتتى. لېكىن مەن چىدىدىم. ھەتتا مېنى ئالداپ ئۆيگە ئاپىرىپ ئەركەك ئالۋاستىسى بار دەپ باغلاپ قويۇپ، ئاغ- زىمغا لاتا تىقىپ، باخشىلارغا ئوقۇتتى. پىرە ئويناتتى... لېكىن ئۇلارنىڭ بۇ ئىشلىرى مېنىڭ ئىرادەمنى قىلچە بوشىتالمىدى. ئاخىر ئاتا - ئانام مەندىن كەچتى. مانا ھازىر بەش يىل بولۇپ قالدى، ئاتا - ئانام بىلەن دىدارلاشمىدىم...

ئۇ سۆزلەۋاتاتتى. بىر پىكاپ سىگنال بېرىپ ئىشىك تۈۋىدىلا توختىدى. قېرى قىز ھودۇقىنىدىن كۆز ياشلىرى- نى ئېرتىشقا ئاران ئۈلگۈردى. ئىشىك ئېچىلىپ بىر كىشى كىرىپ كەلدى. ئۇ مۇئاۋىن ھاكىم ھەيدەر ئىدى. بىز ھو- دۇقىنىمىزدىن ئورنىمىزدىن تۇرۇپ كەتتۇق ۋە شۇمشىيىپلا تۇرۇپ قالدۇق. مۇئاۋىن ھاكىم ناھايىتىمۇ خۇشال كۆرۈنەتتى. ئۇ ئۆي ئىچىگە كىرىپ، بىزگە سەل ھەيران بولۇپ قاراپ، بىردەم تۇرۇپ قالغىنىدىن كېيىن:

— ئولتۇرۇڭلار ياشلار، ياخشىمۇ سىلەر؟ — دەپ ئولتۇرۇش ئىشارىسى قىلدى ۋە قېرى قىزغا بۇرۇلۇپ، — سىزنى تەبرىكلەيمەن مەلىكە! — دېدى.

قېرى قىز، ھە راست. ئىسمى مەلىكە ئىكەن، مەلىكە- نىڭ يۈزلىرى توغاچتەك قىپقىزىل بولۇپ قىزىرىپ كەتتى.

— قاراڭ!

تاتتى. بۇ ھال دوستۇمنىڭ كىشىلەر ئارىسىدىكى يوق بىلەن بارنىڭ ئارىلىقىدىكى ئىناۋىتىنى تېخىمۇ يوق قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھاراقنى تېخىمۇ كۆپ ئىچىدىغان بولۇپ كەتتى. ھەر كۈنى ئىشتىن چۈشۈپلا قاۋاقخانىغا يۈگۈرىدىغان، ئۇ يەردىن قاش قارايغاندا دەلدەڭشىپ چىقىپ، كوچىغا پاتماي ئېگىز - پەس دەسسەپ يۈرىدىغان بولۇۋالدى.

مەنمۇ دوستۇمغا «ھاراق ئىچمىگىن» دەپ كۆپ نەسىھەت قىلدىم. ئەمما، مېنىڭ سۆزلىرىممۇ ئۇنىڭ ئۇ قولىقىدىن كىرىپ، بۇ قۇلىقىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ نەسىھەتلىرىمنى پەرۋايىغىمۇ ئېلىپ قويمىدى. تېخىمۇ قاملاشمىغىنى ھاراق ئىچمەيدىغانلىقىمنى بىلىپ تۇرۇپمۇ مېنى بىللە ھاراق ئىچىشكە زورلايدىغان بولۇۋالدى. مەن ئۇنىڭ تەلىپىنى ئەلۋەتتە رەت قىلىمەن. لېكىن ئۇ مېنىڭدىن رەنجىپ قايناپلا كېتىدۇ.

— ئىست سېنىڭ ياشلىقىڭ ... سېنىڭ ياشلىقىڭدىن ئۆتۈكۈمنىڭ باشلىقى ياخشى. سەن قانداقسىگە يىگىت ئاتىلىپ يۈرىسەنكىنتاڭ، ھاراق ئىچمىگەن يىگىتمۇ ئادەم بولامدۇ؟

كېيىنچە دوستۇمنى رەنجىتمەسلىكنىڭ ياخشى ئامالىنى تاپتىم. ئۇ مېنى ئۈلپەتچىلىككە زورلىسا، بىر بوتۇلكا ھاراق ئېلىپ بېرىپ قۇتۇلىدىغان بولدۇم.

ئۇ ئەمدى ئاخشاملىرى ئۆيۈمگە چالا مەست كىرىپ كېلىپ:

— بۈگۈن ماڭا ھاراق قۇيۇپ بەر ... قانداق قۇيۇپ بېرەلمەسەن ياكى خوتۇنۇڭدىن قورقامسەن؟ خوتۇنۇڭدىن قورقساڭ چىقىپ كېتىمەن، — دەيدىغان بولۇۋېدى.

دوستۇمنىڭ چۈشى

مېنىڭ بىر دوستۇم بار. ئاق كۆڭۈل، ناھايىتى خۇش چاقچاق يىگىت. ئىش ئورنىمۇ ياخشى، ئاتا - ئانىسىمۇ ھال-لىق كىشىلەردىن، قولىنى قەيەرگە ئۇزاتقۇسى كەلسە ئۇزىتالايدۇ. ئايالىمۇ كۆيۈمچان چوكان. پۈتۈن ئۆي ئىش-لىرىنى ئۆزى قىلىدۇ. دوستۇمغا ھېچ ئىش قىلغۇزمايدۇ. ھەتتا ئۇنىڭ كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىنىمۇ كىر قىلغۇزمايدۇ. لېكىن دوستۇم شۇنداق ياخشى شارائىتتا ياشىسىمۇ كۆڭلى يېرىم يۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ كۈندە دېگۈدەك مەست يۈرى-دۇ. ئۇ دەردىنى ھاراقتىن ئالماقچى، كۆڭلىنىڭ يېرىملى-قىنى ھاراقنىڭ كەيپى بىلەن تولدۇرماقچى بولۇپ شۇنداق قىلىدۇ.

مەنمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىمەن. لېكىن باشقىلار ھەتتا ئاتا - ئانىسىمۇ دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەيدۇ. ئۇلار ئۇنى «ھاراقكەش» دەپ يامان كۆرىدۇ، ئۇنى كۆر-سە يىرگىنىدۇ.

ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭغا: «ھاراق ئىچمە، ئىمانىڭ كۆ-يۈپ كېتىدۇ، ئۇ دۇنيادا دوزاختا كىرىسەن...» دەپ نۇر-غۇن نەسىھەت قىلدى، تىللىدى، ئۇرۇشتى. «ئاتا - بالىلىق-تىن ۋاز كېچىمىز...» دەپ پوپۇزىمۇ قىلدى، ئۇلارنىڭ شۇنچە كۆيۈپ - پىشىپ دېگەن گەپ. سۆزلىرىمۇ دوستۇمغا كار قىلمىدى - دە، ئۇنىڭ بىلەن بېرىش - كېلىشنى توخ-

مەيدىغان، ھەتتا تونىسىمۇ ياخشى سىرداشمىغان بىر قىز
بىلەن توي قىلىشقا مەجبۇرلىدى. ئىش ئاتا - ئانىسىنىڭ
دېگىنىدەك بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ دەردىنى ھاراق-
تىن چىقىرىدىغان يامان ئىشقا ئۆگىنىپ قالدى.

بۇ ئىشقىمۇ ئالتە، يەتتە يىل بولۇپ قالدى. دوستۇم
شۇنىڭدىن بېرى كۈندە مەست يۈرۈپتۇ...

بۈگۈن كۈن قاياقتىن چىقتى، بىلمەيمەن. ئۇ ئۆيۈم-
گە ئۆيلىنىشتىن بۇرۇنقىدەك ساق ھالەتتە كىرىپ كەلدى.
مەن ھەيران بولۇپ قاراپلا قالدىم. ئۇنىڭدىن ھاراق پۇرى-
قى كەلمەيتتى. ئەمما ساقال - بۇرۇتلىرى ئۆسۈپ كەت-
كەنىدى. كۆرۈنۈشىمۇ مەيۈس، كۆڭۈلسىز. شىم - چاپانلىرى
قۇسۇق داغلىرى تۇپەيلى ئالىچىپار بولۇپ كۆرۈنەتتى.
بىز كۆرۈشمىگىلى ھەپتىدەك بولۇپ قالغانىدى، نېمىشقىدۇر
كۆڭۈلسىزغىنە تىنچ ئامانلىق سوراشتۇق. ئۇ قانداقتۇر
كۆڭۈلسىزلىككە يولۇقتىمۇ - يە؟ دېگەن ئوي كۆڭلۈمدىن
كەچتى. مەن:

— ئىچەمسەن؟ — دەپ سورىدىم ئۇ تۆردىن ئورۇن
ئالغاندىن كېيىن.

— ياق، — دېدى ئۇ ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ.

مەن تېخىمۇ ھەيران بولۇپ قاراپ قالدىم.
چۈنكى ئۇنىڭدىن «ھاراق ئىچمەيمەن» دېگەن گەپنى تۇن-
جى نۆۋەت ئاڭلاۋاتاتتىم. ئۇنىڭ خاپىلىق يېغىپ تۇرغان
چوڭقۇر، قىزىل جىيەك كۆزلىرىگە قاراپ، «نېمە ئۈچۈن؟»
دەپ سورىشىمنىڭ ئەپسىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم - دە،
تىلىمنىڭ ئۇچىغىلا كېلىپ قالغان گېپىمنى بوغۇزۇمغا يۇ-
تۇۋەتتىم. ئۆي ئىچىنى زېرىكىشلىك ئېغىر جىمجىتلىق قاپ-

مەن بۇ ئەھۋالغىمۇ چىدىدىم. خوتۇنۇمدىن قورقمايدىغانلىقىمنى كۆرسىتىپ قويماقچىدەك ئۇ ئۆيۈمگە كەلسە هاراق قويۇپ بېرىدىغان بولدۇم.

دوستۇمغا شۇنچە يول قويۇشىمدىمۇ بىر سەۋەب، بىر ئوي بار ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىيتتى. سەۋەبى، ئۇنىڭ هاراقكەش بولۇپ كېتىشىگە ئاتا - ئانىسى سەۋەبچى ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلىمەن - دە. يەنە بىر سەۋەب شۇكى، ئادەملەر غەلىتە مەجەزلىك بولىدۇ. يامان ئىشنىڭ خۇشتارلىرىنى ئۇنداق قىلما دەپ چەكلىگەنسېرى سېنىڭ بىلەن ئۆچەكەشكەندەك، قىلما دېگەن ئىشقا شۇنچە چىڭ يېپىشۋالىدۇ. ئۇ ئىشنىڭ يامانلىقىنى تۇيۇپ تۇرسىمۇ ئىقرار قىلمايدۇ. ئەركىگە قويۇپ بەرسەڭ بىر كۈنى تومشۇقىغا يېگەندە ئۆزى تۆۋا قىلىدۇ، سەن نەسىھەت بىلەن قول ئۈزدۈرەلمىگەن ئۇ يامان ئىشتىن ئۆزى قول ئۈزىدۇ. ياكى بىراقلا يامان بولۇپ تۈگىشىدۇ.

بايا ئېيتقىنىمدەك، دوستۇمنىڭ هاراقكەش بولۇپ قېلىشىغا ئاتا - ئانىسى سەۋەبچى ئىدى.

دوستۇم بىر قىزنى ياخشى كۆرەتتى. قىزنىڭمۇ دوستۇمغا مەيلى بار ئىدى. بۇ ئۇنىڭ ئۇن توققۇز ياشلىق مەزگىللىرى ئىدى، ئۆزىنى بەكمۇ بەختلىك هېس قىلاتتى. ئۇ هاراق ئىچمەك تۈگۈل ئۇنى پۇراپ بېقىشقىمۇ توغرا كەلمىگەنىدى. قولۇم - قوشنىلىرى، دوست - ئاغىنىلىرى، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى ئۇنى ئەدەبلىك، ئەخلاقلىق يىگىت بولدى، دەپ ماختىشاتتى. ئەمما كېيىن باشقىچە ئىش يۈز بەردى. ئاتا - ئانىسى دوستۇمنىڭ ياخشى كۆرگەن قىز بىلەن توي قىلىشىغا ئۇنىماي، ئۇ ياخشى كۆر-

ئۆيگە هاراق ئىچىپ كىرىپ كەلسەم ئۇ پايپېتەك بولۇپ كېتىدۇ. چاي ئىچۈرىدۇ. كىيىملىرىمنى تازىلايدۇ... هاراق ئىچىپ سىرتقا چىقىپ كەتسەم ئۇ غېمىمنى يەپ مەن كىرگۈچە كىرپىك قاقماي يىغلاپ ئولتۇرىدۇ. ئۇ ئانچە چىرايلىق بولمىسىمۇ، لېكىن مېھرىنىسا دېگەن ئىسمىغا ئوخشاش مېھرى ناھايىتى ئىسسىق چوكان. بۇنى پەقەت هازىرلا هېس قىلىۋاتىمەن.

مەن بۇنىڭدىن ئۈچ كۈن ئىلگىرى دوقمۇشتىكى هاراق دۇكىنىدا هاراق ئىچىپ يېتىپ قاپتىمەن. هېچ ۋاقىتتا هاراق ئىچىپ يېتىپ قالمىغانىدىم. سەنمۇ بىلىسەن. هەممە يەردە تەكشى يۈرەتتىم، لېكىن شۇ كۈنى يېتىپ قاپتىمەن. قانداقلارچە تالادا يېتىپ قالدىم، نېمە ئىشلار بولدى، ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن. يېتىپ چۈش كۆرۈپتىمەن. چۈشۈمدە هاراق دۇكىنىدىن چىقىپ شەھەر كوچىلىرىنى ئايلىنىپ يۈرۈپتىمەن. بىر يەردە كېتىپ بارسام، ئايالىم مېھرىنىسا ئەچەكتىكى بالىمىزنى كۆتۈرۈپ، مېنى ئىزدەپ يۈرگەنىكەن. مەن ئۇنى كۆرۈپ جۇدۇنۇم تۇتۇپ ئۇرغىلى يۈگۈرۈپتىمەن. بىراق كوچىدىكى كىشىلەر مېنى توسۇۋاپتۇ. مەن ئاغزىمنى بۇزۇپ ناھايىتى سەت گەپلەرنى قىلىپ تىللاپتىمەن. ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ يالۋۇرۇپ، ئۆيگە كېتىشكە زورلاپ، مېنى يۆلەپ قولتۇقلىۋاپتۇ. بىراق مەن ئۇنى سىلكىشلەپ يىقىتىۋېتىپتىمەن. ئۇ شۇئان قاتتىق يولغا دۈم يىقىلىپتۇ. قۇچىقىدىكى بوۋاق قاتتىق چىقىراپ يىغلاپ كېتىپتۇ. كىشىلەر ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزغاندا ئۇنىڭ ماڭلىيىدىن قان ئېقىۋاتقۇدەك. ئەتراپقا ئولىشىۋالغان كىشىلەر غەزەپلىنىپ، مېنى ئەيىبلىگۈدەك. بىر ئايال: «ئىسىت بىچارە مېھرىنىسا، شۇنداق

لىدى. شۇ ئارىلىقتا ئۇ كەينى - كەينىدىن تۇتاشتۇرۇپ،
ئىككى ئورام تاماكا چېكىپمۇ ئۇلگۇردى.

— هاراق دېگەن ئادەمنى شەرمەندە قىلىدىغان نەرسە ئىكەنغۇ، — دېدى دوستۇم ئېغىر خورسىنغان هالدا ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ.

مەن ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىدىغان پەيتنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى هېس قىلدىم - دە:

— ئەزەلدىن شۇنداق ئىدى. بىراق، سەن نەسىھەت ئاڭلىمىدىڭ - دە، — دېدىم.

— ئاخىر ئاڭلىدىم. ئاڭلىدىم، — دېدى ئۇ ئالقانلىرى بىلەن يۈزىنى توسۇپ تۇرۇپ، — چىرايلىق نەسىھەتنى ئاڭلىماي ئاخىر شەرمەندە بولدۇم.

ئۇ جىمىدە بولۇپ كەتتى. بىر تال تاماكا ئوراپ چەكتى. ئۇ مەن بىلىشكە ئۈلگۈرمىگەن قانداقتۇر بىر يېڭى ئىشنى سۆزلەپ بېرىدىغاندەك قىلاتتى. مەن كۈتۈپ جىم ئولتۇردۇم. ئۇ ئاخىر ئېغىز ئاچتى. ئەمما ئاۋازى ھەسرەتلىك ئاڭلاندى. ئۆزى نېمىدىندۇر ئۇيالغاندەك بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەيتتى.

— سەن بىلىسەن، مەن بۇرۇن هاراق ئىچمەيتتىم. قاچان توي قىلدىم، شۇنىڭدىن كېيىن هاراق ئىچىدىغان بولدۇم. بۇنىڭ سەۋەبىنى سەنمۇ بىلىسەن. شۇنىڭدىن بويان دەرد - ھەسرىتىمنى مانا شۇ هاراقتىن چىقىرىپ كەلگەنىدىم. خوتۇنۇمنىمۇ ماڭا تەگكىنىگە توپىغۇزۇۋەتتىم. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ زارلىمىدى، ئۇ يەنىلا مېنى ياخشى كۆرىدۇ. مەن ئۇنى كۆزگە ئىلمىغانلىرى ئۇ ماڭا شۇنچە مېهرىبان، ئاق كۆڭۈل، ياۋاش، ماڭا شۇنچە كۆيۈنىدۇ. مەن

شۇ چاغدا چوكان: «ۋايجان، ما ئوغرى مەستكەن، ۋاي مېنى قويۇۋەت!» دەپ توۋلىماسمۇ، يىغلىشىپ كېتىپ بارغان بىر قانچە ئەر يۈگۈرۈپ كېلىپ، مېنى چوكاندىن ئاجراتتى. يۈزۈمگە «چاڭ - چۇڭ» قىلىپ تېگىۋاتقان تەستەك، مۇشت بىلەن تېپىك مېنى ئېسىمگە كەلتۈردى. قارىسام مەن كوچىدا، بىر توپ كىشىلەر مېنى قارغاپ - تىللاپ ئۇرۇۋاتىدۇ. قانداق سەتچىلىك بولغىنىنى شۇ چاغدىلا بىلدىم، نومۇستىن ئۆلەيلا دېدىم، چىقىپ كېتىشكە ئاسمان يىراق، كىرىپ كېتىشكە يەر قاتتىقلىق قىلدى...

بۇ غەلىتە ئىش ماڭا تولىمۇ كۈلكىلىك تۇيۇلدى. مەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتىم. دوستۇم تېخىمۇ ئىزا تارتتى بولغاي، جىممىدە بولۇۋالدى ۋە يەنە تاماكا ئوراشقا باشلىدى. ئۇ كۆزىنى ئۆزى بېسىپ ئولتۇرغان كۆرپىگە تىكىپ ئولتۇراتتى. مەن كۈلۈپ ياخشى ئىش قىلمىغىنىمنى چۈشەندىم — ئۇ مېنى زاڭلىق قىلىۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ قېلىشى مۇمكىنغۇ، دېگەن ئوي خىيالىمدىن كەچتى. ئۇنى خىجالەتچىلىكتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن سورىدىم:

— شۇنىڭدىن كېيىن نېمە بولدى؟

— نېمە بولاتتى. ئۇر - ئۇرغا قالغان ئىتتەك، ئۆيگە بەدەر تىكىۋەتتىم. ئىشكىنى ئايالىم ئېچىپ بەردى، نومۇستىن ئۇنىڭغىمۇ تىكىلىپ قارىيالمىدىم. ئۆينىڭ بۇلۇڭىدا تۈگۈلۈپ ياتتىم. بىر چاغدا ئايالىم ناشتا قىلىۋالسىلا دەپ چاقىردى. مىڭ تەستە ئورنۇمدىن تۇردۇم، قارىسام ئايالىمنىڭ پېشانىسى تېڭىقلىق تۇرىدۇ. «پېشانەڭنى تېڭىۋاپسەنغۇ، نېمە بولدى؟» دەپ سورىسام گەپمۇ قىلماي ئالىيىپ قاراپ، ئاچچىقىسۇ كۆپۈلدەپ ئۇرۇپ تۇرغان بىر چىنە سەي شور-

شاللاق هاراقكەشىنىڭ نەرىنى شۇنچە ئارزۇلايدىغانسەن؟
كاشكى ئۇ سېنى ياخشى كۆرسە قانچە قىلاتتىڭكىن، ئاجـ
رىشىپ كەت. بۇ ئەردىن ئۆمۈر بويى ياخشىلىق كۆرەلـ
مەيسەن» دەۋاتقۇدەك. مەن بىر ئالىيىپ قويۇپ، پەرۋاسىز
هالدا كېتىپ قاپتىمەن. بىر كوچىغا كەلسەم بىر توپ كىـ
شىلەر هازا ئېچىشىپ، جىنازا كۆتۈرۈشۈپ كېلىۋاتقانىكەن.
جىنازا كەينىدىكى ئۇزۇن سەپنىڭ ئارقىسىدا بىر توپ ئاياللار
ئۇزۇن ئاق رومال سېلىشىپ، يىغلىشىپ كېلىۋاتقۇدەك، مەن
ئۇلار ئالدىمدىن ئۆتۈپ كەتكۈچە هاڭقىيىپ قاراپ تۇرۇپـ
تىمەن. سەپنىڭ ئاخىرىسىدا بېشىغا ئاق رومال سالغان،
بېلىگە ئاق باغلىغان چىرايلىققىنا كەلگەن ئاق پىشماق بىر
چوكان: «ۋاي قېرىندىشىم، ۋاي جان قېرىندىشىم» دەپ
قار - يامغۇر يىغلاپ كېتىۋاتقانىكەن. مەن شۇئان يۈگۈـ
رۈپ بېرىپ، چوكاننىڭ مۈرىسىدىن قۇچاقلاپ «ۋاي قېرىنـ
دىشىم، جان قېرىندىشىم» دەپ يىغلاپ كېتىپتىمەن. بىزدە
ئۇرۇق - تۇغقانلار ئۆلۈپ كەتسە يېقىن قېرىنداشلار قۇـ
چاقلىشىپ يىغلىشىدىغان ئادەت بولغىنى ئۈچۈن ئۇ چوـ
كان تۇغقانلىرىمىزدىن بىرى دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك،
كۆزىنىمۇ ئاچماستىن ماڭا چىڭ يېپىشىپ تېخىمۇ ھەسرەت
بىلەن يىغلاپ كېتىپتۇ. لېكىن كېيىن ئۇ چوكاننىڭ بويىنىغا
ۋە مەڭزىگە سۆيۈپتىمەن. ھەي ھەقىقەتەن شەرمەندە ئىش
قىلىپتىمەن. ھازىر ئويلىسامۇ، نومۇستىن ئۆلەي دەۋاتـ
مەن، — دەپ بىر پەس جىم بولدى دوستۇم ۋە كۆزىنى
يۇمۇۋالدى. ئۇ ھېلىمۇ خىجىل بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى. چۈشـ
كىنىمۇ شۇنچە قىلىپ كېتەمدۇ دەپ ئويلاپ قالدىم. ئۇ ئازـ
دىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرەي سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، —

گە قايسى يۈزلۈم بىلەن قارايمەن؟ ... سەن ئېيتىپ باقە، مېنىڭكىدەك بۇنداق شەرمەندىچىلىك بۇرۇنمۇ يۈز بەرگەن بولغىيمىدى؟ ... ياق، باشقا جايدا بۇنداق شەرمەندىچىلىك بولۇشى مۇمكىن ئەمەس دوستۇم ... شۇنداق ئازابلىنىپ ئۆيلاپ ئۆيدە تۆت كۈن قىمىرلىماي ياتتىم. نومۇستىن ئۆلەيلا دېدىم. نومۇس كۈچى مېنى پاچاق - پاچاق قىلىپ تاشلىدى. ئاخىر هاراق ئىچمەسلىككە قەسەم ئىچتىم.

مەن ئەسلى ياخشى كۆرگەن قىزىم بىلەن توي قىلالمىدىم دەپ ھەسرەتلىنىپ هاراق ئىچكەن. دەردىمنى هاراقتىن ئېلىپ يۈرگەنىدىم، ئەمدى ئويلاپ باقسام،چوڭ خاتا قىپتىمەن. مېھرىنىسانىڭ مەن ياخشى كۆرگەن ئۇ قىزدىن نەرى كەم؟ ئۇ مېنىڭ شۇنچە ئازابلىرىمنى كۆتۈردى. ئۇرسامۇ غىڭ قىلىپ قويمىدى، مەست بولۇپ قېلىپ ئۆيگە كىرمەي كوچىدا قاڭقىراپ يۈرسەم ئۇ مېنى ئىزدەپ ئاۋارە بولدى. ئۇ مېنى شۇنچە ئەقىدە بىلەن ياخشى كۆرسە، مەن نېمىشقا ئۇنى ياخشى كۆرمەيمەن؟...

دوستۇم قايناۋاتقان قازانغا سوغۇق سۇ قۇيساڭ چىپپىدە توختىغاندەك ئېچىنىپ تۇرۇپ سۆزلەۋېتىپ بىردىن جىم بولۇپ قالدى - دە، ھەسرەتلىك تىنىپ قويدى. مەن ئۇنىڭغا ئېچىنىش ھەم ھېسداشلىق نەزەرىدە قارىدىم. ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىدا لىغىرلاپ تۇرغان ياش تامچىلىرىنى كۆرۈپ مېنىڭمۇ كۆڭلۈم بۇزۇلدى.

1984 - يىلى 20 - ئاپرېل، مەكىت.

پىسنى ئالدىمغا، جوزا ئۈستىگە تاققىدە قىلىپ قويۇپ قويدى. ئۇ ماڭا ھېچقاچان بۇنداق قوپاللىق قىلىپ باقمىغانىدى. ئاچچىقىم كەلدىيۇ، ئەتىگەنكى سەتچىلىك تۈپەيلى كەپ قىلالمىدىم.

ھاراقكەشلەر بولۇپمۇ ناشتىدا لازا ئاچچىقسۇسى تېتىپ كەلگەن سەي شورپىسى ئىچىشنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ئايالىم ئاللىقاچاندىن بېرى بىلەتتى. ئۇ ھازىرمۇ شۇنداق ياخشى سەي شورپىسى قىلغانىدى. ئۇنىڭغا نان چىلاپ يەپ، تەرلەپ ئولتۇرۇپ ئەتىگەنكى شەرمەندىچىلىكنى يەنە كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. چۈشۈمدە ئايالىمنى ئۇرغانلىقىمنىمۇ غۇۋا ئەسلىدىم. بىردىن مېھرىبانىمنىڭ مېنىڭدىن ئىككى قەدەم نېرىدا مىشىلداپ يىغلاپ ئولتۇرغانلىقىغا كۆزۈم چۈشتى - دە، ئۇنى چۈشۈمدە ئەمەس، بەلكى ئويغۇمدا ئۇرغانلىقىمغا ئىشەندىم. بۇ ھال ماڭا ئۆلگەننىڭ ئۈستىگە تەپكەندەك تۇيۇلدى - دە، ئولتۇرالماي قالدىم. ئۆلگۈدەك نومۇس قىلدىم ۋە دەرھال بېرىپ يوتقاننى پۈركەپ يېتىۋالدىم.

شۇ ياتقانچە تۆت — كېچە - كۈندۈز بوسۇغىدىن قەدەم ئالمىدىم. ئويلىسام — مەن شۇنچىلىك شەرمەندە بوپتىمەنكى، كوچىغا چىققۇدەك يۈزۈممۇ قالماپتۇ ... ئويلىغانسېرى ئازابلىناتتىم، خىجىل بولاتتىم. بىئارام بولاتتىم. سەنمۇ بايا مېنىڭ ئۇ شەرمەندىچىلىكىمگە ئۈچەيىڭ ئۈزۈلگۈدەك كۈلدۈڭ. مەن ئۆيدىن چىقالمىغان كۈنلەردە مېنىڭ شەرمەندىچىلىكىمنى كۆرگەن، ھېكايە قىلىپ سۆزلەپ يۈرگەن، ئاڭلىغان قانچە - قانچە مىڭ كىشىلەر مېنى ساڭا ئوخشاش زاڭلىق قىلىپ كۈلگەندۇ؟ مەن ئەمدى كىشىلەر-

— تاللىغان باللار قانچە بولدىكىن؟ — سورىدى مۇدىر ھېلىقى ئىككى مۇئەللىمگە تاماكا تۇتۇۋېتىپ.

— ھازىرچە ئون بىرنى تاللىدۇق. ئەمما رەسمىي قوبۇل قىلىدىغىنىمىز بىر — دەپ جاۋاب بەردى بىر مۇئەللىم. مۇدىرنىڭ كىچىك كۆزلىرىدىن تەشۋىش ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتتى.

شۇ ئارىدا تەمىنلەش كوپىراتىپىنىڭ باشلىقى كىرىپ كەلدى. ئۇ پاكار، دوغىلاق كەلگەن، ئاق يۈزىنى ساقال باسقان ئادەم ئىدى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ۋۇي سا مۇدىرمۇ بۇ يەردە كەنغۇ؟ — دېدى ئۇ.

— كەلسىلە ما جىڭلى...

ھەممىسى ئورنىدىن تۇرۇپ ما جىڭلىغا ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى. پەقەت سا مۇدىرلا ئورنىدا ئولتۇرۇپ سەل مىدىرلاپ قويدى. ئۇ كۇلۇپ تۇرسىمۇ، چىرايى بايىقىدىن باشقىچە بولۇپ ئۆزگىرىپ - تاتىرىپ كەتكەنىدى. چۈنكى، ماجىڭلىنىڭ قىزىمۇ ئاشۇ تاللانغانلارنىڭ ئىچىدە بار ئىدى.

— ناھايىتى بەلەن ئىش. ئوبدان ۋاقتىدا كەپتىمەن. سا مۇدىر باشلاپ بەرسە، ئۇرۇۋېچىدىن كەلگەن ئەزىز مېھمانلارنى ئۆيۈمگە بىر باشلىۋالاي دەپ كېلىۋېدىم، — دېدى ما جىڭلى خۇشال ھالدا.

سا مۇدىرنىڭ قاپىقى تېخىمۇ بەتتەر تۈرۈلۈپ، گەپمۇ قىلماي ئولتۇرۇۋەردى. سافاغا چۆكۈپ ئولتۇرغان سەنئەت ئوقۇتقۇچىسى:

— ھازىر خىجىل قىلمىساڭلار، مۇشۇ يۇرتۇڭلاردا تۇرۇۋاتقىنىمىزنىڭ ئۆزى سىلەرنىڭ ئۆيۈڭلەرگە بارغىنىمىزغا

تۆزكور

— بىلىپ قالسىلىكى، بىز سەھرالىقلار سىلەردەك ئەزىز مېھمانلارنى ئۇنتۇمساڭلارمۇ ئۆيگە بىر باشلىماي ھەرگىز قويۇپ بەرمەيمىز. ھى...ھى...ھى...— مۇدىرنىڭ كۆزلىرى كۈلكىدىن يۇمۇلۇپ كەتتى. ئۇ قول ياغلىقىنى چىقىرىپ، قىزىلمۇچتەك ئىلمەك بۇرنىنى بىر سۈرتۈۋېلىپ سۆزىنى داۋام قىلدى،— قارىسىلا، ئۆيگە چىقماسمىكىن دەپ بىزنىڭ مېھرىنايمۇ دومسىيىۋالدى. ھا...ھا...ھا...

مۇدىر چىرايلىق ئاق پىشماق قىزىنى كۆرسىتىپ قويدى. سېرىق گاز ياغلىقىنى بوينىغا سېلىۋالغان قىرىق - قىرىق بەش ياشلار چامىسىدىكى سېمىز ئايال مېھرىنايىنىڭ مەڭزىنى سىيلاپ تۇرۇپ:

— دادىڭىزنىڭ گېپى راستمۇ؟ — دېدى.

— ئەلۋەتتە راست بولمايچۇ؟ شۇنچە يىراق يەردىن ئارتىسلىققا ئوقۇغۇچى تاللايمىز دەپ كېلىپ جاپا چېكىۋاتىسلەر - دە،— دېدى مېھرىناي. ئۇ ئەركىلەپ ئايالنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ مەڭزىنى ئۇنىڭ مەڭزىگە ياقتى.

— خانىم، مەن ئوقۇشقا بارغاندىن كېيىن ئايدا يۈز كوي يېتەرمۇ؟— سورىدى مېھرىناي.

يانداش ئولتۇرغان ئىككى مۇئەللىم ئۆزئارا كۆز بېقىشىۋېلىپ مىيىقىدا كۈلۈشۈپ قويدى. مېھرىناي خانىم دەپ ئاتىغان ئايال بولسا ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرمەي باشقا گەپكە چۈشۈپ كەتتى.

زىمىنىڭ كۆڭلى ئۇچۇن ئۆيۈمگە بىر قەدەم تەشرىپ قىلىشسىلا. بىر پىيالە چاي قۇيۇپ بەرسەم،— دېدى دېھقان قول باغلاپ تۇرۇپ. ئۇنىڭ چىرايىدىن ساددا تەبەسسۇم نۇرلىرى چاقناپ تۇراتتى.

— ياخشى كۆڭۈللىرىگە كۆپ رەھمەت. بارساقمۇ چايلىرىغا داخىل بولغۇدەك قورساقنىڭ بوش يېرى قالمىدى. مۇنۇ ئىككى ئۆيدە تازا مېھمان بوپتۇق. ئەمدى بىزگە مۇشۇمۇ يېتىپ ئاشار،— دېدى بىر ئەر مۇئەللىم چىشىنى كولاۋېتىپ.

باشقىلار ئۇنىڭ گېپىنى تەستىقلىشىپ دېھقانغا كۆپ-تىن — كۆپ ئۆزرە ئېيتىپ كېتىپ قېلىشتى. دېھقاننىڭ چىرايى ئۆڭۈپ روھى چۈشۈپ تۇرۇپ قالدى.

— قانداق ئەھۋاللىرى داۋۇتاخۇن ئاكا، قىزلىرى ھاۋاگۈلنى كىمنو مەكتىپىگە تاللىنىپتۇ دەپ ئاڭلايمىزغۇ؟— دەپ سورىدى ئۆتۈپ كېتىپ بارغان پوچتاليون دېھقانغا سالام بېرىپ توختاپ.

— قوي ئۇكا، بۇ نانقېپىلىرى ئۆزلىرى قىزىمىزنى تاللىدۇق دەپ ئېيتىپ قويۇپ، بىزگە قۇرۇق ئېمىزگىنى ئەمدۈرۈپ، ئاغزىمىزنى تاتلىق قىلىپ، ماۋۇ يەردە تەخسە يالىشىپ يۈرىشىدۇ. تاللىغىنى ئۇن بىر، ئالىدىغىنى بىرەش. مۇنداق مۇدىر، جىڭلىلارنىڭ بالىلىرى بار يەردە بىزدەك يومشاق-باش دېھقاننىڭ بالىسى نەگە بارالايدۇ؟ ھەتتا ئۆيگە تەكلىپ قىلسامۇ ياراتمىدى. ھەر قانچە قىلغان بىلەن يەنە بىزنىڭ پېشانىمىزگە كەتمەن پۈتۈلگەن... ئىسست، بىچارە قىزىم قانچە يىغلار. ھېچ بولمىغاندا ئۆيگە بارغان بولسا...

داۋۇتاخۇننىڭ كۆزىدىن ياش چىقىپ كەتتى...

ئوخشاش ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر مۇدىر بىزنىڭ
ئۆيگە دەپ تۇرۇۋېلىۋاتاتتى،— دېدى.

— ھە، خىجىل بولىدىغان ئىش يوق. ئۇنداقتا تې-
خىمۇ ياخشى، ئاۋۋال سا مۇدىرنىڭكىگە، ئاندىن بىزنىڭكىگە
بولسىمۇ بولىۋېرىدۇ. ئىككى ئۆينىڭ ئارىلىقى ئەللىك مېتىر-
مۇ كەلمەيدۇ.

ما جىڭلىنىڭ تېزدىقەتەك تېزىلىپ كەلگەن گېپىنىڭ بې-
سىمى بىلەن سەنئەت ئوقۇتقۇچىلىرى نائىلاج ماقۇل بولدى.
ئاۋۋال سا مۇدىرنىڭكىدە، ئاندىن ما جىڭلىنىڭكىدە مېھمان
بولدى. ئىككى ئۆينىڭ داستىخىنى بىر - بىرىدىن ھەشە-
مەتلىك، ناز - نېمەتلەر بىلەن پەۋقۇلئاددە بېزەلگەنىدى.
«ئالسىلا» «باقسىلا» «بۇنداق ئولتۇرۇۋالسىلا رەنجىيمەن.» دېگەن
يۇك توقماق سۆزلىرىنىڭ زورى بىلەن سەنئەت ئوقۇتقۇچى-
لىرى كانىيىغا كەلگۈچە تويۇپ، ئېگىلەلمەس بولۇپ قې-
لىشتى. ئۇلار بۇنداق قوپال قورساق تويغۇزۇشتىن بىزار
بولۇشۇپ خوشلىشىپ چىقىپ، ئەمدىلا ئۇن - ئون بەش
قەدەم مېڭىشىغا ئېگىز بويلۇق بىر دېھقان ئۇلارغا سالام
قىلدى.

— بۇ ھېلىقى ھاۋاگۇل ئىسىملىك قىزنىڭ دادىسى،—
دېدى ئايال ئوقۇتقۇچى. ئىككى ئەرگە قاراپ پەس ئاۋازدا.
ھاۋاگۇلمۇ تاللانغانلارنىڭ بىرى ئىدى.

— ھەر قايسىلىرىنى ساقلاپ تۇرغىلى ئىككى ئاش
پىشىم ۋاقىت بولدى. مېھمانخانىغا بېرىپ سورىسام سا مۇدىر-
نىڭكىگە كەتتى دېيىشىدى. ساقلاپ تۇرسام ئاخىر چىقىشتىلا.
ئات - ھارۋا ئېلىپ كەلدىم. بىزنىڭ ئۆيمۇ يىراق ئەمەس
ئۇنى يېتىم كېلىدۇ. مەن دېھقاننىڭ كۆڭلى، ھاۋاگۇل قى-

تاك ئالدىدا

سالىم كىچىچە ھاراق سورۇنىدا يېتىپ ئۇخلاپ قال-
غانىدى. تاڭ سەھەردىلا ئويغىنىپ ئەتراپقا قارىدى. بىر
قانچە دوستلىرى ئاخشام ئىچىشكەن داستىخانغىلا يىقىلىپ
خورەك تارتىپ يېتىشاتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇردى - دە، پەم
بىلەن دەسسەپ ئىشىكتىن چىقىپ موتسىكلىتقا مىندى.

سۇبھى ۋاقتى. كوچىدا كوچا تازىلاۋاتقان تازىلىق
ئىشچىلىرىدىن باشقا ئادەم كۆرۈنمەيتتى. ئاخشام ئىچكەن
ھاراقنىڭ كۈچى تېخى كەتمىگەنىدى، يول پىرقىرايتتى.
شۇنداقتىمۇ ئۇ موتسىكلىتنى يۇقىرى سۈرئەت بىلەن چاپ-
تۇرۇپ ماڭدى. چۈنكى ئۇ ئاتا - ئانىسى ئويغىنىپ بولغۇ-
چە ئۆز ھۇجرىسىغا كىرىپ يېتىۋالمىسا يەنى ئۇنىڭ سىرتتا
يېتىپ قالغانلىقىنى ئاتا - ئانىسى بىلىپ قالسا، تاپا - تەنى-
گە قالاتتى. دادىسى ئۇنى يەتكۈچە قارغاپ تىللايتتى.

«ۋايجان» دېگەن ئېچىنىشلىق ئاۋاز بىلەن تەڭ
سالىمغا بىر نەرسە سوقۇلغاندەك، نېمىدۇر يىقىلغاندەك تۇ-
يۇلدى. سالىمنىڭ يۈرىكى «قارت» قىلىپ قالدى. ئۇ
موتسىكلىتنى قاتتىق تورمۇزلاپ توختىتىپ، ئارقىسىغا بۇ-
رۇلۇپ قارىۋىدى، ئۆزىدىن ئالتە - يەتتە مېتىر نېرىدا بىر
كىشىنىڭ ئېگراپ ياتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ دەرھال موتسىك-
لىتنى ئىزىغا دەسسىتىپ قويۇپ، ئۇ كىشىنىڭ يېنىغا يۈگۈ-
رۈپ كەلدى. ئۇ كىشى دۇم يىقىلغان بولۇپ، يېنىدا

ئارىدىن بىر يېرىم ئاي ئۆتتى. ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلغىلى كەلگەنلەر «كىمنى قوبۇل قىلغانلىقىمىز توغرىسىدا بىز قايتىپ بارغاندىن كېيىن ئۇقتۇرۇش قىلىمىز» دەپ كەتكەنىدى. داۋۇتاخۇن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، بۇ ئىشنى ئاللىقاچان ئۇنتۇپ كەتتى. ئوقۇغۇچى ئالىدىغانلار مۇدىر بىلەن جىڭلىنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولغاندىن كېيىن شۇ ئىككىسىنىڭ بىرىگە ئۇقتۇرۇش كېلىدۇ - دە.

— ئاتا قارىغا، ماڭا ئۇقتۇرۇش ئەۋەتىپتۇ. مېنى تاللاپتۇ، — ھاۋاخاننىڭ ئالتۇن قوڭغۇراقتەك ئاۋازى داۋۇتاخۇنى داڭ قالدۇردى. ئۇ قۇلاق، كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى.

— توۋا ئاجايىپ ئىشقۇ؟ ئۇلار سا مۇدىر بىلەن ماجىڭلىنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولۇشۇپ تۇرۇپ... ئۇلارنىڭ قىزلىرىنىمۇ كەپتۇما؟ — دەپ سورىدى. داۋۇتاخۇن.

— ياق، ماڭىلا كەپتۇ. سا مۇدىر بىلەن ما جىڭلى مۇئەللىملەرنى «تۈزكورلار» دەپ تىللىشىپ يۈرەرمىش، — دېدى ھاۋاخان.

داۋۇتاخۇن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

1984 - يىل 25 - ئۆكتەبىر، مەكىت.

هېلىقى يىگىت يەنىلا شىرتىلدىتىپ كوچا سۈپۈرەەكتە ئىدى. سالىمنىڭ يۈرىكى جايىغا چۈشۈپ يىراقتىنلا ئەگىپ قايتىپ كەتتى.

ئارىدىن يەنە قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىنتاڭ. بۇنى مەنمۇ بىلەلمىدىم. بىر ئەتىگىنى سالىم ئويغىنىپ ئۆزىنى كېسەل كارىۋىتىدا كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. ئۇنىڭغا ئاسما ئوكۇل سېلىنغانىدى. ئۇ يانىغا قىيسىيىپ قاراپ، ئۆزىگە تەبەسسۇم بىلەن قاراپ ئولتۇرغان هېلىقى كوچا تازىلىغۇچى يىگىتنى كۆرۈپ يۈرىكى سېلىپ كەتتى. «ئۇ مېنى تونۇۋالغان بولسا مەستلىكىمدىن پايدىلىنىپ...» ئۇنىڭ خىيال يىپى ئۈزۈلۈپ قالدى. چۈنكى بىر پېشقەدەم دوختۇر كىرىپ كەلدى.

— هە، نوچى يىگىت، ساقىيىپ قالدىڭىزمۇ؟ دوختۇرخانىغا كىرىپ قالارىڭىزنى بىلسىڭىز ئازراق ئىچكەن بولاتتىڭىز، شۇنداقمۇ؟ — دوختۇر سۆزلەۋېتىپ تىڭشىغۇچ بىلەن ئۇنىڭ يۈرەك هەرىكىتىنى كۆرۈپ تىڭشاپ باقتى، — مۇشۇ ياخشى يىگىتكە ئۇچراپ قاپسىز، كوچىدا يەنە قىرىق مىنۇت يېتىپ قالغان بولسىڭىز ماچاققا ئۆزىڭىزنى دوختۇرخانىدا ئەمەس مازارلىقتا كۆرەتتىڭىز. تەلىيىڭىز بار ئىكەن. مۇنۇ يىگىت سىزنى شۇنچە يەردىن يۈدۈپ ئەكەپتۇ. ئەمدى سىز ئۇنى يۈدۈپ هەرەمگە ئاپارسىڭىزمۇ ياندۇرۇپ بولالمايسىز.

سالىمنىڭ يۈزى خىجىللىقتىن ئوت ئېلىپ كەتكەندەك بولدى. ئۇنىڭ لەۋلىرى تىترەپ گەپمۇ قىلالماي قالدى.

— مەن قايتاي، تېخى كوچىنى تازىلاپ بولالمىغانىدىم، — دېدى يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ.

ئۇ سالىمنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ دوختۇرخانىدىن

ئۇزۇن سۇپۇرگە تۇراتتى. سالىم ئۇ كىشىنى ئۇگدا قىلىپ يۆلىدى - دە، قورقۇپ ۋارقىرىۋېتىشكە تاسلا قالدى. ئۇ ھەر كۈنى سەھەردە كوچا سۇپۇرىدىغان تونۇش، ئۆزى بىلەن تەڭ دېمەتلىك ياش يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ پېشانىسى يولنىڭ بېتون قىرىغا قاتتىق تەگكەن بولۇپ، يېرىلغان جايىدىن قان تەپچىپ چىقىۋاتاتتى. يىگىت ھوشسىز بولۇپ ئىڭراپ ياتاتتى. سالىم يانچۇقىدىن يوغان قول ياغلىقىنى چىقىرىپ، يىگىتنىڭ پېشانىسىنى چىڭ تاڭدى. لېكىن قان توختىمىدى. ئۇ ئۇچىسىدىكى چاقماق كۆڭلىكىنى يىرتتى - دە، يىگىتنىڭ بېشىنى ئۈستى - ئۈستىلەپ چىڭ تېڭىپ قويدى.

يولنىڭ ئالقاندىن چوڭراق يېرىنى قىپقىزىل قان بويىغانىدى. يىگىت يەنىلا ھوشسىز ئىڭرايتتى. ئۇنىڭ يېنىدىكى ئىستولبىغا بېكىتىلگەن لامپۇچكا يورۇقىدا ئۇنىڭ چىرايىنىڭ سارغىيىپ كەتكەنلىكى، قاتتىق ئازابلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولاتتى. كوچا ئىمتاس بولۇپ، ئۈچ ئىستولبا يىراقلىقتا كوچا سۇپۇرۈۋاتقان بىر كىشى بار ئىدى. سۇپۇرگىنىڭ شىرتىلدىغان ئاۋازىمۇ ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ھوشسىز ياتقان يىگىتنى ئىستولبىغا يۆلەپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى - دە، يانچۇقىدىن ئۇن يۈەنلىك قەغەزدىن ئىككىنى چىقىرىپ ئۇنىڭ قولىغا سىقىمدىتىپ قويدى، كېيىن ئەتراپقا ئەنسىزگىنە قاراپ قويۇپ، ئادەم كۆرۈنمىگەنىدىن كېيىن موتىسىكلىتىنى مىنىپ كېتىپ قالدى...

ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتكەندە ئۇ ئاغزىغا ماسكا تارتىپ كۆزەينەك تاقاپ، ۋېلسىپىت بىلەن ھېلىقى كوچىغا سەھەردىلا كەلدى. بېشىنى ئاق داكا بىلەن ئورىۋالغان

چومبەللىك سەتەڭ

بۇ سالنىڭ بۇنداق چوڭ شەھەرگە تۇنجى قېتىم
كېلىشى ئىدى.
يېتىمچىلىكتە چوڭ بولغان بۇ يىگىت بۇ شەھەرگە بىرەر
قېتىم كېلىپ كېتىشنى شۇنچە ئارزۇ قىلغان بولسىمۇ قولـ
نىڭ قىسقىلىقىدىن مۇمكىن بولمىغانىدى. ئۇ چاغلاردا بۇ يېـ
تىمدە شەھەر ئايلىنىپ كەلگۇدەك پۇل نەدە دەيسىز، قورـ
سىقىنىمۇ ئاران ـ ئاران تويغۇزۇپ، سېرىقتال كۆن كەـ
چۈرۈپ، ئەسكى ـ تۈسكىلەر ئىچىدە چوڭ بولدى. يەرلەر
ھۆددىگە بېرىلگەندىن كېيىنلا ئۇنىڭ قولى پۇل كۆردى.
شۇ تۈپەيلى ئۇنىڭ قولى ئۇزىراپ، ئارزۇلىرىمۇ كۆپەيدى.
شەھەر ئايلانغۇسى، ئايالىغا، بالىلىرىغا، ئۆزىگىمۇ ھەم
كىشلەردىن «توخۇ سۈتىدىن باشقا ھەممە نەرسە تېپىـ
لىدۇ...» دەپ داۋرىڭىنى تولا ئاڭلىغان بۇ شەھەرنىڭ قايـ
ناق داڭلىق بازىرىدىن تاللاپ تۇرۇپ كىيىم ـ كېچەك
سېتىۋالغۇسى كەلدى.
يېشى يىگىرمە سەككىزگە يەتكەندە شەھەر كۆرۈش
پۇرسىتىگە ئېرىشكەن سالى ئاپتوبۇستىن چۈشتىيۇ، ھەممە
نەرسىگە ھاڭۋېقىپ قاراپلا قالدى. ئېگىز، چىرايلىق بىناـ
لار، ئۈزۈلمەي ئۆتۈشۈپ تۇرغان ئاپتوموبىللار، ۋېلسىپىتلار،
خىلمۇ خىل ئەمما ياراشتۇرۇپ كىيىنگەن، پەرداز قىلغان
قىز ـ چوكانلار، چۈمبەل ئارتىۋالغىنىغا قارىماي پارقىراق
كىيىملەرنى كىيىۋالغان ئاياللار، چاچلىرىنى ئاشقلاردەك

بالدۇرراق ساقىيىپ چىقىشنى تىلەپ خوشلاشتى - دە، چىقىپ كەتتى.

— يىگىت، ئۇ چىقىپ كەتسە «مۆ» دەپ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايسىزغۇ؟ سىز ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ دوختۇرخانىغا ئۇدا توققۇز يۈەن تۆلىگەنىدى — دېدى دوختۇر.

سالىم ئەمدى ئۆزىنى تۇتالماي ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى.

1985 - يىل 24 - يانۋار، قەشقەر.

ئايالنىڭ قولىدا تۇتۇپ تۇرغان شىپۇن كۆڭلەككە چۈشكەندە خۇشاللىقىدىن يۈرىكى ئويناپ كەتكەندەك بولدى. «بۇ پاتمە كېچىدە قۇلاق تۈۋىمدە شىۋىرلاپ تولا گېپىنى قىلغان تېگى ئاسمان كۆكى، چېچەك گۈللۈك شىپۇن كۆڭلەكنىڭ دەل ئۆزىغۇ».

سالى قىستاڭچىلىقتا ئىتتىرىپ - سوقۇلۇپ يۈرۈپ چۈمبەللىك ئايالنىڭ يېنىغا تەستە يېتىۋالالىدى ۋە ئۇ ئايالدىن:

— بۇ كۆڭلەك سېتىلامدۇ؟ — دەپ سورىدى مۇلايىم ئاۋازدا.

چۈمبەللىك چوكاننىڭ «ۋىلىق - ۋىلىق» قىلىپ يېقىملىق كۈلگىنى ئاڭلاندى.

— ساتمايدىغان نەرسىنى بۇ يەردە تۇتۇپ تۇرامدۇ كىشى؟ — دېدى چوكان.

ئۇنىڭ سوزۇپ ئېيتىلغان يېقىملىق سۆزىدىن سالىنىڭ كۆڭلى يايراپ كەتتى. «شەھەر ئاياللىرىنىڭ ئاۋازىمۇ، گېپىمۇ يېزا ئاياللىرىنىڭكىدىن چىرايلىق بولىدىكەن» دېگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى سالى.

— قانچە پۇلغا ساتىلا؟

— ئالاي دېسىلە كېلىشىپ قالىمىز.

— بۇ كۆڭلەك سەل قىسقىراق كۆرۈنەمدۇ - قانداق؟

— كىيىدىغان خېنىم مەندىنمۇ ئېگىزمۇ؟

سالى چوكاننىڭ - باش ئايىغىغا بىر قاراپ:

— سىلىدەك بار، — دېدى.

— ئۇنداق بولسا تازىمۇ جايىدىكەن. بۇ كۆڭلەكنى بىزنىڭ ئادەم ماڭا ئاتاپ تىككۈزۈپ بېرىۋېدى، تازىمۇ

ئۈستۈرۈشۈۋالغان يىگىتلەر... ئۇ بۇنداق كۆرۈنۈشلەرنى پەقەت كىنودىلا كۆرگەنىدى. سالى شۇلارنى ئويلاپ كېتىۋېتىپ «ئەتە يولغا چىقىمەن» دېگەن ئاخشىمى ئايالىنىڭ دېگەن سۆزىنى ئەسلەپ قالدى. ئايالى پاتىمە ئۇنىڭ تۈكلۈك مەيدىسىنى سىيلاپ تۇرۇپ، «كىنودا چىقىدىغان چىرايلىق ئايالالارنىڭ ھەممىسى شەھەردە ئىمىش. سىز ئۇلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا ھەرگىز چۈشۈپ كەتمەڭ» دېگەنىدى.

سالى شەھەر مەركىزىدىكى مېھمانخانىغا چۈشتى. ئازابىدا ئېزىلىپ كەتكەن سالى تاماق يەپلا يېتىپ ئۇخلاپ كەتتى. ئەتىسى كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەندە ئورنىدىن تۇرۇپ ۋاقچە بولسىمۇ بامدات نامىزىنى ئوقۇدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، ساماۋارخانىغا كىردى - دە، ناۋاتتا دەملەنگەن چايدىن بىر چەينەك ئەكەلدۈرۈپ شەھەرلىك كاسىپلارنى دوراپ، بۇرۇتىنى غېرىچلاپ ئولتۇرۇپ چاي ئىچتى. چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ بۈگۈن نېمە ئىش قىلىش، شەھەرنىڭ قەيرىگە بېرىپ ئايلىنىش لازىملىقىنى ئويلىدى ۋە ئايالى پاتىمە بۇيرۇغان سودىلىقنى ئالدى بىلەن تۈگىتىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

ئۇ چايخانىدىن چىقىپ، كوچا ئايلىنىپ يۈرۈپ شەھەرنىڭ ئاۋات رەستىسىگە كەلدى. قايناق بازاردا، قىستاڭچىلىق ئىچىدە ئۇياقتىن بۇياققا ئۆتۈشۈپ تۇرغان ئادەملەرنىڭ تولىلىقىدىن سالىنىڭ كۆزلىرى ئىمىر - چىمىر بولۇپ كەتتى. ئۇ ھەيران بولۇپ «يائاللا، بۇ جاھاندا ئادەم شۇنداقمۇ كۆپمىدۇ؟ مۇشۇ ئادەملەرنىڭ ھەممىسى تاماق يەمدىغاندۇ؟ بۇلارغا قانداقمۇ ئاش - نان توشۇيدۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ كۆزى قارامتۇل قوڭۇر رەڭلىك چۈمبەل تارتقان، ئېگىز، سىدام بويلۇق

تۇرۇپ كەتتىلىغۇ؟ قېنى مەنمۇ دېدىم، سىلىمۇ بىرنەرسە دېمەملا؟

— بەك ئۆرە دەۋەتتىلە، مەن بىرنەرسە دېيەلمىگۈدەك مەن، — دېدى سالى دۇدۇقلاپ.

— سودا دېگەن شۇنداق بولىدۇ: مەن ئۆرە دەيمەن، سىلە تۆۋەن دەيلا، ئۇنداق دەپ، بۇنداق دەپ كېلىشىپ قالىمىز. مەن بايا دېدىمغۇ، مەن ئەسلى سېتىقچى ئەمەس دەپ. بۇنىڭدا كېلىشىپ قالساق سىلىدەك ئوبدان ئادەمگە بېرەرمەن دەپ ساقلىغان بۇنىڭدىن ئېسىل ماللىرىمۇ بار تېخى، — ئايال شۇنداق دەپ، ئاپئاق قوللىرى بىلەن چۆمبەلنى ئاستا قايرىپ سالىغا پىسىڭگىدە كۈلۈپ قاراپ قويۇپ چۆمبىلىنى چۈشۈرۈۋەتتى، — قانداق مال ئالىمەن دېسىلە بىزدىن تېپىلىدۇ.

سالى ئاغزىنى كاماردەك ئېچىپ تۇرۇپ قالدى. «پاھ... جەننەت ھۆرلىرى سۇ ئىچسە گېلىدىن كۆرۈنىدۇ. دەپ ئاڭلىغانىدىم...» دېگەن خىيال كۆڭلىدىن كەچتى.

ئۇلار خېلىغىچە سودىلاشتى. سالى كۆڭلىگە پۈككەن باھانى ئېيتتى. ئايال باھاسىنى سەل تۆۋەنلەتتى ۋە سالىنى سەل ئۆرلىتىشكە دەۋەت قىلدى. شۇنداق قىلىپ، كۆڭلەكنىڭ سودىسىدا ئاخىر كېلىشىپ قالدى. سالى پۇلنى چوكاننىڭ قولىغا بەرگەندە بىر تەڭلەپ تارتىۋېلىپ ئاندىن تۇتقۇزدى. چوكان نازۇك بارماقلىرى بىلەن سالىنىڭ پۇل سىقىمدىغان قوپال، يىرىك بارماقلىرىنى مۇجۇپ تۇتقان ھالدا سول قولى بىلەن چۆمبەلنى سەل قايرىپ، كىرپىكلىرى تۆكۈلۈپ تۇرغان سېھىرلىك قارا كۆزلىرى بىلەن باقتى. ئېچىلغان خېنىدەك ئويماق لېۋىنى يىمىرىپ تۇرۇپ، پەس، ئەۋرىشىم ئاۋازدا:

كۆڭلۈمدىكىدەك بوپتىكەن. چەندىي پۇل خىجالىتى تارتىپ قىلىپ سىتىشقا تېگىشلىك بولۇپ قالدى. بولمىسا ھەرگىزمۇ ساتمايتتىم. سىتىقچىلىقنىمۇ قىلىپ باقمىغانىدىم دېسىلە. ئادەم ئۆلمىسە ھەممە ئىشنى قىلىدىغان ئوخشايدۇ، — دېدى ئايال.

— قېنى دېسىلە، قانچە پۇل؟

— ۋىيەي، ئەمدى بۇ كۆڭلەك شۇنداق سۆپەتلىك تىكىلگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە شىپۇنىمۇ شۇنداق ياخشى. قارىغاندا كۆزلىرى خېلى مال تونۇيدىغان ئادەمدەك قىلىلا، ئاتىغانلىرىنى بەرسىلە.

— قېنى، سىلە مال ئىگىسى دېمىسىلە، مەن نېمە دەيمەن؟ — دېدى سالى كۆڭلەكنى تۇتۇپ كۆرۈۋېتىپ. كۆڭلەك سالىغا يارىغانىدى.

— ۋىيەي، چىرايلىرىغا قارىسام قېتىپ قالغان سەھرالىق ئىكەنلا. لېكىنزە، كۆڭۈللىرى مېنىڭكىدىنمۇ يۇمشاق، خىجالەتكە چىدىمايدىغان ئادەمكەنلا جۇمۇ؟!

ئايال شۇنداق دەپ سالىنىڭ بىلىكىنى يېنىك موتاپ قويدى. سالىنىڭ ئۆگىلىرى «دىر» قىلىپ كەتكەندەك بولدى.

— قېنى دېسىلە.

— ئىككى يۈز ئەللىك كوي بەرسىلە.

سالىنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. ئۇ: «ھوي، پاتمەنى ئىكاھىمغا ئالغاندىمۇ تويلۇققا ئىككى يۈز ئەللىك كوي خەجلىمىگەن. بىر كۆڭلەك ئىككى يۈز ئەللىك كوي بولسا...» دەپ ئويلاپ تۇرۇپ قالدى.

— ۋىيەي، ئاغزىلىرىغا ماتاك چاپلىشىپ قالدىمۇ،

ئۆزىگە تازىمۇ ياراشقىنىدىن تولىمۇ خۇشال بولدى. چو-
كانمۇ ئۇللىق كۈلۈپ تۇرۇپ:
— سىلى تولىمۇ مەرد ئادەمكەنلا، سودىمىز بەك كۆڭۈللۈك
بولدى، — دېدى ......
بىراق بۇكۆڭۈللۈك سودىنىڭ ئاخىرى تولىمۇ
كۆڭۈلسىزلىك بىلەن ئاخىرلاشتى. چوكان باھانى تولىمۇ
يۇقىرى قويۇپ، سالىنىڭ يېنىنى قۇرۇغداپ قويغانىدى.
قۇرۇق قول بولۇپ قالغان سالى پوكاندەك ئېسىلىپ تۇرۇپ:
— بۇ نېمىدېگەن ئىنساپسىزلىق؟ مۇشۇنچىلىك بىر-
نەرسىگە شۇنچىلا جىق پۇل ئالغان بارمۇ؟ بولدى، ماللى-
رىنى ئالمايمەن، مېنىڭ پۇل باسىدىغان زاۋۇتىم يوق.
قولۇمدىن جىرتىلدىتىپ قان چىقىرىپ كەتمەن چاپقاندا
ئاندىن تاپىمەن بۇ پۇلنى. بولدى، پۇلۇمنى قايتۇرۇپ بەر-
سىلە، — دېدى.
چوكان شۇئان قاپاقلىرىنى سۈزۈپ:
— مالنى سىلىگە زورلاپ ساتمىدىم. مېنىڭ ماللىرىم
سۈپەتلىك، سۈپىتىگە لايىق باھاسى بولىدۇ. سىلىنى مەرد
ئادەمكەن. بۇنىڭدىن كېيىن ئازامنى يەپ قالسۇن دەپ ئەر-
زان بەردىم تېخى، — دېدى.
— تېخى ماڭا ئەرزان بەردىلىمۇ؟ بولدى، قىممەت
ئالىدىغان ئادەمگە سېتىۋالسىلا، دوپپا بىلەن كۆڭلەكنىلا
ئالاي؛ قالغىنىنى ئالمايمەن، — دېدى سالى تېرىكىپ.
چوكان. پېتى بۇزۇلۇپ كەتكەن چاچلىرىنى تۈزەش-
تۈرۈۋېلىپ، ئىشىكنى «جالاق» قىلىپ ئاچتى - دە، تالانى
كۆرسىتىپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى:
— ھۆرمىتىنى قىلغاننى بىلمەيدىغان توڭ قاپاق سەھ-
رالىق، چىقسىلا ئۆيدىن. ئەگەر تەلۋىلىك قىلىدىغان بول-

— يەنە نېمىلەرنى ئالىلا؟ سىلە ئالىدىغان نەرسىلەر بەلكىم مەندىن چىقىپ قالار؟ — دەپ سورىدى.

— ئايالىمغا بىر يازلىق ئاياغ بىلەن كاستۇم ئالىمەن، يەنە ئۆزۈمگە بادام دوپپىدىن بىرنى ئالاي دەۋاتىمەن. ئۆزلىرىدە بارمىدۇ؟ — دېدى سالىمۇ چوكاننىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ.

— ھەممىسى مەندە بار. جۇرسىلە ئۆيدىن ئېلىپ بېرەي.

شۇنداق قىلىپ سالى ئاق توپلەيدىن «غىس - غىس» ئاۋاز چىقىرىپ ئالدىدا كېتىپ بارغان چۆمبەللىك خېنىمنىڭ كەينىدىن ماڭدى. ئۇ چوكاننىڭ زىبا سۇلتىگە زوقلىنىپ قاراپ مېڭىپ، ئۆمۈچۈك توردەك گىرەلىشىپ كەتكەن خالتا كوچىنى ئارىلاپ ئۆتۈپ، ئاخىر بىر ئاش پىشىم ۋاقىتتا بىر ئۆي ئالدىغا بېرىپ توختىدى. چوكان ئۇنى ئۆيگە باشلىدى. ئۆي كىچىك، ئەمما كارامەت ئېسىل جابدۇلغانىدى. سالى بوسۇغىدىن ئاتلاپلا تېنى ئەيمەندى. ئۇ گىلەمگە دەسسىگەندە گويا ئېسىل توقاچ ئۈستىگە دەسسەپ سالغاندەك تۇيۇلۇپ، ئارقىسىغا داجىدى. ئۆيدە ئادەم دىدارى كۆرۈنمەيتتى. چوكان چۆمبەلنى ئېلىۋەتتى. ھاي - ھاي، سۈزۈك ئاسمانغا ئاي چىقتى...

شۇنداق قىلىپ، ئىككى ئاش پىشىم ۋاقىت ئىچىدە ئۇلار سودىسىنى پۈتتۈردى. چوكاننىڭ مەرگەن سۆزلىرى سالىنى مەست قىلدى. ئۇ ھاياتىدا قىلىپ باققان چوڭ سودىسىمۇ، تۇنجى سودىسىمۇ مۇشۇ ئىدى. دېگەندەك سالى ئالماقچى بولغان ھەممە مال بۇ يەردىن تېپىلدى. چوكان بادام دوپپىنى سالىنىڭ بېشىغا كىيدۈرگەندە سالى دوپپىنىڭ

ياسىز ئوق

بۇ قاۋاقخانىنىڭ خوجايىنى پىستە كۆز ئايال ئىدى. كۆتمەك چاچلىرىغا ئاق ئارىلىغان، يۈزلىرى قورۇلۇپ خالتىلىشىپ كەتكەن بولسىمۇ ئاغزىدىن ئالىي دەرىجىلىك تاماكىنى چۈشۈرمەيتتى. ھارىقىمۇ، زاكوسكىلىرىمۇ ياخشى ئىدى. پۇلۇڭغا قاراپ خالىغىنىڭنى ئالالايتتىڭ. خۇمارىڭ تۇتقاندا يېنىڭدا ھوخۇركاڭ بولمىسا، سورىساڭ بىر - ئىككى تال تاماكىسىنى ئايىماي بېرەتتى.

ئۇ مېنى كۆرسىلا تەبەسسۇم قىلىپ قىزغىن ھال سورايتتى. سوراپمۇ ئولتۇرماستىن تۆت سەرلىك رومكىغا ھاراق قۇيۇپ، ئىككى تۇخۇم بىلەن ئەكىلىپ ئالدىمغا قويۇپ قوياتتى. مەن شۇ ھالغا ئۆگىنىپ قالغانىدىم. شۇڭا، كۈندە بولمىسىمۇ ئىككى كۈننىڭ بىرىدە دېگۈدەك ئارىلاپ مۇشۇ قاۋاقخانىغا كىرىپ ئىككى رومكا ھاراق بىلەن ئىككى تۇخۇمنى سوقۇۋېتىپ، غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپ كېتىپ قالىمەن.

بۈگۈن يەنە شۇ قاۋاقخانىغا كىرىپ كەلدىم. كەيپىم پەۋقۇلئاددە ياخشى ئىدى. چۈنكى يېقىندا ئېلان قىلىنغان رومانىم ھەققىدە بىراقلا ئۈچ ژۇرنالدا مەشھۇر ئۈچ تەنقىدچىنىڭ ئوبزورى بېسىلىپ چىقتى. ئۇلارنى ئىككى كۈندىن بېرى ئوقۇپ ئۈلگۈردۈم. ئۇ ئوبزورلاردا رومانىمغىمۇ، تالانتىمغىمۇ يۈكسەك باھا بېرىلگەنىدى. يازغۇچى - شائىرلار «مەشھۇر ئۈچ كالتەكچى» دەپ لەقەم قويۇپ زارلاپ يۈرۈ-

ىسلا، ئاۋۇ تېلېفوننى كۆردىڭمۇ؟ ساقچىنى «هويت» دېسەم
كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە كېلىدۇ. ھېلىقى بىكار ئۆزلىرىنى
سولاقخانىدا كۆرىلا، جۇرىسىلە، بېزىرىپ قاراپ تۇرماي ئۆيـ
دىن ياخشىلىقچە چىقىۋالسىلا!...

— سالى بوشاشقان ھالدا قايتىپ چىقتى. ئۇنىڭ يۇرتـ
تىكى ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا سوۋغا - سالام ئالىدىغان
پۇلىنىڭ ھەممىسى شەھەرنىڭ بىر بۇرجىكىدىلا بىر قېتىمـ
لىق سودا بىلەن تۈگىدى، ئۇنىڭ نۇرغۇن تىلەكلىرىمۇ
مۇشۇ بىر سودا بىلەن تۈگىدى. ئۇ ئەمدى ئايالى پاتىمەگە
نېمە دەر؟ ئوماق باللار «ئاتا ماڭا نېمە ئەكەلدىڭ؟»
دېسە نېمە دەر؟

خىيالغا پېتىپ، بېشى ساڭگىلاپ مۈكچىيىپ قالغان
سالى چوڭ كوچىدا يۇرتىدىكى مالچى دوستى سامساق بىـ
لەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

ئىككى دوستى خۇشاللىقىدىن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى.
سالى گەپ باشلاي دەپ ئاغزىنى ئۈمەللىشىگە سامساق
گەپ باشلىدى:

— ئاداش سالى، سېنى ماڭا چوقۇم خىزىر ئۇچراشـ
تۇردى. تەلىيىم باركەن، بولمىسا بۇ شەھەردە قانداقمۇ
قىلاتتىم. ئىنسى - جىنغا تىلىمىغىن. بۈگۈن كېلىپلا پەرىزات
سۈرەتلىك بىر ئازازۇلغا ئۇچراپ قېلىپ، يانچۇقۇم قۇرۇغـ
دىلىپ قالدى. ئەمدى سەن مېنى...

سامساق سۆزىدىن توختاپ قالدى. چۈنكى سالىنىڭ
چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتكەنىدى.

1985 - يىل 22 - ماي، قەشقەر.

دېدىم ئىچىمدە ئەلەم بىلەن، خوجايىن ئايال مۇرەمىدىن بېسىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. پەرۋاسىز باللارغاقاراپ، تومشۇقنى پۈرۈشتۈرۈپ قويۇپ بىزارلىقنى بىلدۈردى. ئۇ شۇنداق قىلىپ ماڭا تەسەللى بەرمەكچى بولغاندەك ئىدى. مەن ئۆزۈمنى بېسىۋېلىشقا تىرىشقان بولسامۇ بولمىدى. شۇڭا ئەدەب ـ قائىدە ھەققىدە ئىككى ئېغىز بولسىمۇ سۆزلەپ، قورساقنى بوشاتىۋەم كېلىپ قالدى. لېكىن گېپىمنى دېتلاپ بولغۇچە ئۇلاردىن بۇدۇر چاچ بىرى قارا كۆزەينەكنى كۆ-زىدىن ئېلىپ قول ياغلىقىدا سۈرتكەچ:

— شۆھرەت، سەن ھېلىقى «قۇياش سۆيگەن يەر» دېگەن رومانىنى ئوقۇدۇڭما؟ — دەپ سورىدى يېنىدىكى مۇشۇك كۆز سېرىق بالىدىن.

شۇ سۆز بىلەن يۈرىكىم دىر قىلىپ، ئاچچىقىم يوقلا بولۇپ كەتتى. خۇشلىقىم يەنە ئىچىمگە سىغماي قالدى. شۇنىڭ بىلەن باللارمۇ ئەسلى چىرايى بىلەن كۆرۈندى. ئۇلار پاكىز، رەتلىك كىيىنگەن، ئوچۇق ـ يورۇق باللار ئىدى. ئۇلار تۇرقىدىن بىلىملىك ياشلاردەك قىلاتتى. «يا-ئاللا، ھەرھالدا كىتاب ئوقۇيدىغان باللاركەن» دېدىم ئىچىمدە.

— قاچان چىققان كىتابكەن ئۇ؟ — دەپ سوراشتى ئۇچ يىگىت تەڭلا.

— ئىككى ھەپتە بولدى. كىتابخانىغا كىرىپ باقماپ-سىلەر ـ دە، ئىككى ھەپتىدىن بېرى؟

— پو ئاتمىغىنا ۋا ئاداش. بىز ماشىنىنىڭ چاقىنى دۈگى-لىتىپ يۈرۈپ، يولدىن ئەمدى كېلىۋاتساق كىتابخانىغا كىر-گۈدەك ۋاقىت نەدە دەيسەن؟ مۇشۇ كەمدىزە سەنمۇ چوڭ

دىغان بۇ تەنقىدچىلەرنىڭ ئۆز تەبىئەتلىرىگە خىلاپ ھالدا مېنى بىردەك ماختاشلىرى تۈپەيلى، ئۆزۈمنى قويارغا يەر تاپالماي ئىسەنكىرەپ قالغانىدىم. بۈگۈن بۇ قاۋاقخانىغا كىرىشىممۇ شۇ سەۋەبتىن ئىدى. يەنى ئىككى - تۆت سەر ئىچىپ، تېخىمۇ خۇشال بولۇشنى ئويلايتتىم.

خوجايىن ئايال تاماكىسىنى چىشلىگەنچە ئالدىمغا كۈلۈمسىرەپ كەلدى - دە، باش لىڭشىتىپ قويدى. بۇ ئۇنىڭ سالاملىشىشى ئىدى. قولىدا ھاراق قۇيۇلغان تونۇش رومكا بىلەن ئىككى تۇخۇم تۇراتتى.

— بۈگۈن ئىككىنى ئارتۇق ئىچەي - دېدىمەن كۈلكىدىن ئاغزىم يۇمۇلمىغان ھالدا شۇنداق دېدىمۇ، رومكىنى تېزلا بوشاتتىم.

— بۈگۈن كونا ئاشنائىڭغا ئۇچراپ قالغان ئوخشايسەن - ھە، — دەپ خىرىلداپ كۈلۈپ، يەنە ھاراق قۇيۇپ بەردى خوجايىن ئايال.

— تاپتىڭ موماي. سەن دائىم ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكىنى تېپىۋالىسەن، شۇڭا سېنى موللا تاپقاقمىكىن دەيمەن.

ھەر ئىككىمىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق. دەل شۇ چاغدا قاۋاققا ئاسى - جاپى كىيىنگەن تۆت يىگىت چاقچاقلىشىپ، كۈلۈشكەنلىرىچە كىرىپ كەلدى. ئۇلار بۇ يەردە ئۆزلىرىدىن باشقا ئادەم يوقتەك كەلگەنچە سۇپىدىن تۆت قوشلۇق يەرنى ئىگىلەپ ئولتۇردى. مەن بوشىغان بوتۇلكىدەك سورۇلۇپ بېرىپ بولۇڭغا تىقىلىپ قالدىم. قولۇمدىكى يېرىمى يېيىلىپ بولغان تۇخۇممۇ يەرگە چۈشۈپ كەتتى. مەن ئۆزۈمنى ئاسماندىن يەرگە تاشلىۋېتىلگەندەك ھېس قىلىپ، جۇدۇنۇم تۇتتى. «نېمانداق ئادەمنى كۆزگە ئىلمايدۇ ما كىسپۇرۇچىلار»

گىتىنىڭ كېيىنكى سۆزلىرى مېنىمۇ رومانىمنىمۇ نۆلگە تەڭ قىلىپ قويدى.

— ئوقۇدۇم، يېرىمىنى مىڭ جاپادا ئوقۇدۇم. ئۇنى تېخى شۇنچە زورۇقۇپ، چىداپ قىيىنىلىپ ئوقۇسامۇ نېمە دەۋاتقىنىنى چۈشىنەلمىدىم. ھەممىسى دەبدەبىلىك قۇرۇق گەپلەر، جاراڭلىق شوئارلار، گېزىتلەردە كۈندە تەكرارلى-نىپ تۇرىدىغان سۆزلەرنىڭ ئۆزى. ئۇ كىتابنىڭ يېرىمى-نى تەستە ئوقۇپ، پۇشايمان قىلىپ قالدىم. «ئىسىت، — دېدىم، — شۇ كىتابنى ئالغان پۇلغا ئىككى زىغىر كاۋاپ ئېلىپ يېۋالغان بولسامچۇ كاشكى!» نەشرىياتتىكى خەقلەرمۇ كىتاب تېپىلمىغاندەك شۇ كىتابنى بېسىپتۇ قەغەزنى ئىس-راپ قىلىپ، ئۇ ئاداشمۇ ئۇ كىتابنى يېزىپ بولغۇچە قان-چە زېرىككەندۇ - ھە. كىتاب يازىمەن دەپ ئۆزىنىمۇ قىي-ناپ، بىزنىڭمۇ ۋاقتىمىزنى ئىسراپ قىلىپ يۈرگۈچە، بال-سىنى ياخشىراق تەربىيىلەشنىڭ كويىدا بولسا بولمامدۇ ئۇ ئاداشمۇ......

مەن بۇ ئەدەبسىز يىگىتلەرنى پۈتۈن غەزەپ - نەپ-رىتىمنى ياغدۇرۇپ تىللاشقا تەييار ئىدىم. ئەمما ئاغزىم يەملىشىپ قالغاندەك ئىدى، غەزىپىم شۇنچە ئۆرلەپ تاشقان ئىدىكى، ئىچ - ئىچىمدىن تىترەپ، نېمە دېيىشىمنى بىلەل-مەيتتىم، تىلىم سۆزگە كەلمەيتتى. كۆز ئالدىم قاراڭغۇلاش-تى. ئۆي ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ پىرقىراشقا باشلىدى. يۈرىكىمنى كىمدۇر بىرى ئامبۇر بىلەن قىسىۋاتقاندەك تۇ-يۇلۇپ، بىئارام بولۇپ كەتتىم. مىڭ جاپادا چاچراپ تۇر-دۇم. ئالدىمدىكى چاققانغىنە، پاكار جوزا ئۆرۈلۈپ كەتتى. قانداق ئىش يۈز بەرگىنىنى ھېچ بىلەلمەي قالدىم. دەلدەڭشىپ

گەپنى تولا قىلىدىغان بوپقاپسەن.

شۇنداق دېگەن بۇ بۇدۇر چاچ بالا ھىجىيىش بىلەن تەڭ قىزىرىپ، قورسىقىمغا مىنۆۋېلىپ ئات ئېتىپ ئوينايدىغان كىچىك ئوغلۇمغا ئوخشاش ئوماقلىشىپ كەتتى.

— ھە، سەن ئوقۇدۇڭما؟ كىمنىڭ كىتابى ئىكەن؟ — دېدى باياتىن بېرى گەپكە ئانچە ئارىلاشماي ئولتۇرغان قارا خولەك بالا تاماكىسىنىڭ كۆلنى پۈۋلەپ تۇرۇپ.

خوجايىن ئايال ئۇلارنىڭ ئالدىغا بىر تەخسە توغرالغان كالا گۆشى بىلەن بىر تەخسە سويغان تۇخۇم، بىر بوتۇلكا ھاراق، ئىككى بوتۇلكا پىۋا كەلتۈردى. يۈرىكىم بارغانچە دۈكۈلدەپ سېلىپ كەتتى. گېلىم قۇرۇغاندەك بولدى. مەن ئۇلارنىڭ ماختىشىنى ئاڭلاشقا تەقەززا ئىدىم.

— ئىسرائىل نېمە دەيدۇ يازغۇچىسىنى، ئىسمى تىلىمنىڭ ئۇچىدىلا تۇرىدۇ.

— ھە، ئىسرائىل زىرىپ دېگىنە.

— ھە، راست، شۇ، شۇ.

— ۋاي ئۇ ئادەم ساپلا يالتىراق گەپلەر بىلەن شوئار يازىدىغان ئادەمغۇ، ئۇ يەنە كونا شوئارلارنىڭ ئورنىغا داغ - دۇغىلىق يېڭى شوئارلارنى يازغاندۇ تايىنلىق...

مەن بۇ ياشلاردىن رومانىم، ئۆزۈم توغرىسىدا ھېلىقى ئوبزورچىلارنىڭ سۆزلىرىگە ئوخشاش ياخشى سۆزلەرنى ئاڭلاشنى ئارزۇ قىلاتتىم. ئەپسۇس، ئۇلار مېنى بىر تىيىنگىمۇ ئەرزىمەس قىلىپ قويدى. ياق، شۇنداقلا ئەمەس، ئوبزورچىلار مېنى كۆككە چىقىرىپ قويغان بولسا، بۇ ياشلار مېنى كۆكتىن يەرگە ئېتىپ ئۇردى. پۈتۈن بەدىنىم سىرقىراپ ئاغرىپ، كۆز ئالدىم قاراڭغۇلاشتى. بۇدۇر چاچ يە-

تۈنجى ئاخشام

تۈنجى ئاخشام — ئىنسان ئۆمرىدىكى ئەڭ شېرىن، ئۆمۈر بويى ئېسىدىن چىقمايدىغان ئاخشام. بۇ توي قىلغان قىز - يىگىت ئۈچۈن بەخت ھەم بەختسىزلىكنىڭ، مۇشۇ ئىككىسىنىڭ ئۆمۈرلۈك جۈپ بولۇش - بولالماسلىقىنىڭ تامغىسى بېسىلىدىغان ئاخشام...

شاۋقۇن بىلەن نارگىزە مانا ھازىر، يەنە بەش مىنۇتتىن كېيىن بىر ياستۇققا باش قويىدۇ. پەقەت شاۋقۇن ھاراقكەش دوستلىرىدىن قۇتۇلۇپ كىرسىلا...

نارگىزە يۇمشاق، ئەتىر پۇراپ تۇرىدىغان يېڭى چۇشەكتە ھاياجانلىنىپ ياتقىلى خېلى ۋاقىت بولدى. ئۇ ئادەتتە بېشىنى ياستۇقنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇپ ئۇخلايتتى. ئەمما ھازىر بېشىنى ياستۇقنىڭ بىر تەرىپىگە قويۇپ ياتاتتى، مودىغا لايىق قىلىپ سىلىق تارىغان چاچلىرى قاردەك ياستۇقتا يېيىلىپ تۇراتتى. تويى بولماقچى بولغان كۈنلەردە، تويى بولىۋاتقان چاغلاردا ئۇ ھازىرقىدەك بۇنچىۋالا ھاياجانلىنىپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى. پەقەت يەڭگە خوتۇن ھېلىگەرلىك بىلەن ھىجىيىپ كۆز قىسىپ قويۇپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىنلا يۈرىكى سېلىپ كەتتى.

يېنىك ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى ۋە بارغانچە يېقىنلاپ كەلدى. نارگىزەنىڭ يۈرەكلىرى بارغانچە تېز

مېڭىپ، ئىشىك تۈۋىگە ئاران بېرىۋالدىم. ياشلارنىڭ جانغا پاتىدىغان سۆزلىرى يەنە ئاڭلاندى:

— رومكا چېقىلىپتۇ.

— چېقىلغان بولسا تۆلەيدۇ شۇ. سەن نېمە ئۈنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ كېتەتتىڭ؟

— قېرىغاندا جېنىغا چۇشلۇق ئىچسە، ھالىغا بېقىپ ئىش قىلسا بولمامدۇ.؟... ئۆزىنى بىلمىگەنلىك دېگەن شۇ - دە...

كېيىنكى سۆزلەرنى ئاڭلىيالمىدىم. چۈنكى يۈرىكىمەنىڭ ئاغرىقى قوزغىلىپ قالدى. جېنىم چىقىپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. تۈگۈلۈپلا قالدىم ۋە سەنتۈرۈلۈپ يىقىلغىلى تۇردۇم. دەل شۇ پەيتتە پايپاسلاپ يېتىپ كەلگەن خوجايىن ئايال مېنى يۆلىۋالدى.

1989 - يىل 7 - ئاي، ئەكت.

— راست گەپنى دەۋەرگىن. مەنمۇ دەيمەن. ھەرگىز
يالغان گەپ قىلما. شۇنداق قىلساق بۇنىڭدىن كېيىن بەخت-
لىك ئۆتۈشىمىز ئۈچۈن جىق پايدىسى بولىدۇ. ھە
دېگىنە، گەپ قىل.

نارگىزە لاسسىدە بولۇپ قالدى. قانلىرى قىزىپ، شې-
رىن ئايلىنىشتىن ئۆزگەردى. يۈرىكىمۇ سەكرەشتىن ئىزىغا
چۈشتى.

— ھە دېگىنە.

— يوق. ھازىرغىچە مەن ھېچكىمنىڭ تەلىپىنى قو-
بۇل قىلمىدىم. چۈنكى مېنىڭ پۈتۈن ئەس- يادىم ياخشى
ئوقۇپ، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتۈش ئىدى.

قىز شۇنداق دېسىمۇ چوڭقۇر ئۇلۇغ-كىچىك تىنىدى.

بۇرۇتلىرى خەت تارتقان، سوزۇق يۈزلۈك، قويۇق
قاشلار ئاستىدىكى كۆزلىرى يېنىپ تۇرىدىغان بىر چىراي
پۈتۈن ۋۇجۇدىنى جىغىدە قىلىپ، لىپپىدە كۆرۈنۈپ ئۆتۈپ
كەتتى. ئۇ يۈرىكىدە مەڭگۈ ئۇنتۇلماس بىر ئىز قالغانلىقى-
نى تۇنجى قېتىم چوڭقۇر ھېس قىلدى. كېيىن ئۇنىڭ كۆز
ئالدىدا كىچىككىنە قوڭۇر كۆز پەيدا بولدى - دە، يۈزىگە
تۆكچىدەك سانجىلغان سىم ساقال، گۈپپۈلدەپ ئۆرۈلگەن
ھاراق پۇرىقى ئۇنىڭ تېنىنى شۈركۈندۈرۈۋەتتى. مانا بۇمۇ
مەڭگۈ ئۇنتۇلمايدىغان، ئەمما يۈرىكىدە جاراھەت قالدۇرغان
نەپرەتلىك ئىز ئىدى... نارگىزە قورقۇپ كەتتى. ئۇ ئاشۇ
ئىشلار ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەندەك، شاۋقۇن ئاڭلاپ قال-
غاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالدى. ئۇ ئاشۇ ئىشلارنى راس-
تى بىلەن دېسۇنمۇ؟

ئالدىنقىسى ئۇ ئۆزىنى بىلىپ - بىلمەيلا ئۆتۈپ

سوقۇپ، بىلىجاندەك سەكرىگىلى تۇردى. بۇنى قورقۇش دېيىشمۇ خاتا، ھاياجانمۇ ئەمەس ئەلۋەتتە. يەنە خۇشاللىق ئىچىدە قورقۇش بار، قورقۇش ئىچىدە خۇشاللىق... نارگىزە تېخىمۇ تۈگۈلۈۋالدى. كۈچلۈك ھاراق پۇرىقى ئۇنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلدى، ئۇ يۈزىنى چۈمكىۋالدى.

— ۋاي ... يەي، ئەمدى بارغانچە نېپىزلىشىپ كەتكەن ئوخشىمامسەن. ئەمدى نېمىدىن تارتىنىسەن؟ ئەمدى ئەر - خوتۇن بولدۇق. قاچساڭ - قاچمىساڭ بەربىر ئەمدى سەن ماڭا خوتۇن بولدۇڭ. ...ھى...ھى...ھى...

قىز جىمىدە يېتىۋالدى. سادا چىقمىدى. شاۋقۇن پاپىروس چەكتى. ئاچچىق دەملەنگەن چايدىن بىر پىيالە ئىچتى. كارىۋاتنىڭ بېشىغا كېلىپ ئولتۇردى. پاپىروستىن يەنە بىرنى چىقىرىپ گاز چاقمىقىدا تۇتاشتۇردى - دە، شۇنداق دېدى:

— ئەمدى تارتىنما... مەن ياتماي تۇرۇپ سەن بىلەن ئىككى ئېغىز گەپلىشىۋالاي، مەنمۇ راست گەپنى قىلاي، سەنمۇ راست سۆزلە، ھەر ئىككىمىزنىڭ كۆڭلىدە غۇم قالمىسۇن. يەنە دەپ قوياي: سەنمۇ رەسمىي يۈرىكىڭدىكى گەپنى دە، مەنمۇ دەيمەن. ئىككىمىز توي قىلدۇق. خۇدايىم بۇيرۇسا بەختلىك ئائىلە قۇرۇپ ئۆمۈرلۈك ھەمراھ بولۇپ ئۆتىمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن بىر - بىرىمىزنى چىن يۈرەكتىن ياخشى كۆرۈشىمىز لازىم... سەن زادى مەندىن بۇرۇن بىرەرى بىلەن مۇھەببەت باغلىغانمۇ - يوقمۇ؟

— ...

نارگىزە تېخىمۇ تۈگۈلۈپ يېتىۋالدى. ھاياجاندىن تومۇرلىرىنى شىرىن كۆيدۈرۈپ ئېقىۋاتقان قانلىرى لىپپىدە بىر داۋالغۇپ كەتتى.

مەندىن سىر يوشۇردۇڭ دەپ رەنجىپ يۈرمە...
مەن ھازىرغىچە بەش قىز، ئۈچ ئېرى بار چوكان بىلەن
يۈردۈم. دەسلەپ تۇر ھاكىمىنىڭ ئىككىنچى قىزى، ھازىرقى كىنو
چولپىنى مېھرىگۈل بىلەن، ئۇنىڭ بىلەن. سەنئەت ئىنىستىتۇتى-
دا بىرگە ئوقۇغاندا ئىككى يىل يۈرگەن. ئەر - خوتۇندەكلا بو-
لۇشۇپ كەتكەن بىز. كېيىن خىزمەت تەقسىماتى بىلەن
تەڭ ئايرىلىشىپ كەتتۇق. ئەسلى ئۇنداقمۇ بولۇپ كەتمەيت-
تى. ئۇ بىرنېمە ئېكرانغا چىقىپ نام چىقىرىش بىلەنلا
ئۇنىڭ - بۇنىڭ بىلەن سۇرۇشۇپ يۈرگەنمىش، شۇنىڭ
بىلەن رايىم يېنىپ تاشلىۋەتتىم. شۇنىڭغا ئۇلىشىپلا ھېلىقى
روشەن قىز دېگەن دوختۇر چوكان بىلەن ئىلىنىشىپ قال-
دىم، ئېرى باركەن، يېرىم يىل ئۆتكەندە قارىسام ئۇنى-
مەندىن باشقا ئىزدەيدىغان ئوغۇل بالىدىن بىرەسۇنچىسى
بار ئىكەن، تىزىملىكىنىڭ ئاخىرىسىدىكى دەنكەنمەن. بولدىلا
دەپ مەنمۇ ئۇنى تىزىملىكىمدىن ئۆچۈرۈۋەتتىم. بىر زامان
ئۆتكەندىن كېيىن بىر ئاغىنەمنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋات-
قان سىڭلىسى بىلەن باغلىنىپ قالدىم. ئوقۇش پۈتتۈرۈشكە
ئىككى يىل قالغاندا توي قىلماقچى بولدۇق. قارىسام ئۇمۇ
تاپتىن چىقىپ بولغىنىكەن. بىر تەتىل ئىچىدىلا يۈرۈپ
خوش دېيىشىپ بولدۇق. يەنە ھېلىقى كىچىك ماشىنا شو-
پۇرى ئابلەھەتنىڭ ئايالى گۈلنىسا، ئىستراخۇانىيە شىركىتى-
دىكى ئانىقىز، خەلق ھۆكۈمىتىدىكى ھۆرىيەت، سەندىن
بىر سىنىپ بالدۇر ئوقۇغان نۇرقىز دېگەنلەر بىلەنمۇ يۈر-
گەن... بۇلار ئۆتكەن ئىش، ئۆتكەن ئىشقا سالاۋات - دە،
ئەمدى ئارمىنىم يوق. ئەمدى ئۇنداق كوچىغا كىرمەيمەن.

نارگىزە لىككىدە ئورنىدا ئولتۇردى. ھال رەڭ ئىچ

كەتكەن، گەرچە ئۇنىڭ يۈرىكى تارتىشىپ تۇرسىمۇ، لېكىن چۈشتەكلا تۈيۈلىدىغان بىر ئىش. شۇنىڭدىن بېرى ئۇ ئاشۇ ئىشنى، ئاشۇ سوزۇق يۈزلۈك چىرايىنى دائىم ئويلايدىغان بولۇپ قالدى. ئاشۇنى ئۇ راستتىن بىلەن دېسۇنەمۇ؟ ياق، ياق... جاھاندا بۇنىڭدىن ئارتۇق ئەقىلسىزلىك بولماس! ئۇلارنى دېيىشكە ئۇنىڭ غۇرۇرى ھەرگىز يول قويمايدۇ. ئۇنى ئېغىزدىن چىقىرىشقىمۇ بولمايدۇ. ئۇ بولمىغان ئىش، يوق گەپ، ئۇ بىر ياخشى نەرسىنى سېغىنغان، ئارزۇ قىلغان، ئەمما ئېرىشەلمىگەندەكلا ئىش ... ئىككىنچىسىچۇ؟ بۇ تېخىمۇ ئېغىزغا ئالغۇسىز گەپ. نارگىزە ئۆزىنىڭ ئەڭ زور قۇربان بەرگىنىنى تىلغا ئېلىش ئەسلا مۇمكىن بولمىغاندىن سىرت، دادىسىدەك بىر ئادەم بىلەن مۇھەببەتلەشكەن دېيىش تېخىمۇ ئۇيات. بۇ ئىشتا مۇھەببەت دېگەن نېمە ئىش قىلسۇن؟ ئۇ تاسادىپىي قۇربان بېرىش، جەڭگە كېتىۋېتىپ غايىب ئوق تېگىپ مۇھىم ئەزاسىدىن ئايرىلغاندەك ياكى كېتىۋېتىپ ئورەككە يىقىلىپ كېتىپ پۇتى سۇنۇپ كەتكەندەكلا بىر ئىش.

— يوق، يوق ... ئوتتۇرا مەكتەپتىن چىقا - چىقمايلا ئۆيدىكىلەر مېنى ياتلىق قىلىۋەتكەن تۇرسا، بىر كىم بىلەن يۈرۈپ بولاتتىمۇ؟...

شاۋقۇن تۇگۇلۇپ يېتىپ سۆزلەۋاتقان نارگىزەنىڭ سۈس چىراغ نۇرىدا يالتىراپ تۇرغان چاچلىرىنى ئاستا سىيلاپ تۇرۇپ ئويلىنىپ قالدى. «دەيمۇ، دېمەيمۇ. ياق چوقۇم دەي...»

— ئۇنداق بولسا ئاڭلا، ھازىر دەپ قوياي، ھازىر بىلىپ قالغىنىڭ ئوبدان. كېيىن يەنە

— ئۇ دېگەن مېنىڭ ئاغىنەم، كېچى بۇگۈن ئۇ تو-
يىمىزدا مېھمان ئۇزىتىشىپ بەردى، — دېدى بوغۇلۇپ تۇرۇپ
شاۋقۇن.

— ئۇ دېگەن بۇرۇنقى گەپ، ئۇ چاغدا ئىككىمىز توي
قىلىدىغان بولمىغان، سىلىمۇ باشقا بىرى بىلەن يۈرۈۋاتقان
چاغ، ئۇنىڭدىن كېيىن ... بوپتۇ راستى بىلەن دەۋىرەي،
ھازىرقى سىلىنىڭ سىڭىللىرىنىڭ يولدىشى مۇزەپپەر بىلەن
يۈرگەن...

گەپنىڭ ئايىغى چۈشە - چۈشمەيلا نارگىزەنىڭ ئاغ-
زىغا تەگكەن مۇشت ئۇنى ئارقىسىغا ئۇچۇرۇۋەتتى.

— ھۇ مەرەز سېسىق...

توي نەغمىسى بېسىقىپ، مېھمانلار ئۇزاپ بولار -
بولماستىن توي بولغان ئۆيدە جېدەل، قىيا - چىيا كۆتۈ-
رۈلدى. نارگىزە ئۆيدىن ئاغزىنى تۇتقانچە چىرقىراپ قېچىپ
چىقتى، ئۇنىڭ كەينىدىن شاۋقۇن قوغلاپ چىقتى.

— ئۆلتۈرۈۋېتىمەن. ئۇ سېسىقنى بوغۇزلىۋېتىمەن.

ھويلىدا قازان يۇيۇۋاتقان ئاشپەز شاۋقۇننى تۇ-
تۇۋالدى.

× × × ×

سوت مەھكىمىسى. نارگىزە يۈزىنى تۇتۇپ يىغلاپ ئول-
تۇرۇپ، تۇنجى ئاخشام بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى سۆزلەپ
بەردى. ئوتتۇرا ياشلىق ئايال سوتچى شاۋقۇنغا قارىدى.
شاۋقۇن تاماكىسىنى شوراپ يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى.

— شاۋقۇن، سوتىمىزنىڭ ئەسلىدىكى ھۆكۈمى
كۈچكە ئىگە.

كۆڭلىكنى كۆتۈرۈپ تۇرغان ئالمىدەك كۆكسى لىغىلداپ كەتتى، بويىندىكى ئاق مەرۋايىت بىلەن ئالتۇن زەنجىرلىك، قىزىل ياقۇت كۆز مېدالىيون يالت - يۇلت قىلىپ پارقىراپ، ئاق بويۇنلىرىنى تېخىمۇ جۇلالىتىۋەتتى. مۈرىسىگە يېيىلىپ چۈشۈپ، سۇنىڭ ئۆركىشىدەك پارقىراپ تۇرغان چېچى قىزىرىپ كەتكەن مەڭزىنى، چاقناپ كەتكەن كۆزىنى يې-رىم توسۇۋالدى، ئۇ شاۋقۇنغا بىردەم ئۈنسىز تىكىلىپ تۇر-دى. تىنىق كۆزلىرى بارغانچە نۇرلىنىپ كەتتى. گۈل غۇن-چىدەك لېۋى يېرىلدى، ئاق، تەكشى چىشلار كۆرۈندى. ئۇ نازاكەت بىلەن كۈلۈمسىرىدى. قاردەك ئاق كوپتىسىنى، يوپكىسىنى كىيدى. ئەينەك ئالدىغا بېرىپ چاچلىرىنى تۈزەپ، كېيىن شاۋقۇننىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇردى. شاۋقۇن ئۇنىڭ ھەممە قىلىقلىرىغا تاماكا چېكىپ، كۆزلىرىنى قىسىپ تۇرۇپ جىممىدە قاراپ تۇردى.

— تۈگىدىما؟ — دېدى نارگىزە.

— ھەئە.

— ئەمىسە مەنمۇ سىلىگە راستىنى دەپ بېرەي: مەن دەسلەپ تۇر ھاكىمىنىڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىدىكى ئوغلى نۇرھەمەممەت بىلەن يۈرگەن، مەن ئۇنى رەسمىي ياقتۇرۇپ قالغان. ئۇ ھەر كۈنى كەچتە موتسىكلىتنى ئېلىپ پوچ-تىخانىنىڭ ئالدىدىكى دوقمۇشقا كېلەتتى. مەن ئۆيدىكى-لەرگە: مەكتەپكە كەچلىك ئۆگىنىشكە بارىمەن دەپ يالغان ئېيتىپ قويۇپ چىقاتتىم. ئىككىمىز دەريا بو-يىدىكى جىگدىلىككە بېرىپ، يېرىم كېچىدە قايتىپ كېلەت-تۇق، كېيىن ئۇ سەلىمە بىلەن توي قىلىۋالدى.

شاۋقۇننىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى.

تىرىلىش

مەن تەڭشىلىپ قالدىم ياق، سەنمۇ تەڭشەلدىڭ، ئۇمۇ تەڭشەلدى، ئىشقىلىپ، ھەممىمىز تەڭشەلدۇق، ھا... ھا... ھەممىمىز تەڭشەلدۇق. تەڭشىكىمىز شۇنداق قاملاشتىكى...ھۇ زۇۋۇارىڭغا، بىز ساراڭ بولغان ئوخشايمىز. بىزنىڭ ئەسلى تەڭشىكىمىز يوقمىدى. قايسى ئەلئۇن تاپتى بۇ گەپنى؟ مانا مۇشۇ بىر توپ مەستلەر، قاۋاقخانىغا پاتماي كېزىسىنىڭ پىتلىرىدەك يولغا تارقاپ كەتكەن مەستلەر تاپقان گەپلەر، باشقا گەپ تاپالمىدۇق. بىز ئىچمىگەن ۋاقتىمىزدا پاڭقۇش، گالدۇرۇڭ، كالۋا، ئىچكەن ۋاقتىمىزدا تەڭشىكىمىز بولامدۇ؟... قانداق تەتۈرلۈك. ساق دەسسەپ ماڭغاندا تەڭشىكىمىز يوق، ئىچكەندە بار. ئاللا ئەسلى ھەممە ئىنساننى ھاراقسىز تەڭشىكى بىلەن ياراتسا، بىز ئىچىۋېلىپ تەڭشىكىمىزنى تاپامدۇق؟ ...ھا ...ھا ... ساراڭ بوپتىمىز، سەن جادۇگەر مانا مۇشۇ پۇچۇق پىيالەڭدە بىزنى تەڭشەيسەن. بىز تەڭشەلگەندىن كېيىن خوراز بولىمىز، ئىت بولىمىز، ئېشەك بولىمىز، توڭگۇز بولىمىز، يولۋاس بولىمىز، تۈلكە بولىمىز، ئاخىر بىر زەمبىل پوق بولىمىز. مانا بىزنىڭ تەڭشىكىمىز، بىزنى مۇشۇنداق تەڭشەيسەن ...ھا ...ھا ...راست دېدىمىمۇ، ھە؟... دېگىنە، مەن ھازىر نېمە بولدۇم؟ ئىت... قانچۇق بولدۇممۇ، قاۋاۋاتىمەنمۇ؟... ماقۇل، سەن نېمە دېسەڭ مەن شۇ بولاي. يەنە يۈز گرام بەرگىن، قەرز دەپ

شاۋقۇن غەزەپ بىلەن بېشىنى سىلكىدى.

— مەن بۇنىڭ بىلەن بىر كۈنمۇ ئۆي تۇتۇپ باقمىغان تۇرسام، ئۈچ مىڭ كويلۇق تويلۇقنىڭ ھەممىسنى شۇنىڭغا بۇيرۇپ بېرەمدۇ؟ ھەتتا مەن ئۇنىڭ قولىنىڭ ئۇچىنى تۇتۇپ باقمىسام. مۇشۇنداقمۇ ئادالەتسىزلىك بولامدۇ؟ پەقەت ئۇنى سىناپ بېقىش ئۈچۈنلا شۇنداق گەپلەرنى دېگەنىدىم.

— مەنمۇ سىناپ بېقىش ئۈچۈن شۇنداق دەپ قويغان.

— سىز چىدىماسلىق قىلدىڭىز، ئۇنى ئېغىر زەخمىلەندۈردىڭىز، ئۇ ئالتە ئاي دوختۇرخانىدا داۋالاندى...

شاۋقۇن سوتچى ئايالنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ۋارقىرىدى:

— مەن ئۇنى قويۇۋەتمەيمەن.

— ئۇغۇل بالىمۇ شۇنداق ماز بولامدۇ؟ مەن ئۆي تۇتمايمەن. ئاجرىشىمەن، خېتىمنى ئالىمەن، — دېدى نارگىزەمۇ بوش كەلمەستىن.

— ئەمسە تويلۇقۇمنى بەرسۇن. مەن قولىنىڭ ئۇچىنى تۇتمىغان خوتۇنغا ھەممىنى بېرەمسىلەر؟

— بىلسىڭ قويۇڭ، ھۆكۈم كۈچكە ئىگە، قەيەرگە ئەرز قىلسىڭىزمۇ مەيلى.

شاۋقۇننىڭ كۆزىدىن يامغۇردەك ياش تۆكۈلۈپ كەتتى.

1988 - يىل 28 - ئۆكتەبر.

ئەسلى باي، سەن يالاڭتۆش، دىۋانە ئىدىڭ. ئەمدى ئىككىمىز
ئالماشتۇق. بۇرۇن سەن بويۇن قىسىپ يالۋۇراتتىڭ، ئەمدى
مەن يالۋۇرىمەن. خۇدا بىزنى مۇشۇنداق قوش كىندىك يارات-
قان. كىم بىلىدۇ، ئەتە - ئۆگۈن يەنە مەن سېنىڭ ئورنۇڭدا بو-
لۇپ قالىمەنمۇ تېخى ها...ها...، ۋاي... ۋاي، ئۇ چاغدا مەن ئاشۇ
هاراق تۇڭىدا چىلىشىپ ئولتۇرۇپ «ئىچە مەستلەر، ئىچە»
دەپ تازا بەرمەيدىغان بولسام. سەن بېيىغانچە چىڭىپ كەت-
تىڭ، مەن باي چېغىمدا سەندەك پىخسىق ئەمەس ئىدىم.
خۇش بولاي ئوبدان خان ئاچا، جېنىم ئاچا، تاتلىق ئاچا،
يۈز گرامغا ھېساب قىلىپ ئەللىك گرام بەر بولمىسا ... ھە،
خوشە، مانا ئىچتىم. گۆرۈڭدە توڭگۇز بولۇپ قوپقۇر. ئىچىم-
دىكىنى تاپ دېگۈچە بالدۇرراق ئوچۇقىنى دېسەڭ بولما-
دۇ. جېنىم چىقىپ كەتسىمۇ... يەنە بېرەمسەن؟ ياق، ئەمدى
ئىچمەيمەن، ئەمدى ئىچسەم قەرزگە ئىچكەن ھارىقىمنىڭ
ھەممىسى يەنە دۇكىنىڭدا قالىدۇ. ماقۇل، خەير سۆيۈملۈك
ئاچا، خان ئاچا، خۇدا ساڭا يېقىن. سەن ئۆمۈر بويى
بىزنى مەست قىلىپ يىلىكىمىزدە سۇ ئىچسەن، بىز مەست
بولۇپ ئەقلىمىزنى يوقىتىمىز. ئۆلۈكىمىز دۇكىنىڭدىن چىقى-
دۇ. ها... ها... ها... ئىچىڭلار مەستلەر، ئىچىڭلار، ئەرزان
هاراق، زەھەردىن قىممەت هاراق. خوشە ... ھۇررا، ئىچىڭلار...
ئۆلگۈدەك ئىچىڭلار ... خوشە... ھۇررا! مەن كەتتىم.
ئۆلسەم ئۆمەر ھەييامنىڭ روبائىيلىرىنى ئوقۇڭلار...

— كەتتىڭمۇ توختى مەست؟

بۇلۇڭدىن شالى قۇيۇلۇپ كۆزى يۇمۇلۇپ قالغان بە-
رى شۇنداق دېدى.

— ھە... ھىم... سەن كىم؟ ئاناڭنى، ئوبدان بو-

تىرىك تۇشۇپ كەتكەن بولسا كېيىنگە يېزىۋەر. مەن بىرمەن، مەن پەقەت مۇشۇنداق قاۋاپ يۈرسەملا... بەرگىن، خوش بولاي. سەن ياش بولغان بولساڭ مەندەك بىر ئوغۇل بالىنى قەرزدار قىلمايتتىڭ، سەن موماي - دە ...ھا... ھا... ئوبدان خان ئاچا، خۇش بولاي، ماقۇل دە. مۇشۇ ئايلىق مائاشىمدا ھەممە قەرزىمنى ياندۇرۇۋېتىمەن. نېمە، يېرىم يىللىق مائاشىمۇ يەتمەمدۇ.؟...مەيلى، پۈتۈن شەھەر كۆيۈپ كەتسىمۇ بىر تال تۈكۈم تەۋرەپ كەتمەيدۇ ئاخىر دۇكىنىڭغا ئوت قويۇۋېتىمەن. دادامدىن قالغان ئۆي، ئۇن پارچە گىلەم، يەنە مائاشىم، ئابرويۇم ھەممىسىنى سەن مۇشۇ پۇچۇق پىيالەڭ بىلەن تارتىۋالدىڭ... ئوبدان ئاچا، ئۇ دۇنيادا ئەگەر ھەممە ئادەمگە ھاراق ئىچۈرگەن گۇناھىڭ ئۈچۈن دوزاختا بۇيرۇلساڭ، مەن جەننەتكە بېرىشكە لايىق بولسام، مەن خۇدادىن سېنى مېنىڭ ئورنۇمدا جەننەتكە كىرگۈزۈشنى تىلەي، يەنە يۈزگرام بەرگىن، ماڭا ئىشەن، مۇشۇ ئايلىق مائاشىمدا خۇدا بۇيرۇسا بېرىۋېتىمەن. كونىسىنىمۇ، يېڭىسىنىمۇ، ھەممىسىنى بېرىۋېتىمەن. ئىشەن، قېيىن ئانام بۇ ھېتتا خوتۇنۇم بىلەن ئىككىمىزگە بىردىن سارجا پەلتو قىلىپ بەردى. خوتۇنۇم ئۇنى ساندۇققا سېلىۋېلىپ چ..ارمايۋاتىدۇ. بىر كۈن ئەمەس بىر كۈنى ساندۇقنىڭ قۇلۇپىنى چېقىپ، ئىككى پەلتونى ئەكەلسەم كونا قەرزىم تۈگەر... ھە، مەيلى. يېرىمىغا ھېساب قىلساڭمۇ. راست، ئىشەنمەمسەن؟ بىر ئۆي بىلەن ئۇن پارچە گىلەمنى بەرگەنگە ئىشەنگەن يەردە ئاشۇ پەلتونى بېرىشكە ئىشەنمەمسەن؟ مەن ھاراقتا كەلگەندە قىلىمەن دېگەن ئىشىمنى قىلىمەن. ماقۇل دە، مەن

— ھە، دولقۇن يەنە ئىچەمسەن؟
شەپكىنى گەدىنىگە كىيىۋالغان يەنە بىرى سورىدى.
دولقۇن ئەرۋاھتەك يەنە دىكىلداپ ھىجىيىپ كەلدى. ساقال باسقان سېرىق مەستىنىڭ يۈزى خۇشلۇقتىن چىبەرقۇتتەك قۇرۇلۇپ كەتتى ۋە يېرىم پىيالە ھاراقنى قولىغا ئالدى.
— ھەي!؟...
— خۇش تەقسىر.
— تەقسىرىڭنى قوي كاززاپ...
— ھا... ھا... ھا...
— ما ھاراقنى ئىچەمسەم؟
— بەرسىلە ئىچىمەن.
— ئاۋۇ خوجايىن خوتۇندىن پۇلغا ئالساڭ نەچچە پۇلغا ئالىسەن؟
ئەرۋاھ بويىنىنى سوزۇپ پىيالىگە قارىدى.
— بەك قارا، چىنە.
— ھەق... ھەقچان ئەللىك پۇڭغا ئالىمەن.
— پۇلۇڭ بارمۇ؟
ئۇ ھىجايدى، بويىنى قىسىلىپ كەتتى.
— پۇلى يوق ئادەم پۇلى بارغا تەزىم قىلامدۇ - قىلمامدۇ؟
دولقۇن گەدىنىنى تاتىلاپ ھىجايدى.
— گەپ قىلە! — گوندىپايدەك سەت ۋارقىرىدى قاراكىر ئادەم.
— ھەئە، تەزىم قىلىدۇ.! — ئۇ دىردىگىدە چۆچۈپ كۆزلىرى چىمىلداپ كەتتى.
— نان تىلەيدىغان تىلەمچىگە نان بەرسە دۇئا

رادەر. مېنى بىلمەيدىكەنسەن. سەن... سەن ھازىر ئۇ وبدان تەگشىلىپسەن. مەندىنمۇ ئوبدان تەگشىلىپسەن. مەن سەندەك تەگشەلمەيمەن. سەندەك تەگشىلىپ قالسام خوتۇنۇم ماڭا باشقا ھاراقنى ئىچۈرىدۇ. مەن تالادا ئوخلايمەن ياكى بوسۇغىدا...

توختى مەستنىڭ قىزىرىپ، خونۇكلىشىپ ئۇيقۇسىرىغان كۆزلىرى تارتىشىپ، ئىشىك ئالدىدا شىرەنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشۇپ ھاراق ئىچىشۋاتقان مەستلەرگە قارىدى. سېمىز بىرى يېنىچە بولۇۋېلىپ تىلەپ ئىچىدىغان بىر ھاراقكەشكە گەپ قىلىۋاتاتتى، قولىدا پۇچۇلۇپ كەتكەن پىيالىدە يېرىم ھاراق بار ئىدى.

— خۇش بولاي غوجام، دېگىنە...

— خۇش بولاي غوجام، — ئەگىشىپلا دېدى ئەرۋاھقا ئوخشىشىدىغان تىلەمچى ھاراقكەش تىترەپ ھەم ھىجىيىپ تۇرۇپ.

— ئاكا، دېگىنە.

— ئاكا.

— دادا، دېگىنە.

— دادا.

— ھا... ھا... ھا

— ھا... ھا... تۇتە، ئىچە... ياشا ... ئۆلمەي مۇشۇنىداق ياشا، ئۆمۈربويى تىلەپ ئىچ، يالۋۇرۇپ، بويۇن قىسىپ تۇرۇپ ئىچ، سەندە ۋىجدان، غۇرۇر بولمىسۇن، يانچىل، مىجىل، قۇرتتەك يۇمشاق، ئەۋرەز پاقىسىدەك شەرمەندە بولۇپ ياشا...

ئۇنىڭ سۆزىگە ھەممە مەستلەر قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. توختى مەستمۇ كۈلۈپ سالدى.

لىدى. قاراگىر توەپاي ئادەم سانىغىلى تۇردى.

— ئۈچ... ئالتە... پېشانەڭ يەرگە تەگمىسە ھېساب ئەمەس... سەككىز... توققۇز... ھە، ھەببەللى، ئون، ئون بىر، ئون ئىككى ...ها ...ها ...ها ...

مەستلەر تىزىغا شاپىلاقلاپ كۈلگىلى تۇردى.

— ئاپىلا، بالدۇرراق مېنىڭ ئەقلىمگە كەلسىچۇ؟ ها... ها...

ئەمما توختى مەست شۈكلەپ قالدى. كۈلمەكچى بولۋېدى، كۈلەلمىدى، ئاسماندىن چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك، پۈتى ئاسمانغا، بېشى يەرگە بولۇپ قېلىۋاتقاندەك بىلىنىپ، بېشى چىڭقىلىپ كەتتى.

— يوقال ... يوقىلىش، دوزاخنىڭ مىتىلىرى...

ئۇ بۆرىدەك ئېتىلىپ كەلگىنىچە تەزىم قىلىۋاتقانىنىڭ يۈزىگە بىرنى تەپتى. دولقۇن ئەرۋاھ «ۋاي ... جان» دەپ تۆت قەدەم يەرگە دومىلاپ كەتتى. قاراگىر توەپاي ئادەم هاڭۋېقىپ قاراپ قالدى، بىر مۇشت ئۇنىڭ كۆتەكتەك گەدىنىگە تېگىپ ئوڭدىسىغا ئۈچۈپ كەتتى...

— يوقال، ھۇ خۇدانىڭ ئاسىيلىرى، ئادەم ئەمەس، توڭگۇزلار ... سەن كىمنىڭ پادىشاھى ... سەن كىمنىڭ گادىيى ... ھە ... توڭگۇزنىڭ بۇرنىدىن چۈشكەن.

توختى مەستنىڭ ئالدىغا يەنە بىرى يۈگۈرۈپ كېلىۋىدى، ئۇنىڭغا بىر كاللا قويۇپ كاللىسىنى ئايلاندۇرۇۋەتتى. ئۇ غالجىر ئىتقا ئوخشاپ قالغانىدى. ئۇ شىرە ئۈستىدىكى بوتۇلكىلار بىلەن بىرىنىڭ بېشىغا سالدى، شىرەنى بىر تېپىپ بىلەن ئۆرۈپ، تامنى بويلاپ قويۇندەك يۈگۈرگىنىچە چىقىپ كەتتى. ئۇ دادىسى ئۆلۈپ كەتكەندەك ۋار-

قىلىدۇ. سەن هاراق تىلەيدىغان تىلەمچى بولغاندىكىن تە-
زىم قىل، بولامدۇ؟
— قانچىنى تەزىم قىلىمەن؟
— بىر پۇڭغا بىرنى.
— ئە... ئەل... لىكنى؟
— هاراق ئىچكۈڭ بارمۇ ياكى نەپسىڭ بېسىلىپ
قالدىمۇ؟
ئەرۋاھ يەنە ھىجايدى.
— غاچ گەپ قىل، بولمىسا كۆتۈر قاسقىنىڭنى،
ئۆزۈم ئىچىمەن. ئېسىل مەي، پۇراقلىق مەي، ئىشقى بار
مەي.
— قىلاي، قىلاي، ئازراق تەزىم قىلاي.
— يوقال! ئۆزۈم ئىچىمەن. ئىچىدىغان ئىشىڭ بولسا
بىرنى كەم ئەمەس ئەللىكنى، بولمىسا يوقال.
دولقۇن ئەرۋاھنىڭ ئاغزىغا يىغىلغان سېرىق سۇ جاۋ-
غىيىدىن ساقىدى.
— ماقۇل، مانا بىر، ئىككى...
— ھېساب ئەمەس، توختا. بۇنداق قىلساڭ ھېساب
ئەمەس. كىنودا گادايىنىڭ پادىشاھقا تەزىم قىلغىنىنى كۆر-
گەنمۇ؟ مېنىڭ پۇلۇم بار. مەن هازىر پادىشاھ، سەن گاداي،
تىزلان، تىزلىنىپ تەزىم قىل.
— ماقۇل، مەن تىزلىناي.
دولقۇننىڭ دىردىيىپ چىققان كېكىردىكىدىن غۇرتۇل-
داپ ئاۋاز چىقتى. تەلمۈرۈشتىن پىلدىرلاپ قالغان كۆزلە-
رى قېرى ئېشەكنىڭ كۆزىدەك مىسكىن هەم ھېسسىياتسىز
ئىدى. ئۇ تاققىدە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ تەزىم قىلىشقا باش-

— ئىچە توختى مەست ... تىزلان ... تەزىم قىل... مەن پادىشاھ پۇلۇم بار.

قول بارغانچە سوزۇلۇپ ھەرە چىشىدەك پىيالە ئۇنىڭ تومشۇقىغا كەلدى.

— يوقال ... يوقال! بوغۇزلايمەن. ئاھ خۇدا! ئۇنى كۆزۈمگە كۆرسەتمە ... سەندىن تىلەي، ئۇنى كۆزۈم كۆرمىسۇن!...

توختى مەست سۇدا سەكرەپ ئورنىدىن تۇردى. يەنە غالجىرلىق بىلەن ۋارقىرىدى:

— توۋۋا قىلدىم خۇدا ... توۋۋا ... مېنى ... گۇناھىمنى كەچۈر! ... ئۇلۇغ خۇدا ئۇنى كۆزۈمگە كۆرسەتمە. مەن ئۆلۈمەن ... جېنىمنى ئال!...

ئۇ بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىراپ، يەنە بېشىنى چاڭگاللاپ سۇغا چۆمۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ سۇ بۇقىسىدەك بوم ئاۋازى تۆمەن دەرياسى بويىنىڭ تىنچ ئۇيقۇسىنى بۇزۇۋەتتى.

1990 - يىلى 8 - ئاپرېل، لەنجۇ

قىراپ، ھۆكرەپ يىغلاپ يۈگۈردى. تىنىقى يېتىشمەي قاتتىق ھاسىراپ كەتتى. يولدا كېتىۋاتقان كىشىلەر توختى مەستكە ھەيران بولۇپ قارىشىپ قالدى.

— توختى مەستىنىڭ مەستلىك چېكىدىن ئېشىپ غالجىر بولۇپ قالدىمۇ ـ نېمە؟

— ساراڭ بولغان ئوخشايدۇ.

ئۇ يۈگۈردى. توختىماي يۈگۈردى. ۋارقىراپ، يول، كوچا، ئادەم كۆپ يەر، ئاز يەر، يوق يەر، ھەممە يەردە يۈگۈرۈپ ماڭدى. ئۇنىڭ ۋارقىراپ يىغلىشى ساراڭغا ئوخـشىغاندەك قىلىدۇ. ئەمما يۈگۈرۈشلىرى مەستكە ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ دوپپىسى يولدا چۈشۈپ، بىر پاي ئايىغىنىڭ پاشنىـسى ئاجراپ قالدى. يۈگۈرەلمەي قېلىۋىدى، ئايىغىنى سېـلىپ تاشلىۋېتىپ پايپاق بىلەن يۈگۈردى...

دەريا... پاكلىق دەرياسى، ئانا دەريا، تۇمەن دەرياـسى ... ھەممە قەرزىنى ئېقىتىپ كېتىدىغان دەريا. قەشقەرـدىن چىققان مەرەزلەرنى ئېقىتىپ بولالمىغان دەريا، ئېقىـتىپ بولالماي قېرىپ كېتىۋاتقان دەريا.

تاپىنىدىن قان چىقىپ ئاسفالت يولدا قىزىل ئىزلار قالدى. ئۇ ئۆزىنى دەرياغا ئاتتى. يەنە لەيلەپ چىقتى، يەنە زورۇقۇپ چۆمدى. يەنە لەيلىدى، چۆمدى ... غالجىرـلىقى بېسىقىپ تىنىقى ئورنىغا چۈشتى. ئوڭدىسىغا لەيلەـدى... كۈن پېتىشقا تەمشەلگەن بولۇپ، قىزارغانىدى، سۇ يۈزى قىزىل رەڭدە لۆمشۈپ ئاقماقتا ئىدى. زەڭگەر ئاسمانـدا كەپتەرلەر ئېگىز ـ پەس ئۇچۇشۇپ يۈرەتتى. كۆكتە قاراگىر تومپاي ئادەم خىرىلداپ كۈلۈپ گىرۋىكى ئۇچۇپ كەتكەن پىيالىنى ئۇنىڭغا تەڭلىدى. ئۇ بارغانچە يېقىنلاپ كەلدى.

بوكۈنكىدەك توغاچ ساتقىلى بازارغا كىرگەندە دەل ئۇشۇ يەردە بىر توپ بالىلار ئۇنىڭ هارۋىسىغا ئولىشىۋالغانىدى. ئۇلار توغاچلارغا قاراپ هىجىيىشىپ قوياتتى. بىر چاغدا قارىمۇتۇق بىر بالا:
— بوۋاي، توغاچ موچەنگە قانچە؟ — دېگىنىچە سېۋەتكە قولىنى سېلىپلا بىراقلا بەش - ئالتە توغاچنى ئېلىپ قاچتى.
— هوي شۇمتەك.
سادىق بوۋاي قىرىلىقىغا قارىماي، چاچراپ ئورنىدىن تۇردى - دە، نەچچە قەدەم قوغلىدى ۋە قولىدىكى هاسىنى ئۇنىڭغا قارىتىپ ئاتتى. هاسا يول ياقىسىدىكى تېرەككە تېگىپ، تاراڭلاپ يەرگە چۈشتى. بالا سادىق بوۋاينىڭ توختاپ قالغىنىنى كۆرۈپ، ئارقىسىغا ئون قەدەمچە يېنىپ، پوتلىرىنى كېرىپ تۇرغىنىچە، توغاچنى ماچىلدىتىپ يېيىشكە باشلىدى. جىلى بولغان بوۋاي هارۋىنىڭ يېنىغا يېتىپ بارغۇچە قالغان بالىلار بىر سېۋەتتىكى توغاچنى يېرىملىتىپ قويغانىدى. بوۋاي ئەرۋاهى ئۇچقان هالدا سېۋەت تەرەپكە يۈگۈردى. بالىلار كۈلۈشۈپ قېچىپ كېتىشتى، بوۋاي سا-قال - بۇرۇتلىرىنى تىترەتكەن هالدا:
— كېلىڭلارنى تېشىپ چىققاي ئىلاهىم! — دەپ قارغىۋەتتى.
شۇنىڭدىن بېرى ئۇ بازار بالىلىرىغا قاتتىق ئۆچ بولۇپ كەتكەنىدى...
ئارقا تەرەپتىن يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان بىرىنىڭ ئاياغ تىۋىشى بوۋاينىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى. «هىم، كېلە، يېقىن كېلە، ئۆتكەن يىل سادىقنىڭ توغىچىنى تېتىغان ئىدىڭ، ئەمدى تايىقنى بىر تېتىپ باققىن ...» بوۋاي ئارقىسىغا «شارتتىدە» بۇرۇلدى - دە، قارىمۇتۇق بالىنىڭ يۈزىنى

توغاچ

«جاق» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ، سادىق بوۋاي هار-
ۋىدىن يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدى. ئۇنىڭ بوينى قات-
تىق قېقىلىپ، كالپۇكى هارۋىنىڭ يان ياغىچىغا تېگىپ
كەتتى. ئۇ ئاغرىققا چىدىماي تولغىنىپ كەتتى. ئېشەك هېچ
ئىش كۆرمىگەندەك هارۋىنى سۆرىگىنىچە بەخىرامان
كېتىپ باراتتى.

بوۋاي بۇ پالاكەتچىلىكنى ئېشەكتىن كۆرۈپ، ئۇنىڭغا
بىر تاياق سالدى - دە، ئاندىن ئارقىسىغا قارىدى. هارۋى-
نىڭ ئوڭ چاقىنىڭ ئىزىدا چوڭ بىر پارچە خىش كۆرۈن-
دى. «ما ئىشنى كۆرۈڭ...» بوۋاينىڭ خىيالى ئۈزۈلمەي
تۇرۇپ، يول ياقىسىدىكى بىر بالا يۈگۈرۈپ كېلىپ، بايىقى
خىش پارچىسىنى ئېلىپ يول ياقىسىغا تاشلىۋەتتى ۋە بوۋاي-
غا قاراپ كۈلۈمسىرىدى.

«هۇ بۇلاڭچى شۇم، — دېدى بوۋاي ئىچىدە غۇدۇ-
راپ، — بۇلتۇر توغاچلىرىمنى ئەپقاچقان قارىمۇتۇق شۇم
سەن ئەمەسمۇ! يەنە ئىزا تارتماي هىجايغىنىنى بۇ بازار
چاشقىنىنىڭ!...» ئۇ بالىغا غەزەپ بىلەن هومايدى - دە،
هارۋىسىدىكى ئۇزۇن سۆگەت چىۋىقىنى قولىغا ئالدى: «قې-
نى، توغاچقا قول ئۇزىتىپ كەلگىنە، تازا بىر سالاي!» ئۇ
ئالدىغا قارىغانچە قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ ئولتۇردى.

ئۆتكەن يىلى مۇشۇ كۈنلەردە، سادىق بوۋاي خۇددى

تۈتەك ئارىسىدىكى ئاي

1

ئۇ ھەر قېتىم مۇشۇ سىرلانمىغان، سىڭايان، تۆمۈر
چىۋىقلىق دەرۋازىنىڭ ئالدىغا ناھايىتى تەستە كېلىدۇ. يۈ-
رىكى دۈپۈلدەپ سوقىدۇ. گويا ئوغرىلىق قىلىپ ئاشكارىلى-
نىپ قالغاندەك، ھەممە خەق ئۆز ئىشى بىلەن بولماي كۆ-
زىنىڭ قۇيرۇقىدا ئۆزىگە تىكىلىۋاتقاندەك تۇيۇلىدۇ. پۇ-
شايمان، ھەسرەت، ئەلەم ئۇنىڭ يۈرىكىنى سىقىدۇ. ئادەم-
لەرنىڭ بۇ دەرۋازىدىن ئاشۇ بازارغا، ساناقسىز ئادەملەر-
نىڭ پاراڭلىرىغا تولغان بازارغا شۇنچە خاتىرجەم، خۇش
خۇي كىرىپ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ: «بۇ ئادەملەر قانداق
ئادەملەردۇر، مېنىڭمۇ مۇشۇ بازارغا ئاشۇ ئادەملەردەك خا-
تىرجەم كىرىپ - چىققان چاغلىرىم قانداق چاغلار بولغىيتتى،
قايسى ئاي، قايسى كۈنلۈكتە بۇ ئىپلاس مەرەزنى يولۇق-
تۇرغاندىمەن؟ مۇشۇنداق ئازابقا قالارىمنى بىلگەن بول-
سام... ئاھ... مەن ھەقىقەتەن ئەقىلسىز كەنمەن. كىچىكىم-
دە دادام: ‹كاللاڭ تازا دېگەندەك ئىشلىمەيدۇ، چىراي بول-
غان بىلەن ئەقىل بولمىسا بىكار› دەيتتى. راست مەن بەك
ئەقىلسىز ئىكەنمەن. مەن نېمىشقىمۇ مۇشۇ كۈنگە چۈشۈپ
قالدىم؟ ئانام دائىم ھەسرەتلىنىپ: ‹كىچىكىمدە بىزنىڭ
مەھەللىدە مەينىساخان ئىسىملىك بىر ئاچپاقا خوتۇن بول-

چەنلەپ تۇرۇپ چىۋىق بىلەن بىرنى سالدى. بالا، «ۋايجان!» دېگىنىچە سول قولى بىلەن يۈزىنى ئۆۋىلاپ چۆرگىلەپ كەتتى. ئۇنىڭ ئوڭ قولىدا تۇپىغا ئىلەنگەن ئۈچ توغاچ تۇراتتى. بوۋاي چىۋىقنى تۇتقىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى.

بالا يۈزىنى سىيلىغىنىچە ئېسەدەپ يىغلاپ تۇرۇپ بوغۇق ئاۋازدا سۆزلىدى:

— بو — بوۋا، ماۋۇ ئۈچ توغىچىڭىز چۈشۈپ قاپتىكەن... بۈلتۈر توغىچىڭىزنى ئەپقاچقانىدىم...

ھودۇقۇش ۋە ئاغرىق دەردىدىن بولسا كېرەك، بالىنىڭ سۆزلىرى بىر - بىرىگە باغلاشمايتتى. ئۇ توغاچلارنى بوۋاينىڭ قولىغا تۇتقۇزدى - دە، سول قولى بىلەن يۈزىنى ئۆۋۈلىغىنىچە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ يۈگۈرۈپ كەتتى.

بالىغا ئۇۋال قىلغانلىقىنى بىلگەن بوۋاي، قاتتىق خىجالەت ئىچىدە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن توۋلىدى:

— ھوي، ھوي بالام، توختا، كىمنىڭ بالىسى سەن؟

بۇ چاغدا قارىمۇتۇق بالا دوقمۇشتىن قايرىلىپ كۆزدىن غايىب بولغانىدى. بوۋاي ساقىلىنى سىقىمدىغىنىچە بېشىنى چايقاپ ئۆزىگە كايىدى:

— ھەي سادىق، كىچىككىنە بالىنى ياغلىق قاپاق بىلىپ، تاياق سالغىنىڭنى قارا، ساڭا ياخشىلىق قىلماقچى ئىكەنغۇ ئەنە!

ئالدىراپ
خىزمەتتىن چارچاپ كەلگەن ئېرى ئۈچۈن ئالدىراپ
تاماق راسلاپ، چۈشتىن كېيىن يەنە خىزمەتلىرىگە ماڭىدۇ.
تۇرمۇش جىددىي، قورساق توق، كۆڭۈل توق. بۇنىڭدىن
ئارتۇق بەختنى تېپىش بولۇپمۇ ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدىكى
ئاددىي خىزمەتچىلەر ئۈچۈن ئاسان ئەمەس. ئۇلارنىڭ ئار-
تۇق كىرىمىمۇ، ھوقۇقى بارلاردەك تەرەپ - تەرەپتىن كې-
لىپ تۇرىدىغان لازىمەتلىكلىرىمۇ يوق. ئاددىي خىزمەتچى-
لەر بىر سىنتىلاپ پۇل يىغىپ نەچچە ئايدا، نەچچە يىلدا
ئاران ئالالايدىغان، ئاران ئۇلىشىدىغان چوڭ - چوڭ
نەرسىلەر ھوقۇقى بارلارغا كۆندە بولمىسىمۇ، ھەپتە ئون
كۈندە بىكارغىلا ئۆز ئايىغى بىلەن كېلىدۇ. ئەمما ئاددىي
خىزمەتچىلەردە سۇدەك خەجلەيدىغان پۇلمۇ، ئالىي دەرىجى-
لىك ئۆي بىساتلىرىمۇ تولۇق بولمايدۇ. ئاددىي خىزمەتچى-
لەرنىڭ تۇرمۇشى ئوخشاش. ھۆكۈمەتتىن ئال-
دىغان مائاش يېقىندىن بېرى كۆپەيگەن بىلەن دال باھا-
سى نەچچە ھەسسە ئۆستى. ھەممە ئائىلىدە مائاش ئەڭ
تېجەشلىك خەجلەنسە، خۇددى شىلدىرلاپ ئاققان كىچىككىنە
ئېرىق سۈيىدەك ئاي ئاخىرىغىچە ئاران يېتىدۇ. ھەتتا بە-
زى ئائىلىلەردە كېيىنكى ئاينىڭ مائاشى ئالدىنقى ئايدا
خەجلىنىپ تۈگەيدۇ - دە، مائاشنى ئالا - ئالمايلا قەرزگە
كېتىدۇ. كېيىنكى ئاي يەنە قەرزدارچىلىق بىلەن ئۆتىدۇ.
ئاددىي خىزمەتچىلەرنىڭ مائاشى نەگە كېتىدۇ؟ ئەلۋەتتە
تۇرمۇشقا كېتىدۇ. بىر ۋاق تاماق ئۈچۈن كېتىدىغان ئوت-
ياش بىلەن گۆش پۇلىلا مائاشنىڭ بەرىكىتىنى ئۇچۇرىدۇ.
ھەر ئايدا بولىدىغان خىزمەتداشلار، دوستلار، تۇغقانلار
ئارىسىدىكى توي، نەزىر - چىراغ، ئۆي مۇبارەكلەش دەي-

دىغان، ئېسىۋىسىگە شۈكرى قىلمايدىغان شۇ خوتۇنىدىن
كۆلۈپتىكەنمەنمۇ دەيمەن. بۇ جاھان بىر كىمنى پەس كۆ-
رىدىغان، كۈلىدىغان جاھان ئەمەسكەن، بىرەر كىمنى مەس-
خىرە قىلىپ كۈلسەك، بىردەمدىلا خۇدايىم ساڭا كۆرسىتى-
دىكەن، ئۆزۈم يېمىسەممۇ، كىيمىسەممۇ، ھەممە نېمىنى كۆ-
زى تويسۇن دەپ خەقتىن ئاشۇرۇپ قىلسام قىلدىمكى،
ھەرگىز كەم قويمىدىم، شۇنداق بولسىمۇ بۇ شېرىنزادە
نېمانداق چۆلدۇ، نېمانداق كۆزى ئاچتۇ؟ ئالدىدىن ئېشىپ-
تېشىپ تۇرسىمۇ يەنە شۇ خەقنىڭ قولىدىكىگە قاراپ باقى-
دۇ. ۋاي خۇدايىم، ۋاي خۇدايىم، سەن خۇددى ئاشۇ مەينى-
ساخانىنىڭ ئۆزى. مەندىن كېيىن قالساڭ قول ئىلكىدە بار
ئادەمنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالساڭمۇ بىر سىرە بولار، ئەمما
بىر يېپىنى تارتسا، ئۇن يېپى ئۈزۈلۈپ تۇرىدىغان بىر
نېمىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالساڭزە، قانداق قىلارسەن؟ مۇ-
شۇ كۆزۈڭنىڭ ئاچلىقى سېنى ھەر بالاغا سالسا سالىدۇ.
خۇدايىم كۆڭلۈڭگە ئىنساپ بېرەر — چوڭ بولغۇچە ئەق-
لىڭگە كېلىپ قالارسەن، چىرايىنى ئايىماي بەرگەن خۇدايىم
ئىنساپ، پەزىلەتنى ئايىماس...» دەيدىغان» دېگەن خىيال-
لار قەلبىنى مۇجۇپ ئۆتتى. ئويلىغانسېرى خۇددى ئەسنە-
ۋاتقاندا بىر چىۋىن ئۇچۇپ ئاغزىدىن كىرىپ كېتىپ، گې-
لىدىن ئۆتۈپ كەتكەندەك كۆڭلى شۇنداق بىسەرەمجان بو-
لۇپ كەتتى.

چىرايلىق، ھەتتا ئۆزىدىن چىرايلىق ئاياللار، ياش
قىز - چوكانلار رەڭگارەڭ كىيىنىپ، ۋېلىسىپىتلىرىگە ئېسىۋال-
غان سومكىلىرىغا ھەر خىل سەي - كۆكتاتلار، گۆشلەرنى
قاچىلاپ ئۆيلىرىگە ئالدىراپ كېتىشىۋاتىدۇ. ئۇلار باللىرى،

روپ ئالدىغىنى كىچىككىنە نەرسە. ئۇلار ھەر بىر سېنت ئۈستىدە قىرىق قېتىم ھېساب قىلىدۇ. تېخى ئۇلار ئوتياشچى، قاسساپلار بىلەن چۆپقەت بولۇۋېلىشقا ئامراق، چۈنكى نېسىگە ئېلىپ ئاي توشقاندا بەرەكچى بولۇشىدۇ. پۇلنى نېسى قىلغىلى بولغان بىلەن قورساق نېسىگە ئۇنىمايدۇ. تۇرمۇش ئۇلارغا مانا شۇنداق ئۆگەتكەن.

2

شەھرىنىزادىمۇ بىز كېپىنى قىلغان ئاشۇ نۇرغۇن ئاددىي خىزمەتچىلەر ئىچىدىكى بىر گۈزەل جۇۋان. تۇرمۇش ئاشۇنداق سىقىپ يالاش ئىچىدە ئۆتسىمۇ، ئەر - خوتۇن ئىككىسى سىپايە، چىرايلىق، رەڭلىك كىيىنىدۇ. شۇڭا سىرتىدىن قارىغاندا ھېچكىم ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى غورىگىل ھېسابلىمايدۇ.

شەھرىنىزادە گۈزەل چوكان، ئۇ بۇ يىل ئارتۇق ھېسابلىساق يىگىرمە ئالتە ياشلاردا بولۇشى مۇمكىن. ئۆزى دوختۇرخانىدا سېسترالىق قىلىدۇ. شۇڭا ئۇنى تەلەيلىكلەردىن بىرى دېيىش كېرەك. چۈنكى ئۇ قانداقلا بولمىسۇن ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگەتكەن نۇرغۇن ساۋاقداشلىرى ئىچىدە دۆلەت ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ، ئۈچ يىل سېسترالىق مەكتەپىدە ئوقۇپ، ھۆكۈمەت شتاتىدىكى خىزمەتكە ئورۇنلىشىۋالغان ئاز ساندىكى پېشانىسى ئوچۇقلارنىڭ بىرى. توي قىلغىلى ئىككى يىل بولدى. بۇ جەھەتتىمۇ ئۇنىڭ تەلىيى ئوڭ كەلدى.

بىر مۇنچە قىز - يىگىتلەرنىڭ ئائىلىۋى تۇرمۇشى پۇ-

دىغان رەسمىيەتلەر، ئاندىن كېيىن ھەر بىر ئادەم قېچىپ قۇتۇلۇشى مۇمكىن بولمىغان ئاغرىق - سىلاقلار ئۈچۈن كېتىدۇ. بىرەر - يېرىم يىلدا نۆۋەت بىلەن كىيىدىغان كىيىم - كېچەك، ھېيت - بايراملىقلار ساناقلىق مائاشنى قوم سۇنى شۈمۈرگەندەك شۈمۈرۈۋېتىدۇ. بىر ئايدا بىر ئىداردا ياكى ئۇرۇق تۇغقانلار، دوستلار ئارىسىدا بىر توي، بىر نەزىر ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشتىن بىرى ئارتۇق بولدىمۇ، بولدى، مائاشنىڭ پۈتۈن خەجلىنىش پىلا-نىنى بۇزۇۋېتىدۇ، شۇ ئاي كۈن ساناش، بىر - بىرىدىن ئازراقتىن پۇل ئۆتنە ئېلىش ئىچىدە لېۋىنى يالاش بىلەن ئۆتىدۇ.

قوشۇمچە كىرىمى بار خىزمەتچى، ئەمەلدار، سودى-گەردىن باشقا ئاددىي خىزمەتچىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ تۇر-مۇشى ئاشۇنداق ئۆتىدۇ. تۇرمۇش ئۇلارنى شۇنچىلىك پە-لانلىق، ئىنچىكە ھېساباتلىق بولۇشقا ئۆگەتكەنكى، ئۇلار-نىڭ پۇل خەجلىشى پۇلدار ئادەملەردە ئىچ ئاغرىتىش، ئىچىدە كۈلۈشلەرنى پەيدا قىلىدۇ. بىر ئايدا ئويلىمىغان، ھېسابات قىلىنمىغان، پىلاندا يوق مېھمان كېلىش ياكى تۈگىمەس، تەگسىز قائىدە - يوسۇنلاردىن بىرى بولۇپ قالسا، بۇ ئائىلىنى شۇنچىلىك تولغاشتۇرۇۋېتىدۇكى، بىر نەچچە ئايغىچە ئاشۇ قائىدە - يوسۇننىڭ سورىنى تارتىدىغان گەپ. ئۇلار گۆش ئالسا قاسساپلار ئىچىدە زاڭلىق قىلىدۇ، چۈن-كى شۇنچە سۆلەتلىك ئاياللار، سالاپەتلىك ئەرلەر ئۈچۈن كېسىدىغىنى قوچقاچتەك، پاختەكتەك گۆش. ئوتياشچىلار قاقشايدۇ، چۈنكى ئۇلار جىگىنىڭ چوكىسىنى بىر ھازا ئېگىز - پەس قىلىپ، ھەممە ئوتياشلىرىنى ئۆرۈپ - چۆ-

منده ئوقۇغاندا بىر قىز بىلەن يۇرۇپ باققان، ئەمما، ئۇ قىز كېيىن ئۇنى تاشلاپ كەتكەن، شۇنىڭدىن كېيىن مۇ-ھەببەت باغلىمىغانىدى. شۇڭا بۇ ئىككىيلەن ئاسانلا چىقى-شىپ قېلىشتى. مۇھەببەت سەرگۈزەشتىلىرىنى ئوچۇق - يو-رۇق دېيىشىپ، بىر - بىرىدىن رازى بولۇپ قېلىشتى.

ئۇلار مانا ھازىر بىر بالىغا ئاتا - ئانا بولۇش ئال-دىدا. شۇ چاقىچە ئۇلار ھەر ھالدا ئىناق ئۆتۈشتى. ئۇلار چوڭ ئۆيدە يېرىم يىل تۇردى، شېرىنزادە قېيىن ئانىسىنىڭ «قېيىن ئانا» لىق زۇلۇمىغا يېرىم يىل ئاران چىداپ تۇرا-لىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەلىيارنىڭ سىڭىللىرى ئۇنىڭغا قېيىن ئانىلىق قىلىپ ئاشۇرۇۋەتتى. يېرىم يىلغىچە ھەر قېتىم كۆڭلى ئازار يېگەن چاغلاردا پەقەت كەچتە ئۇخلاش ئالدى-دىكى خالىي چاغدىلا دەردىنى ئەلىيارغا تۆكۈپ بەردى. ئەل-يار بەزىدە خوتۇن كىشىلەر ئارىسىدىكى ئايىغى چىقماس ئۇششاق گەپلەرنى ئاڭلاۋېرىپ زېرىكىپ شېرىنزادىنى سىل-كىۋەتتى. بەزىدە شېرىنزادىنى كەتكۈزۈپ قويدۇك دەپ قوپاللىق بىلەن ھۆركىرەپ قويدى. بۇنداق چاغلاردا شېرىن-زادە تاك ئاتقۇچە يىغلاپ، ئەتىسى چۈشكىچە ئائىلىدە ھەم-مە خاپىلىقنى ئەلىيار چىقارغاندەك ئۇنىڭغا ماي تارتىپ يۈردى. ئەمما قېيىن ئانا ۋە قېيىن سىڭىللىرى بىلەن ھېچ ئىش بولمىغاندەك «ۋاي سىڭلە، ئۆزلىرى» دېيىشىپ ئۆتۈشتى.

شۇنداق، ئۇ ئەتىسى چۈشكىچىلا ئەلىيارغا ماي تارتىپ يۈرىدۇ. چۈشتىن كېيىن بىرگە ئىشلىگەن جۇۋانلار ئەرلىرى توغ-رىسىدا قىزغىن كۈلكە، چاقچاق بىلەن ھېكايە سۆزلەشكەندە

شايمان، ھەسرەت بىلەن تولغان. چۈنكى مانا مەن دېگەن ئوبدان يىگىتلەرمۇ شۇنچە گۈلدەك قىزلار ئىچىدە قوچقاچ-تەك ئەگىپ يۈرۈپ بىر چاغلاردا قارا باسقاندەك ئۆز نە-زەرىدە يوق بىر قىزغا ئۇچراپ قېلىپ توي قىلىدۇ. كېيىن ئۇنى ئۆزىگە لايىق كۆرمەي شاپاشلاپ بېقىپ ئاخىر يەنە تەقدىرگە تەن بېرىدۇ. ئەمما ھەممىنىڭ كۆزى چۈشىدىغان گۈزەللەر نەدە بىر قالماشمىغان يىگىتلەرنىڭ پېشىدە سۆرۈ-لۈپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرسە چوڭقۇر ھەسرەتكە چۆكۈپ داد-لىنىپ كېتىدۇ، زارلىنىدۇ، هاراقنى گۈپۈلدىتىپ ئىچىدۇ. «چوكانلار پۇل، مال - دۇنيا غېمىدە، ياشلار ئويۇن - تاماشا، هاراق ئىچىشتە، ئەمدى قالغان ئىشلار نېمە بو-لار...» دېگەن بەزى كۆزى ئوچۇق ئادەملەرنىڭ ئەلەملىك نىزالىرى مۇشۇ سەۋەبتىن بولۇشى مۇمكىن.

شېرىنزادە ئۆز تۇرمۇشىدىن رازى. ئوقۇش پۈتتۈ-رۈپ يېرىم يىلغا قالماي ئائىلىدىكىلەرنىڭ پۈتۈشۈشى ئار-قىلىق بىر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى بىلەن توي قىلدى. ئېرى ئالىيار ئۇنىڭدىن ئىككى ياش چوڭ. بوي تۇرقىمۇ كېلىشكەن، قاش - كۆزلىرىمۇ، گەپ - سۆزلىرىمۇ جايىدا يىگىت. ئىككىسى خۇددى بۇرۇندىن مۇھەببەتلىشىپ بىر - بىرىنى چۈشىنىدىغاندەك سۆزلىشىدىغىنى، ياقتۇرىدى-غان - ياقتۇرمايدىغىنى ئوخشاش چىقىپ، بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈپ قالدى.

شېرىنزادە مەكتەپتە ئوقۇۋاتقاندا مۇھەببەت باغلاپ بېقىپ، يىگىتنىڭ ھېچ گەپتىن - ھېچ گەپ يوق قويغان يۇقىرى تەلىپى، زورلۇق قىلىشىدىن جاق تويۇپ يىگىتلەر-دىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ كەلگەنىدى. ئېرىمۇ دارىلمۇئەللىم-

مېدالىئون چاقناپ تۇرغان بوينى، سىلىق، يۇمران
مەڭزى، سۇرمە تارتىلغان كۆزلىرى، موچىندا تېرىپ ئىنـ
چىكلەشتۈرۈلگەن قاشلىرى، قىزارتىلغان پارقىراق لەۋلىرىگە
شوخلۇق بىلەن سۈركەيدۇ. شېرىنزادە ئۇنىڭ ساقىلىنىڭ
سۈركىلىشىگە چىدىيالماي يالۋۇرۇشقا چۈشىدۇ: «ۋاي
خۇش بولاي، بولدى قىلسىلا دەيمەن، ھۇ سەت بومبا
ساقال ئوغرى... ۋاي ياق، بەك خۇش بولاي، ئوبدان
جېنىم!...» دەيدۇ. ئىليار شۇ چاغدىلا توختاپ كۈلۈپ
تۇرغان قوڭۇر كۆزلىرىنى «قانداق؟» دېگەندەك ئۇنىڭغا
تىكىدۇ. شېرىنزادە ئالتۇن ئۇزۇك چاقناپ تۇرغان كىچىك
يۇمشاق قوللىرى بىلەن مەڭزىنى سىيلاپ: «ۋايجان، ۋايجان،
ئەجەب تويدۇم، سەت ئوغرىنىڭ ساقىلى تىكەنگە ئوخشاي
دۇ» دەيدۇ. ھەر ئىككىسى كۈلىدۇ. ئىليارمۇ ئېگىكىنى
سىيلاپ قويۇپ: «سەت قېرىنىڭ گەپلىرىنى كۆر» دەيدۇ.
ھەر ئىككىسى يەنە كۈلىدۇ. بۇ چوڭقۇر مېھرى - مۇھەب
بەت يوشۇرۇنغان چاقچاقلار ھەر ئىككىسىنىڭ يۈرىكىگە
چۈشكەن ئەندىشە - ئازابلارنى تارقىتىۋېتىپ، كۆڭۈللىرىنى
يورۇتۇۋېتىدۇ. مانا بۇ ياش ئەر - خوتۇنىنىڭ مۇھەببىتى.

يېرىم يىلدىن كېيىن ئۇلار كېپىنى بىر قىلىپ
ئىليارنىڭ ئاتا - ئانىلىرىنىڭ قانچە توسقىنىغا قارىماي
بىر شەخسىنىڭ ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ، ئايرىم ئۆي
تۇتۇپ چىقىۋالدى. چوڭ ئۆيدىكىلەر ئۇلارنىڭ ئۆيىگە
ئاتىغانلىرىنى ئەكىلىپ، ئۆيىنى خېلى قويالتىپ بەردى.
كىچىك ئۆي جاھانغا باققاندا يامان ئەمەس بېزەلدى. مانا
ئەمدى ئۇلار ئەركىنلىككە چىققاندەك بولدى. چوڭ ئائىـ
لىدىكىدەك ئەر - خوتۇنچىلىقتىكى چوڭراق تىنىشلاردىن

بىردىنلا ئېرىنى سېغىندۇ. ئۇمۇ تەڭتۇشلىرىنىڭ بىردەم
ئېرى ئۈستىدە دادلىغان بولۇپ داڭلاشلىرى، تىللىغان
بولۇپ مەدھىيىلەشلىرىنى، ئاغرىنغان بولۇپ سېغىنىشلىرىنى
ئاڭلايدۇ، ئۆزىنىڭ ئېرىگە ئۇۋال قىلغانلىقىنى، چۈشتىن
ئاۋۋال ماي تارتىپ ئېرىنىڭ يۈرىكىنى سىققانلىقىنى چۈ-
شىنىدۇ. ئەگەر ئۇ ھازىر ئىزدەپ كېلىپ قالسا بىر باھا-
نىلەر بىلەن خالىي ئىشخانىغا باشلاپ كىرىدۇ، قىستاپ
كېلىۋاتقان ئىنتىلىشلىرىنى زورۇقۇپ تەستە بېسىپ تۇرۇپ،
خۇمالىشىۋاتقان كۆزلىرىنى ناھايىتى تەستە ئالايتىدۇ.
پىسىڭگىدە كۈلۈۋېتىشتىن ئاران ساقلىنىپ ئۇماق لەۋلىرىنى
پۈرۈشتۈرۈپ: «قېلىن، ئىزا تارتماي كەلگىنىنى، ئاخشام
ئەجەپ ھۆركىرەپ تىللاپ كېتىۋاتاتتىلىغۇ، ئەمدى ئىزدەپ
نېمە قىلاتتىلا؟» دەيدۇ. ئىلىيار ئايالىنىڭ بۇنداق خالىي
چاغدىكى دومسىيىشلىرىنىڭ سەۋەبىنى ناھايىتى ئوبدان
بىلىدۇ. پەزىلەتلىك چوكانلار سېغىنىشلىرىنى مۇشۇنداق
ئىپادىلەيدۇ. ئىلىيار دەرھال ئۇنى باغرىغا تارتىپ لەۋلىرىنى
ئۇنىڭ ئاق خالات ئىچىدىن سوزۇلۇپ چىققان ئاق بو-
يۇنلىرىغا باسىدۇ. شېرىنزادە: «ۋاي، سەتلەشمىسىلە، ماۋۇ
ئىشخانا، ھېلى بىرى كىرىپ قالسا سەت تۇرىدۇ. مەن
يۈزۈمنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرىمەن. قويۇۋەتسىلە دەيمەن!
ۋاي قېلىن، مەن ئۆلەي، ئەنە بىرى بۇ تەرەپكە كېلىۋا-
تىدۇ. دەيمەن» دەپ ئۇنىڭ يوغان گەۋدىسى ئىچىدە قار-
چىغىنىڭ چاڭگىلىدىكى كەپتەردەك ئۇيان - بۇيان تولغى-
نىدۇ. ئەمما يۈرىكىدە بولسا بۇنىڭ ئۇسسىغان يېرىگە
بارغانلىقىنى ئۈنسىز نامايىش قىلىدۇ. ئىلىيار ئېڭىكىدىكى
يىڭنە ئۇچىدەك ساقاللىرىنى ئۇنىڭ مەرۋايىت ھەم

مەيدىغان مائاش ئەمدى ئىككى ئادەمگە، يەنە تېخى جابدۇقى پۇتمىگەن يېڭى ئۆيگە قانداق يېتىدۇ؟ مانا مۇشۇ ئىش تۆپەيلى نۇرغۇن يېڭى قورۇلغان بەختلىك ئائىلىلەر تورغاقتەك توزۇپ كېتىدۇ. بەزىلەر مۇشۇ قائىدە ئۈچۈن بەختلىك ئائىلىنىڭ توزۇپ كېتىشىگە رازىكى، بۇ ئائىلىنى ساقلاپ قېلىش نومۇسلۇق ئىش ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق ئىش يېڭىدىن قورۇلغان ھەر قانداق بىر ئائىلە ئۈچۈن يېڭىش ناھايىتى تەسكە چۈشىدىغان بىر سىناق. بۇ سىناققا بەرداشلىق بېرەلەيدىغانلار كۆپ بولغان بىلەن بەرداشلىق بېرەلمەيدىغانلارمۇ ئاز ئەمەس.

ئىليار كىچىكىدىن تارتىپ ئۆي تۇتماقنىڭ تەسلىكىنى ئاتا - ئانىسىدىن ئەمەس، ئۆي تۇتۇپ باققان ھەممە ئادەمنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىغان. ئۇ سۆزلەرنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى مانا ئەمدى ئۆز بېشىغا كەلگەندە بىلدى. بىر ئۆينى تۇتماق ئەجەب تەس ئىكەن. ئۇ تېخى بولتۇر ئانىسىغا: «ئۇنى ئالساق بولامدۇ.بۇنى ئالساق بولامدۇ. پالانى ئۇنى ئاپتۇ، پوستانى بۇنى ئاپتۇ» دەپ قولىدىن قاس چىقىرىپ يوغان سۆزلىگەنىدى. شۇ چاغدا ئانىسى ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ: «ھەي.... بالام. بولسىغۇ ئالساق تازا بولاتتى. سەن دادام بىلەن ئانام ئالمامدىغاندۇ، بىلمەمدىغاندۇ دەيدىغانسەن، بىزنىڭمۇ نى ئۇبدان نەرسىلەرنى ئالغۇمىز بار، دەپ كەلسەم گەپ تولا. سىلەرمۇ ئۆي تۇتقاندا بىلىسىلەر بالام» دېگەنىدى. ئىليار ئەيدىسىگە ئۇرۇپ: كۆرەرسەن، مەن ئۆي تۇتۇپ قالساچۇ، سىلەرگە ئوخشاش ئەڭگۈدەك تىترەپ ئولتۇرماي، راۋرۇس خەجلەپ، خەقنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىدۇەتكۈدەك ئۆي تۇتىمەن. ئاش

ئەندىشە قىلىش ھاجەتسىز بولدى. بۇ يەردە ئۇلار بەخـ
رامان كۈلەيدۇ. قانداق گەپ بولسا قورۇنماي سۆزلـ
شەلەيدۇ. جاھاندا ئەركىنلىكتىن ئارتۇق لەززەت، نائىلاجـ
لىقتىن ئارتۇق ئازاب بولماس. لېكىن بۇنى بىزدە نۇرغۇن
نادان ئاق كۆڭۈل بەندىلەر ھېس قىلالمايدۇ. پەقەت
ئۇنىڭ قاتتىق - قۇرۇقلىرى ئۆز بېشىغا ئۇرۇنغاندا
يىغلاپ، قاقشاپ ئۆتكۈزۈۋېتىدۇ. مانا بۇنداق ئادەت
بىزنىڭ ئادەملەرنىڭ سۆڭەك - سۆڭىكىگىچە ئورناپ
كەتكەن مەڭگۈ چىقماس دات، قان قېنىغا سىڭىپ كەتكەن
خۇي...

ئۇلار ئەركىنلىككە چىقىشتىيۇ، يېڭى ئۆينىڭ ئوردـ
سىدىن تۈتۈن چىقىرىشنىڭ تەمىنى تېتىپ بېقىپ تولغـ
نىپ كېتىشتى. بۇنى پەقەت ھالاللىق بىلەن ئۆي تۇتقان
ئادەملەرلا ھېس قىلالايدۇ. «يېڭى ئۆينى تۇتماق، بېشىغا
ئۇرۇلار مىڭ بىر پۇتاق». ئۇلارنى پۇتاق ئۈلىشىۋالدى. بىر
پۇتاقتىن قۇتۇلسا يەنە بىر پۇتاق ئۈنىدۇ، چوڭ پۇتاقتىن
تەستە ئاجرىسا كىچىك پۇتاق ئۈنىدۇ.

توي قىلغان قىزلار ئاتا - ئانىسىنىڭ تويىنى قىلىپ
قويغان ھەققىنى تۆلەپ، مائاشىنى ئاتا - ئانىسىغا سىنتى
بىلەن تاپشۇرىدۇ. مانا بۇ شەھەردىكى غەيرىي رەسمىي
قائىدە. بۇ قائىدىنى توي قىلغان ھەر بىر قىز بۇرۇنلا
كۆڭلىگە پۈكۈپ ئەستايىدىل ئورۇندايدۇ. يىگىت ئەر
بولغىنى ئۈچۈن ئەنئەنىۋى قائىدە بويىچە بىر خوتۇن
دېگەننى گەپ يوق غىڭ - پىڭ قىلماي باقىدىغان گەپ.
خوتۇنىنىڭ مائاشىنى تەلەپ قىلىش ئەر ئۈچۈن نومۇس
ھېسابلىنىدۇ. توي قىلمىغان چاغدا بىر جېنىغا يەتكۈزەلـ

گە ئاران ئۇلىشالايدۇ. بۇ چاغدا پۇل سورىغۇدەك يەرمۇ قالمايدۇ. ھېساب سوقسا مائاش بېرىشكە يەنە بىر ھەپتە بار. ئۇ مائاشنىڭ بېشىدىمۇ ئوت كۆيۈكلۈك، قەرز-لىرىنى قايتۇرسا، ئاشقىنىنى رېزىنكىدەك سوزسا، ئانار سىققاندەك سىقىپ سۈيىنى چىقارسا ئۇششاق خىراجەتكە ئاران يېتىدۇ.

ئىدارىدا خېلى كۆپلەر يىغلىپ قالسا مائاشنىڭ يەتمەسلىكىدىن قاقشايدۇ. بەزىلەر «بۇ مائاشنىڭ نېمانداق بەرىكىتى يوق؟» دېسە، بەزىلەر: «ھۆكۈمەت خەقتىن باج ئالغان پۇلنى مائاش قىلىپ تارقىتىدىكەن. شۇڭا بەرىكىتى يوقكەن» دېيىشىدۇ. كېيىن بۇنىمۇ يوققا چىقىرىدۇ. ئەلىيارنىڭ خىزمەتداشلىرى ئاشۇنداق دادلاپ يۈرۈپ ھەر ئايدا بەش، ئون يۈەندىن بانكىدا قويالايدىكەن. ئەلىيار: «ئۇلار قانداقچە بانكىدا پۇل قويالايدىغاندۇ» دەپ ھەيران قالىدۇ.

ھېيت - بايرام كەلدى دېسە ئەلىيارنىڭ يۈرىكى قارت قىلىپ قالىدۇ. شېرىنزادىگە ئاددىيغىنە ھېيتلىق كىيىم قىلىپ بەرسىمۇ ئۇنىڭ ئايلىق مائاشى يەتمەيدۇ. ئۇ ھەر قېتىم مۇشۇنداق قىيىن ھالدا قالغاندا توي قىل-مىغان چاغلاردىكى ئويۇن - تاماشا بىلەن كېچىنى تاڭغا ئۇلايدىغان غەمسىز چاغلىرىنى، ئوقۇغۇچىلىق چاغلىرىدىكى ھېيت - بايراملارنى ئويلاپ كېتىدۇ، توي قىلغىنىغا مىڭ پۇشايمان قىلىدۇ. ئاشۇ گۈزەل چاغلارنىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ توي، مۇشۇ تىقىۋەرسە تولمايدىغان غايىبانە ئېغىزى جىق ئۆي يەپ كەتتى. بۇلارنى ئويلىغاندا ئەلىيار ئاسمان-دىن يەرگە چۈشۈپ كەتكەندەك روھى چۈشۈپ، ئۇلۇغ -

ئەتسەڭ كىچىككىنە گۆشنى تاس قالسەن قىرىمچە توغراپ يىلغا سوزغىلى، دەپ ئەركىلىگەنىدى. ئەمما كۆڭلىدە ئۇنداق قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. مانا ئەمدى بېشىنى قاشلاپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ قالدى. دادام بىر كىشىلىك مائاش بىلەن بىز توققۇز جاننى گۈلدەك بېقىپتىكەن. مەن بولسام بىر خوتۇن بىلەن ئۆزۈمنى باقالمايمىنا ...

يېڭى ئۆينىڭ بىر قازان ئېشىنى پىشۇرۇش ئۈچۈن خېلى پۇل خەجلىنىدۇ. گۆشسىز تاماق ھەر ئىككىسىنىڭ گېلىدىن ئۆتمەيدۇ. ئۇلىيارنىڭ مائاشى ئاينىڭ 15 - كۈنگىچە يېتىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئىككىسى بىر كۈن بىر ئۆيدە، يەنە بىر كۈنى يەنە بىر ئۆيدە مېھمان بولۇپ «چوڭ ئۆينى يوقلاپ» بېرىشىدۇ. ئاندىن كېيىن ئۇلىيار ئاغىنىلىرىدىن، ئىدارىسىدىن پۇل قەرز ئالىدۇ. قەرز ئالغان پۇلنىڭ بەرىكىتى بولمايدۇ. ئۇياقتىن ئېلىپ بولغۇچە، بۇياقتىن تۈزۈپ كەتكەنىدەك تۈگەيدۇ. ئۇ ئامالسىز ئاتا - ئانىسىنىڭ يېنىغا كىرىپ كىچىك چاغلىرىدىكىدەك ئەركىلەپ ئانىسىغا «پۇل» دېيەلمەسمۇ، كۆزىنى قىسىپ ئىشارەت بىلەن پۇل تۈگىگەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. ئانا تۈگۈنچىكى ئارىسىدىن پۇل چىقىرىپ ھەم دەپ مېھرىبانلىق بىلەن تەڭلەيدۇ. شۇئان ئۇلىيار خۇشاللىقىدىن: «ئانا، سىلىدەك ئوبدان ئانا جاھاندا يوق جۇمۇ» دەپ ئانىسىنىڭ مۈرىسىنى قۇچاقلايدۇ. ئانا كۈلۈپ تۇرۇپ: «شەيتان، ئالدامچى، چوڭ قىلىپ ئۆيلەپ قويساق، يەنە كۈنۈڭنى ئالالمايسەن» دەيدۇ.

ئۇلار شۇنداق قىلىپ يۈرۈپ ئاينىڭ يىگىرمە بەش-

باشقا ئادەم يوق، مەن شېرىنزادىنىي قويۇۋېتەي دەيمەن»
دەپلا ئىچى پىژ قىلغانىدەك بىولۇپ، لاسىىدە ئولتۇرۇپ
قالدى. ماغدۇرسىزلىنىپ، ۋۇجۇدى مۇزلاپ كەتكەندەك
بولدى. ئاغىنىلىرى كۆزلىرىنى چوڭ ئېچىپ: «نېمە بولدۇڭ،
ساراڭ بولدۇڭمۇ؟ بىر ئوبدان تۇرۇپ نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن؟
جاھاندا قىز تولا بولغان بىلەن دىتىغا كەلگۈدەك خوتۇن
تاپماق ئاسانمۇ، خوتۇنۇڭنىڭ نەرى يامان، توي قىلماق
ئاسانمۇ؟ ئوغۇل بالا دېگەن پۇل تاپالايدۇ، توي قىلالايدۇ.
لېكىن خوتۇنىڭ دىتىغا كەلگۈدەكنى تاپماق ئاسان ئەمەس.
كۆزۈڭگە باشقا چىرايلىقتىن بىرى چېلىقتىمۇ يا؟...» دېيىشتى. ئۇ ھەممىگە بېشىنى چايقىدى. ھەممىسى ھەر تەرەپتىن
ئۇنى ئەيىبلەپ كېتىشتى. ئارىدا بىرى: «خوتۇنۇڭ مائاشنى
ئەكەلمەي، پۇلۇڭ يېتىشمەي قالدىمۇ يا، شۇڭا قويۇۋېتەي
داۋاتامسەن؟» دېۋىدى، ئىلىيار بېشىنى شاققىدە كۆتۈرۈپ،
ئاشۇ گەپنى قىلغان دوستىغا بىر ھازا قاراپ قالدى. ئۇ
ئىلىيار ئەڭ كۆپ پۇل سورايدىغان دوستى ئىدى. ئۇ ئىلىيارنىڭ ئەھۋالىنى سېزىپ قالغاندەك قىلىدۇ. ئىلىيار ئۇنىڭ
كۆزلىرىدىن «بىر ئۆينى تۇتماق تەس كېلىۋاتامدۇ؟» دېگەن مەنىنى چۈشەنگەندەك بولدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەھۋالىدىن نومۇس قىلىپ قالدى - دە:
— ياق، ياق. ئۇنداق ئەمەس، ئۇنداق گەپ يوق، — دېدى.
يەنە بىر ئۆيلەنمىگەن ئاغىنىسى ئىلىيارغا بىر تال
پاپىرۇس تەڭلەپ:
— ماڭاۋەي، نەدە بىر گەپلەرنى قىلىدىكەنسەن، ئىلىيار

كىچىك تىنىپ ئولتۇرۇپ كېتىدۇ، بەزىدە يىغا تۇتۇپ كېتىدۇ، گاھىدا ئۆزىچە ئاچچىقلىنىپ جىلى بولۇپ يۇقلاڭ ئىشلارغا قايناپ شېرىنزادىنى ئەيىبلەيدۇ. شېرىن-زادە ھەممىنى چۈشىنىدۇ. ئېرىنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنچە جىملىشىپ ئولتۇرۇپ كېتىشىنى بىلىدۇ. بۇنداق چاغلاردا تەسەللى بېرەي دەپمۇ بېرەلمەيدۇ ـ دە، ئامالسىز جىمم-دە ئولتۇرۇۋالىدۇ. بىر چاغلاردا: «جۇرسىلە، ئاپام چاقىرىپ قويغانتى، بىزنىڭكىگە بارايلى» دەيدۇ. ئىلىيار بۇ شېرىن-زادىنىڭ ئۆزىنىڭ گېپى ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ. «سەن بېرىپ كەل، مەن رىشاتنىڭ ئۆيىگە بارماقچىدىم» دەيدۇ. ئۇنىڭ پەقەت ھازىرلا بارماقچى بولۇۋاتقىنىمۇ چۈ-شىنىشلىك. ئۇ ئاشۇ ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىدە كۈن ئۆتكۈز-مەكچى، ئۇ بولمىسا يەنە بىرىنى ئىزدەپ بارماقچى. كۈن مۇ-شۇنداق ئۆتىدۇ. ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بۇ كۈنلەرگە ئىلىيار-نىڭ ئىچى قاينايدۇ. دوستلىرى سورۇن تۈزگەندە پۇل چىقىرىپ ئۆلپەتچىلىك قىلالمىغىنى، ئەل قاتارى بو-لالمىغىنى ئۈچۈن نومۇس قىلىدۇ.

سورۇندا بەزىدە تۈگۈلۈپ، كۆڭلى سۇنۇق ئولتۇرۇپ كېتىدۇ. بەزىدە بولۇشىغا ئىچىپ يىغلاپ كېتىدۇ. «نېمە بولدۇڭ ئىلىيار؟» دېگەن سوئالغا: «ئاغىنىلەر، دەردىمگە يېتەلمەيسىلەر، سورىماڭلار» دەپ ھېچنېمە دېمەي يىغلاپ كېتىدۇ. بىر كۈنى ئۇ: «بىر گېپىم بار ئاغىنىلەر، ماقۇل دەمسىلەر؟» دېدىيۇ، لەۋلىرى تىترەپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئاغىنىلىرى ئۇنىڭغا: «ھە، نېمە گېپىڭ بولسا دەۋەر-مەمسەن» دەپ مەدەت بېرىشتى. «ئاغىنىلەر، ھازىرغىچە نېمە گېپىمىز بولسا دېيىشىپ كېلىۋاتىمىز. بۇ يەردە

ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ. ئۇ ئامالسىز، مۇشۇنداق ئۇل-تۇرۇشقا مەجبۇر. شەھرىنىزادە يېنىدىكى پۇل قاپچۇقىنى بىر سىيلىدىيۇ، يۈرىكى جىغ قىلدى. خېلى ۋاقىتلاردىن بۇيان پۇلسىز قالغان قاپچۇقتا ئاپىسى چاپان ئېلىپ كىي دەپ بەرگەن ئون يۈەنلىك پۇلدىن بىرى بار. ئۇنى ئېلىپ ئىلىيارغا بەرمەكچى بولدى. ئەمما شۇئان ئۆزۈندىن بېرى قازان ئېسىلمىغان ۋە تور باغلىغان ئوچاق، داتلاشقان قازان، توپا باسقان ئەمبەل يادىغا كەلدى. ئوخشىتىپ بىر ئاش ئەتمەكچى، قارىشىپ ئولتۇرۇپ ئۆز ئۆيىدە بىر ۋاق تاماق يېمەكچى بولدى، ئۇ سومكىنى ئېلىپ تالاغا ماڭدى. ئىليار: «نەگە؟» دەپ سوراپمۇ قويمىدى. ئۇ شۇنچىلىك چۈشكۈن ئىدىكى، قاراشلىرى ئاچ قالغان دەرمانسىز قېرى مۈشۈككە ئوخشايتتى. شەھرىنىزادە بوسۇغىدىن ئاتلاپ بولۇپ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ئېرىنگە بىر قاراپ ئىچىنى بىرنەرسە تاتىلىغاندەك بولۇپ كەتتى. ئۇ كەينىگە يېنىپ بېرىپ ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ، ئاغزىغا بېسىپ سۆيگۈسى كەلدىيۇ، دولقۇنلىمىغان ھېسسىياتى شۇ زامان پەسەيدى، «ئۇنىڭغا خۇش ياقمايدۇ» دېگەن خىيال ۋۇجۇدىنى مۇزلاتتى.

— تالاغا چىقىپ كەتمەي تۇرسىلا، بازاردىن گۆش، كۆكتات ئەكىرىپ ئاش ئېتىمەن، — دېدى. ئىليار بېشىنى كۆتۈرۈپ قويدىيۇ، ئۈنسىز يەرگە قارىدى.

شەھرىنىزادە ئاۋۋال جازانىخور كۆكتاتچىلار بىلەن غو-دۇرۇشۇپ يۈرۈپ، مۈچ، شوخلا دېگەندەك نەرسىلەرنى ئاشۇ ئون كويلۇق پۇلنى پارچىلاپ ئالدى. ئاندىن قاساپنىڭ ئالدىغا كەلدى. قاساپلارنىڭ ئالدى خېلى بېسىق ئىدى. گۆشنىڭ باھاسى ئۆسكەنسېرى قاساپلارنىڭ ھالىمۇ ئۆسۈپ

دىگەن خوتۇندىن پەيشەنبىلىك تىلەيدىغان ئادەم ئەمەس. بىر خوتۇننى باقالمىسا ئۆزىنى نىمىدەپ ئەردەپ يۈرىدۇ. مائاشىنى تەمە قىلمىسىمۇ ئەكىرىدۇ، بىر يىلدا ئەكىرمىسە، ئىككى يىلدا ئەكىرىدۇ، قاچان ئەكىرگۈسى كەلسە، شۇ چاغدا ئەكىرىدۇ. بالا بىر، ئىككى بولغاندا ھەرقانچە نائىنساپ خوتۇن بولسىمۇ يۈزى قىزىرار، — دىدى.

3

ئىليار ھاراققا بېرىلىپ كەتتى. كونا دوستلىرى ئازىيىپ، يېڭىدىن ھاراق خومار دوستلىرى ئاۋۇپ قالدى. ئۇلار يېرىم كېچىگىچە ھاراق دۇكىنىدا ئولتۇرۇپ پارچە ھاراق ئىچىدۇ، شېرىنزادە گۇمان، ئەندىشە ئىچىدە چىراغنى ئۆچۈرمەي ئۆرە ئولتۇرىدۇ، ئازابلىنىپ يىغلايدۇ. ئۇنىڭ نىمە ئۈچۈن چۈشكۈنلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ھاراقنى كۆپ ئىچىدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى بىلىدۇ. ئىليار كەچلەردە ئالتاغىل توۋلاپ كېلىپ ئۇخلايدۇ. بۇرۇن شېرىنزادە كەچلىك سىنىدا ئىشلىگەندە ئاپىرىپ - ئەكىلەتتى. ھازىر كارى يوق، ئەمدى كەچلىك سىنىدا ئىشلىگەندە ئۇنىڭغا كىچىك ئۇكىسى ھەمراھ بولىدىغان بولدى. تۇرمۇش ھەر كۈنى مانا مۇشۇنداق بىر خىلدا داۋاملاشماقتا ئىدى. شېرىنزادە يىغلىدى. ئىليارنىڭ ھالىغا، قورسىقىدىكى ئاي كۈنى توشاي دەپ قالغان بالىسىنىڭ ئەھۋالىغا ئېچىنىپ غەم - ئەندىشە ئىچىدە يىغلىدى.

بىر كۈنى كەچتە ئىليار تالاغا چىقماي غەمگە پېتىپ ئولتۇرۇپ قالدى. شېرىنزادە بۇ ئولتۇرۇشنىڭ نىمىدىن

— كىلوسى قانچە؟
— بازار نەرخى.
قاسساپ كۆزلىرىنى ئۇغرى مۈشۈكتەك پارقىرىتىپ، ئۇنىڭ كۆزىگە ئاچ كۆزلۈك بىلەن قارىدى. شېرىنزادە بىزار بولۇپ باشقا كانارلارغا قارىدى.
— خېنىم، مۇشۇنداق ئېسىل گۆش يارىماي، كونا ئۆچكە گۆشىنى كۆكۈللىرى تارتىۋاتامدۇ؟ مانا قايىلىسىلا، تۇتقان يەر-لىرىنى كېسىپ بېرەيمىزجۇمۇ. سىلىگە گۆش يارىتىپ بېرەلمىگەن جانىنى... — دەپ توختاپ قالدى، ئۇ ئەسلىدە «ئۇنداق جاننى ئېتقا تاشلاپ بېرىمەن» دېمەكچى ئىدى. راستىنلا ئالماي كېتىپ قالسا ئۇسال بولماي دەپ گەپنىڭ ئاخىرىنى دېمىدى.— ماڭا قايىلىسىلا، گېپىمگە چىسىلە دەيمەن... ئاشۇ كونىراپ قالغان ئۆچكە گۆشىنى ئېلىپ كېچىچە يوتقاننى زەدىۋال قىلىپ تاڭغا تۇتۇپ، جۆيلۈپ چىقاي دەملا... مانا تۇتسىلا، دەيمەن...
— ھە كەسسىلە بىرجىڭ. سۆڭەك، ياغ بەرسىلە ئالمايمەن جۇمۇ، — دېدى شېرىنزادە.
— ماڭا قايىلىسىلا، بىزنى نېمە كۆرۈۋاتىلا، گەپنى جىڭ قىلىدىغان ئادەم جۇمۇ بىز، بىزگە ئىشەنسىلە دەيمەن.
— ۋاي يېغىنى كەسمىسىلە.
— ئاھاي، جىم تۇرسىلا، خېنىم، بۇنچىلىك يېغى بولمىسا گۆش گاللىرىغا چاپلىشىپ قالىدۇ...
— ۋاي، ئاۋۇ مۇشتەك سۆڭەكنى سالمىسىلا.
— خېنىم، سۆڭىكى بولمىسا قوي ئۆرە تۇرەلمەيدۇ.
— ئەمسە ئالمايمەن.
— مانا ئېلىۋەتتىم، بولدىمۇ، مانى سالساڭمۇ بولا.
— تال يېمەيمەن.

كەتكەنىدى. بۇرۇنقىدەك خېرىدارغا خوشامەت قىلىپ تۇۋلاپ مال ساتىدىغان ئىشلار ئاز ئىدى. شېرىنزادە قوي گۆشىگە ئۆچكە گۆشى ئارىلاشتۇرۇپ ساتىدىغان ساختىپەز قاسساپلارغا نەپرەتلىنىپ، كانارلارغا بىر قۇر كۆز سالدى. قويرۇقلۇق بىر ياتا گۆش ئېسىقلىق كانار ئالدىغا كەلدى. يۇمىلاق ئاق يۈزىنى قارا ساقال باسقان ياش بىر قاسساپ پىچىقىنى ئېلىپ دەسسىدە ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ ھاياسىز كۆزلىرى شېرىنزادىنىڭ نېپىز ئاق كۆڭلىكى ئىچىدە كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكسىگە چۈشكەنىدى. شېرىنزادە بۇنىداق قاراشلارغا كۆنگەچكە نەچچە قېتىملاپ يولۇقۇپ تۇرغاچقا پەرۋا قىلمىدى.

—كەلسىلە دوختۇر خېنىم، قانچە كىلو كېسەي؟ دېگەن يەرلىرىدىن كېسەمەن. ئادەم بارسا سىلە قاراپ قويمىغان بىلەن بىز سىلىگە...

شېرىنزادە قاسساپقا قاراپمۇ قويماي گۆشكە نەزەر سالدى.

— گۆشلىرى كونا ئەمەستۇ؟

— نېمە دەۋاتىلا خېنىم، ئەنە كۆرەمدىلىمۇ، ھورى چىقىپ تۇرەمدۇ. تېخى سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا چىقارغان گۆش، ئەركەك پاقلاننىڭ گۆشى، ئىشەنمىسىلە مانا.

قاسساپ قۇيرۇققا چاپلىشىپ ساڭگىلاپ تۇرغان ئۇزۇن پەيىنى قولى بىلەن تۇتۇپ كۆرسىتىپ، كۆزىنى قىسىپ قويدى. شېرىنزادىنىڭ يۈزىگە قان تەپچىرەپ، يالت قىلىپ قاسساپقا ئالىيىپ قارىدى. «قېلىن ئوغرىنىڭ گەپلىرىنى» دېدى ئىچىدە.

— قانچىلىك كېسەي؟

شېرىنزادە قولىدىكى سومكىسىنى قاسساپقا تەڭلەي دەپ تۇرۇشىغا ئارقا - ئارقىدىن بىرقانچە خېرىدار كەلدى. ئۇلار قاسساپنىڭ چۆپقەتلىرى ئىكەن. بەزىلىرى شېرىنزادە تونۇيدىغان خېلى ئابرويلۇق ئادەملەر ئىدى. بۇ يەردە زىغىردەك ئارتۇق تۇرۇپ قېلىش ئادەمگە ھار كېلىدىغان ئىش. بولۇپمۇ مۇشۇنداق نەۋ جۇۋانلار ئۈچۈن تېخىمۇ شۇنداق. شېرىنزادە تونۇش كىشىلەر بىلەن ھودۇقۇش ئىچىدە سالاملاشتى. مۇمكىن بولسا بىلىق سۇغا چۆككەندەك ھازىرلا يەرنىڭ تېگىگە كىرىپ كەتكۈسى كەلدى. قاسساپ ئۇنىڭ ئىچىدىكىنى بىلىۋالدى.

— خېنىم، خاپا بولماي كېتىپ تۇرسىلا. ياندۇرغۇدەك پارچە پۇلۇم چىقمىدى. كېيىن بەرسەم.

شېرىنزادىنىڭ ئۈستىدىن تاغ غۇلاپ چۈشكەندەك بولدى. ئۇ قاسساپقا گەپ قىلمايلا كەينىگە يانغان بولسـ مۇ، مىننەتدارلىقنى ياشقا تولغان كۆزلىرى تېز، ئەمما شۇنچىلىك سۆيۈنۈش بىلەن ئىپادىلىدى.

ئەتىسى ئۇ كەچلىك سمېنىدا ئىشلىدى. ئۇ كېسەللەرگە ئەمدىلا ئوكۇلنى ئۇرۇپ بولۇپ تۇرۇشىغا قاساپ لوككىدە ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇپ قالدى. شۇئان ئۇنىڭدا قور- قۇش ھەم مىننەتدارلىق ھېسسىياتى قوزغالدى. قورقۇشى ئۇنىڭدا يەنىلا پۇل يوق. مىننەتدارلىقى ھەممىگە ئايان. ئۇ قاساپ بىلەن شۇنداقلا سۆزلەشسە، باشقىلار كۆرسە، ئاڭلىسا سۆز - چۆچەك بولمىسۇن دەپ تېزلا سالاملىشىپ ئۇنى ئىچكىرىدىكى بىكار ئىشخانىغا باشلاپ كىردى. كى- رىشىگىلا قاساپ ئۇنى قۇچاقلاپ ئۇتتۇر كەلگەن يېرىگە سۆيۈپ كەتتى. شېرىنزادە ئۇنى ئۆزىدىن نېرى قىلغۇدەك

ئاخىر قاسساپ بىلەن خېلى قىزىرىشىپ جۇغدىيىشتى. ھىجىيىپلا تۇرىدىغان قاسساپنىڭ تەرى تۇرۇلگەنىدى. ئۇ پېشانىسىدىكى تەرىنى يېڭى بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ دېدى:

— يائاللا، سىلىدەك خېرىدارنى كۆرمەپتىكەنمەن. بەك گىجىڭكەنلا.

— مەنمۇ سىلىدەك قاسساپنى كۆرمەپتىكەنمەن. قاسساپنىڭغۇ ئوبدىنى ئاز، تولا گەپ قىلماي پۇللىرىنى ئالسىلا.

شېرىنزادە سومكىسىغا قولىنى سېلىپلا پۇت - قولىنىڭ جېنى چىقىپ كەتكەندەك بولۇپ تۇرۇپلا قالدى. چىرايىدا قان قالمىدى. پۇل قاپچۇقى يوق ئىدى. ئەتراپقا قاراشتۇرۇپمۇ باقتى. پۇل كۈتۈپ تۇرغان قاسساپ يېڭى كەلگەن خېرىدارغا گۆش جىڭلاشقا باشلىدى. شېرىنزادە خۇدىنى يوقاتقان ھالدا پۇل ئىزدەشكە باشلىدى. ئەمما قاپچۇق ھېچ يەردە يوق ئىدى. قاسساپ بايىقى خېرىدارنى ئۇزىتىپ ئۇنىڭغا قارىدى. شېرىنزادە تەرگە چۆمۈپ، ھېلىلا يىغلىۋېتىدىغاندەك ھالغا چۈشۈپ قالغانىدى، ئىزادىن ئۇنىڭ ئاغزىغا گەپ كەلمەيۋاتاتتى. تەلەتىنى سۈرۈنلۈك قاپلىغان قاسساپنىڭ يۈزىگە كۈلكە يۈگۈردى. بۇ كۈلكە شېرىنزادىنىڭ جېنىغا تەگدى. ئۇ ھازىرغىچە ئۆزىگە بىركىمنىڭ بۇنداق قارىغانلىقىنى كۆرۈپ باقمىغانىدى. ئۇ ئاغزىدىن «ئۇستام گۆشنى ياندۇرۇپ بېرەي» دېگەن گەپنى چىقىراي دېدىيۇ، ئەمما گەپ قىلسىلا يىغلىۋېتىدىغانلىقىنى، شۇئان بازاردىكى ھەممە ئادەمنىڭ ئۆزىگە قارايدىغانلىقىنى ئويلاپ دىرىلدەپ تىترەپ كەتتى. قاسساپنىڭ پارقىراپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ھەممىنى بىلگەنلىكى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى.

قارادغۇلۇقتا بىر ئۆزى ئۇنى بىسەۋاتقاندەك، قويۇقلىشىپ
قاسساپتىن بارغانچە كۆڭلى بولىدۇ. كىتەۋاتقاندەك چۈكۈپ
ئالىدىغان گۈش ئۇنىڭدىن چۈنكى بىلىنىدۇ. سۇۋۇۋاتقاندەك
«كۆيدۇم» ئۆزىگە ئۇنىڭ ئىكەن. كۆپ جۇۋانلار - قىز
ئاشۇ ئوخشاش ماڭا ئۇ تۇيۇلىدۇ. بولۇپ ساختا دىگىنى
هازىر يۇرىدىغاندۇ. ئوينىتىپ قانچىسىنى جۇۋانلارنىڭ - قىز
پەرىلەر، - ئاي بىرىۋاتقان كۇلۇپ ئىچىلىپ ئۇچۇن ئۇنىڭ
ئويلىماي مەندەك چوقۇم ئاستا - ئاستا بىرىدە كۇنلەرنىڭ
قالمايسىلەر...

ئۇ دائىم ئەنە شۇنداق خىياللارنى قىلىدۇ. ئۇنى يى-
راقتىن كۆرۈپ ئاشۇنداق ھىسسىياتتا بولىدۇ. ئەمما ئۇ
ئالدىدا پەيدا بولغاندا ئۇ خىياللىرىنى كاللىسىنىڭ ھىچ
يىرىدىن تاپالمايدۇ. شۇ زامان ئۆزىدە ئۇنىڭغا نىسبەتەن
قانچىلىك ئاجىزلىق، موھتاجلىق، سىغىنىش بارلىقىنى ھىس
قىلىدۇ. شۇ چاغدا بايىقى خىياللىرىنىڭ ئۇنىڭغا بولغان
مۇھەببىتىنىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكىنى ھىس قىلىدۇ.

4

يەكشەنبە كۇنى چۇشتە ئۇ كىرىپ يۇيۇۋىتىپ ئىرىنى-
شىمىنىڭ يانچۇقىدىن چىققان بىر خەتنى ئوقۇپ، ئورنى-
دىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى.

«قەدىرلىك سىڭلىم گۇلنەزەر، مەن گەپنى ئوچۇق
قىلاي، سىز بۇنداق خەتنى ھەرگىز يىزىپ يۇرمەڭ. سىز
بىر قىز، مەن بولسام ئايالىم بار ئادەممەن. ئىككىمىزنىڭ
مۇھەببەت باغلايدىغان ھەققىمىز يوق.

ھېچقانداق كۈچ يوقلۇقىنى سەزدى. دەسلەپ گويا مەڭزىلىرىنى ئىت يالاپ چۈش كۆرگەندەك بولدى. كېيىن ھېچنېمىنى سەزمىدى... ئۇ خۇدىنى بىلگەندە بارمىقىنى بىر نەرسىنىڭ قىسىۋاتقانلىقىنى بىلدى. بىر دانە ئالتۇن ئۈزۈك ئۇنىڭ كۆزىنى قاماشتۇردى.

شېرىنزادە شۇنىڭدىن تارتىپ ۋۇجۇدىدىن خام گۆش بىلەن سېسىق تەرنىڭ پۇرىقى كېلىدىغان قاسساپقا باغلىنىپ قالدى. ھەرقېتىم سەسكىنىش، ئازاب، كۆڭلى ئاينىش ئىچىدە ئۇنىڭ ھەممە قىلىقلىرىغا كۆزىنى يۇمۇپ چىداشقا مەجبۇر. ئۇ قاسساپنى كۆرسە روھى چۈشۈپ چىۋىن يېۋالغاندەك كۆڭلى قارا بولىدۇ. ئەمما ئىختىيارسىز ئۇنى سېغىنىپ قالىدىغان، ئۇنىڭ يەلىشىپ كېلىدىغان گەپلىرى يادىغا كېلىپ، كۆڭلى ئېچىلىپ قالىدىغان چاغلىرىمۇ بولىدۇ. ئۆزى ئۈچۈن ئايىماي خەجلىنىدىغان پۇللار، مودا كىيىم، زىننەت بۇيۇملىرى، ئۆزىنى ھەيران قالدۇرىدۇ. «ئاپام ئېلىپ بەردى. ئاپام پۇل بەرگەن، گۆش ئالدىم. بۇ پۇلنى ئاپام بەرگەنىدى، يانلىرىغا سېلىپ قويسىلا.» ئىلىيارغا بۇ گەپلەرنى قانداق يادىغا كېلىپ دېگەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمەيدۇ. مانا بۇلارنىڭ بەدىلىگە ئۇ ھېچ نەرسە سەرپ قىلمايدۇ. پەقەت خۇش تەبەسسۇمى، يېتىلىۋاتقان يۇمشاق كۆكسى، كۆزىنى يۇمۇپ ھەممىگە سۈكۈت قىلىشلار... بۇ ئىشلاردىن لەززەت ئالىدىغان يالغۇز ئۇلا ئەمەس. ئۆزىمۇ بار. قاسساپنىڭ يېقىشلىق تەرەپلىرىمۇ بار...

ئەمما چىۋىن چۈشكەن غىزانى يېگەندە كۆڭلىنى قاپلىغان قاراڭغۇلۇق ئۇنى دائىم ئازابلىماي قالمايدۇ. ئۆزىنى گويا چەكسىز تۇمان ئىچىدە قالغاندەك، بۇ تۇمان بارغانچە

دە ئىشلىمەكتە.

ئەختەم «زېمىن، قارا ئادەملىرىڭگە!»، «ئاھ، رەھىمسىز دەريا»غا ئوخشاش پوۋېستلىرى بىلەن ئەدەبىيات قوشۇنىغا كىرىپ كەلدى ۋە كىتابخانلارنىڭ دىققىتىنى تارتتى.

ئەختەم مول مېۋە بېرىۋاتقان ياش يازغۇچىلارنىڭ بىرى. قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن «ئاھ، رەھىمسىز دەريا»، شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن «قىيامەتتە قالغان سەھرا» ناملىق پوۋېست - ھېكايىلەر توپلىمى نەشر قىلىندى. بىز بۇ توپلامغا ئاپتورنىڭ بىر قىسىم ھېكايىلىرىنى تاللاپ كىرگۈزدۇق.

ئەختەم ئۆمەر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى.

مېنىڭ ئايالىم سىزدەك چىرايلىق بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇ ئاق كۆڭۈل، ۋاپادار، ھەر ئىككىمىز بىر - بىرىمىزنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىمىز. بىر - بىرىمىزگە خىيانەت قىلىشماي كېلىۋاتىمىز. ئىككىمىز مۇھەببەت باغلىغان تەقدىردىمۇ مەن سىزگە ئايالىمغا كۆيگەندەك كۆيمەسلىكىم مۇمكىن. سىزمۇ ھازىر ھېسسىياتنىڭ كەينىگە كىرگەن بىلەن كېيىن ماڭا ئايالىم كۆيگەندەك كۆيمەسلىكىڭىز مۇمكىن. ئەر - خوتۇنلۇق مۇھەببەتنىڭ نېمىلىكىنى توي قىلغاندىن كېيىن بىلىپ قالىسىز. سىز چوقۇم بەختلىك بولىسىز. مەندىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق يىگىتكە ئۇچرايسىز. ئەنە شۇ چاغدا ماڭا كۆيگەنلىكىڭىزگە پۇشايمان قىلارسىز. گېپىمنى ئاڭلاڭ، ئىككىنچى خەت يازماڭ. مېنىڭ ئايالىمغا بولغان مۇھەببىتىمنى چۈشىنىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئىلىيار

1987 - يىل 6 - ئىيول»

شېرىنزادىنىڭ كۆزىگە دائىم ئۆزىگە بەك تىكىلىپ قارايدىغان چىرايلىق بىر قىزنىڭ سىماسى كەلدى، ئۇ بارلىق سېزىمىنى يوقاتتى. ئۇ خەتنى كۆكسىگە بېسىپ ئىچ - ئىچىدىن قايناپ چىقىۋاتقان يىغىسىنى بېسىۋېلىشقا تىرىشتى. ئەمما توختىتىۋېلىشقا قادىر ئەمەس ئىدى.

责任编辑：买买提依明·西帕
封面设计：刘培勤
责任校对：海热尼沙·阿斯木

初　　夜　　（维吾尔文）
（短篇小说选）
艾合台木·吾马尔　著

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市建中路54号　邮政编码830001）
新疆新华书店发行　　新疆新华印刷三厂印刷
787×1092毫米　32开本　3印张　2插页
1992年5月第1版　　1992年5月第1次印刷
印数：1—6,150

ISBN7—228—01949—0/I·656　定价：1.20元

3